

DOM IN SVET

LETO XVII.

1904.

ŠTEV. 7.

VSEBINA.

	Stran
Bogdan Vened: V smrtni sencih. Baltiška povest. (Dalje)	385
Viktor Steska: Matej Langus. Življenje in delovanje slovenskega slikarja	394
Jož. Bekš: Romančica	401
Jož. Bekš: Solnce, stoj!	401
Fr. S. Finžgar: Iz modernega sveta. Roman. (Dalje)	402
Cvetko Slavin: Solnčni žar	411
Mira Wagnerjeva: Pozno je	411
J. E. Rubin: Spomini na ljubljansko barje	412
Roman Romanov: Hiša na Holmu. (Konec)	417
Janko Jovan: Domači obrti na Kranjskem	422
Zvonimir: Zadovoljnost	426
A. Breznik: Pogreški pri nekaterih priponah	427
Zvoran: Gosli. Vaška črtica	432
Književnost	436
To in ono	442
A. Breznik: Slovarski navržki	447

Šah (na ovitku).

SLIKE.

Matej Langus. — Črtež za kupolo stolne cerkve ljubljanske. Matej Langus. — Otok na barju ob povodnji. — Pogled na ljubljansko barje. — Hradeckega most. M. Jama. — Vhod v cesarsko palačo v Söulu. — Ruska armada v sneženi vihri na sibirski železnici. — Prevozni parnik za železniške vlake na Bajkalskem jezeru. — Ruska vojna pekarna. — Otvoritev bohinskega predora: Slavnostni gostje se vozijo v predor. Prizor med sv. mašo. — Ruska pehota z bicikli. — Ruski general baron Stakelberg. — Ruski general grof Keller. — General Rennenkampf, poveljnik zabajkalskih kozakov. — General Oku, poveljnik II. armadnega zbora japonskega pred Port Arturjem. — Jamagata, načelnik japonskega generalnega štaba. — General Nodzu, poveljnik tretje japonske armade. — S svetovne razstave v St. Louisu: Razsvetljava ponoči.

Listnica uredništva. J. K. v K.: Pri književnih ocenah stoji naš list na tem stališču, da omenja vsako književno novost iz slovenske literature. Ali je ocena ugodna ali ne, za to mi ne moremo, ker hočemo govoriti vedno le resnico. Nekateri založniki bi pač želeli, da bi mi njihova i. danja le hvallili in priporočali, neugodne ocene pa zamolčevali; a s tem bi slabo ustrezali občinstvu. G. Aškerc je celo založniku prepovedal, da nam ne sme poslati njegovih pesmi v oceno. Tako ozkosrčni mi ne bomo, ampak hočemo o vsem govoriti odkrito in svobodno.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: **„Marijanišče“**. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „Marijanišču“

BOGDAN VENED:

V SMRTNI SENCI.

BALTIŠKA POVEST.

XIII.

Zvezdice, te majčkene, drobčkanelučce, razsvetljevalke črnih noči, se pa nocoj tako zbadljivo posmehujejo tekmeču velikanu, ki kraljuje belemu dnevju, ki hoče biti vseviden in vseveden. Posmehujejo se solncu nebeškemu. Zakaj? Ker so videle nocoj tako lep prizor, kakršnega še ni bil priča velikan, svetilec belemu dnevju.

Tam pred južnimi vratmi staroslavnega mesta Velegosta, na grobu matere Filomene, je klečala mladenka zornega in izpokornega obraza. V revni, siromašni obleki je tam klečala, molila in prisezala:

„Mati Filomena! Mati smo ti rekli v šoli in imeli smo te radi kot veledušno duhovno mater. Za mater sem te klicala tudi jaz posebno rada. Ali danes te še z večjo pravico in še z večjim zadovoljstvom kličem tako. Moja telesna mati me je preklela pred smrtjo. Poželela je, da pride v mene bes, da pride Perunova strela v mene, da me zatme moč, mrak in vsakršno črno zlo. Po smrti pa —

mi je zaželela — naj bom kot izdajica svojega rodu in svoje domovine zavržena v pekel, v „črno noč“, da bi tam v večni temi živela večno žalostne dneve.

Mati Filomena, ti moja duhovna mati, ti si mi pa vse kaj drugega zaželela: Ne črne noči, zaželela si mi solnčni dan in solnčno razsvetljeno plan.

In tukaj na grobu tvojem ti obetam, da bodem poizkušala zazreti ta solnčni dan, to solnčno razsvetljeno plan.

Kako? Ti, ki zatrdno stanuješ v rajskih višavah, ozri se malce malo iz teh višav na ubogo zemljico, pa bodeš videla, kako je Pluzonova hčerka poizkušala s pomočjo Duha božjega zazreti ta svoj dan.“

In Slavica — res je bila Pluzonova hčerka ona mladenka, ki je klečala v obleki borni, siromašni, na grobu matere Filomene — je poljubila hladno prst hladnega groba pa klečé nadaljevala:

„Mati me je razdedinila in ves svoj imetek zapustila nadknezu Krutu, ljubljencu svojemu. Krut je bil sicer tudi ljubljenec moj. Ljubila sem ga z vsem žarom mlade, goreče ljubezni. In on je mene tudi ljubil in me še

ljubi. To svojo ljubav je očitno pokazal že večkrat prej, zlasti pa zadnjič, ob smrti moje matere. S častjo, kakršna pristoja soprogi Pluzona, ljudskega voditelja, so jo pokopali. In sam nadknez jo je spremil z velečastnim, mnogobrojnim spremstvom k večnemu počitku. In ko smo mater slovesno zakopali v hladno zemljico, pa je nadknez takoj potem prejel obvestilo, da se je saksonski vojvodič Magnus s številnimi praporci približal reki Labi proti Labinbregu, pač z očitnim namenom, da vdere v slovensko ozemlje, da maščuje zadnji poraz svojega očeta Ordulfa in svojega pobratima knezoviča Budivoja, pa je zato moral odhiteti iz Velegosta na branik domovine — kaj je storil nadknez?

Pokleknil je pred menoj, me zopet zaprosil, naj bodem njegova, in slovesno izjavil, da izpremeni, ovrže oporoko moje matere — kar pač kot dedič, kot deželni knez lahko stori — in da ves imetek Pluzonovega bogatega doma prepusti meni. Jaz sem mu ponovila stalni pogoji, pod katerim sem pripravljena biti njegova. In zopet se je razsrdil in ogorčen odpotoval.

Kaj sem hotela storiti jaz? Sklenila sem ne vzprejeti nadknezove milosti. Pa sem se odločila iti na pot — krščanske blagovestnice. In kot taka sem se tudi odločila iti v obleki, v kakršni je pošiljal Krist svoje učence oznanovat blagovest. Veš, ti mati Filomena, kmalu po tvoji smrti sem začela čitati knjigo božjih besed. Za god mi jo je bil prinesel rajni nadknez Gotšalk; a v tistem času, v mladem, vihravem, ko mi je bila glava vsa polna, svinčenatežko polna drugih misli, daljnodaljno oddaljenih od misli krščanskih, se nisem za njo zmenila. Po tvoji smrti, ko so me zopet obiskovale misli krščanske, sem pa po tej knjigi listala in jo pridno čitala pa sem naletela na te-le besede:

Žetev je sicer velika, a delavcev je malo. Prosite tedaj Gospoda žetve, da pošlje delavcev v svojo žetev.

Pojdite, jaz vas pošiljam kakor jagnjeta med volkove.

Ne nosite mošnje, ne torbe, ne črevljev, in nikogar na potu ne pozdravljajte.

In v katerokoli hišo pridete, recite najprej: Mir bodi tej hiši.

In ako je tam otrok miru, bo počival nad njim vaš mir; ako pa ne, se bo k vam vrnil.

V tisti hiši pa ostanite, ter jejte in pijte, kar je pri njih; delavec namreč je vreden svojega plačila. Ne hodite od hiše do hiše.

In v katerokoli mesto pridete, in vas vzprejmejo, jejte, kar se pred vas postavi.

In ozdravljajte bolnike, kateri so ondi, in recite jim: Približalo se vam je božje kraljestvo.

V katerokoli mesto pa pridete, in vas ne vzprejmejo, pojdite ven na njegove ceste, in recite:

Tudi prah, kateri se je nas od vašega mesta prijel, otresemo na vas; vendar pa to vedite, da se je božje kraljestvo približalo. — —

Te besede mi niso in niso mogle iti iz spomina. In ko sem se odločila, da hočem biti krščanska blagovestnica med Bodriči, da hočem svojemu rodu načelovati ne kot njega kneginja, milostno govoreča s knežjega prestola in pozemske milosti deleča, ampak govoriti mu s prestola ponižnosti, da se je tudi njemu približalo nebeško kraljestvo, sem se obenem tudi odločila, da bodem nastopila svojo blagovestniško pot ravnaoč se kolikortoliko po teh besedah Kristusovih. Zato me vidiš, mati Filomena, v opravi, v kakršni še nikdar ni bila Pluzonova hčerka-edinka.

In sedaj grem. Vse, vse sem zapustila, samo starico Godislavo sem vzela s seboj. Mati Filomena, ti moja dobra duhovna mati, izprosi mi pri vsemogočnem Bogu višnjega blagoslova.“ — —

In še enkrat je Pluzonova hčerka Slavica poljubila hladno prst hladnega groba matere Filomene. Še en pogled ji je splaval na speče staroslavno mesto Velegost. Še ena solza, svetla kot zvezdica na daljnem nebu, se ji je utrnila v očesu, utrnila se ji je hipno, a ona si jo je tudi hipno otrla, se obrnila, poklicala starico Godislavo, ki je stala ne daleč od nje pod košato lipo kot stražnica

pred morebitnimi zasledovavci - opazovavci, pa sta odšli — po cesti proti Tešinu.

Marsikomu se morda čudno zdi, kako je to, da gre Godislava, prej tako goreča, zagrizena privrženka starih slovenskih bogov, s Slavico, sedaj odkrito kristjano, kot pokorna služkinja, v siromašni, malokaj beraški obleki iz prijaznega mesta Velegosta v uri pozni v črnogledo noč in v neznano bodočnost. Pa to nič ni čudnega. Mogoče, verjetno, da je tudi v njeno dušo priletelo nekaj onih snežink Duha božjega, ki so v zadnjem času v tako gostih in polnih kosmičih sule nad hišo Pluzonovo, v dušo Slavičino. Sicer se je pa starica izkazovala v zadnjem času Slavici brezpogojno v vseh stvareh, pri vseh njenih zahtevah, pri vseh njenih poveljih, pri vseh njenih željah, zvesto, pokorno in ljubečo služkinjo. Spoštovala, ljubila jo je že v prejšnjih časih, že takrat, ko je kot mala deklica hodila z Viljenico v nadknežji dvorec ljubeški. Še z večjo ljubeznijo jo je vzljubila, ko jo je le-ta po smrti knežnje Viljenice odhajaje iz Ljubeka vzela s seboj v Velegost. Z največjo, uprav materinsko ljubeznijo pa se je je oklenila, ko je v zadnjih tednih dan na dan opazovala, kako jo gospodarica Zorana pika, naravnost s kačjo zlobo sika v njo strup strupenih besed zaradi njenega krščanskega prepričanja. Ko jo je Slavica prosila, naj jo v siromašni obleki spremlja v tujino, kamor se je namenila, je bila takoj voljna in dejala, da gre z njo rada z največjim veseljem tudi v ogenj ali v smrt.

In tako vidimo v svitu svetlih zvezdic starico Godislavo odhajati s Pluzonovo hčerko z groblja matere Filomene v črnogledo noč in v neznano bodočnost.

Odšli sta po cesti, vodeči proti Tešinu. Mislili sta, da gresta sami, da gre z njima kvečjemu tihi mesec in gredó z njima svetle zvezde. Pa sta se kruto varali. Za njima je šla s tihimi koraki, z zavratnimi, zahrbtnimi naklepi v srcu — hijena v človeški podobi.

Veste, kdo jo je poslal za njima? Devičica lisičica Vanda, velegrajskega posadnika prešerna, gizdava in sanjava hčerka, hčerka

srakoperka, kakor jo je imenovala vila Radovanka, ko je onikrat v noči v lahkem vetrčku šumljajoči, stala v srebrnojasni mesečini na planinici velegrajske šume. Ponosita posadnikova hčerka si je namreč že kar vtepla v glavo misel, da mora pa mora postati soproga mladega, lepega nadkneza in od vsega naroda spoštovana kneginja bodriške zemlje. Od onega zimskega popoldneva, ko se je Krut po bitki ob Labi reki zmagoslaven povrnil v Velegrad, pa se ji je pri njega slovesnem vzprejemu in pozdravu posrečilo, da ga je s svojo lepoto in s svojim zapeljivim nastopom omamila, se je vsa zaverovala v to svojo zamisel. In v tej svoji veri se je odtistikrat tudi lahko vsak dan bolj, vsak dan globlje utrjevala. Saj je videla, kar so lahko videli, morali videti tudi drugi ljudje v sosedstvu, kako se mladi nadknez zanima za njo, kako se s svojega nadknežjega gradca rad ozira v njena okna. Samo že vsemu svetu znano ljubavno razmerje med nadknezom in Pluzonovo hčerko Slavico ji je hodilo po glavi. Saj je tudi ona vedela, da stara ljubezen ne zarjavi, devetkrat se vrne, ponovi. In misel na to razmerje ji je ono njeno vero, da jo nadknez strastno ljubi, katerikrat vendarle motila in slabila. Ta vera si ji je pa skoraj do tal ušibila, in zelena njena nada, da bode ona kdaj bodriška kneginja, toliko da ni že vsa spuhтела v sinji zrak kakor v vijugastem kolobarju iznad strehe se vzdignivši, proti nebu plavajoči in dalje in dalje izginjajoči in preminujoči dim —, ko je videla, kako je Krut jadrno poletel v Velegost, koj ko je dobil od Slavice sporočilo, da ji je mati Zorana na smrtni postelji. Ko je pa še kmalu potem izvedela, s kako dičnim in mnogobrojnim spremstvom se je nadknez udeležil pogreba Pluzonove vdove, kako ljubeznivo se je vedel napram Slavici, ko je izvedela to po posebnem slu, ki ga je bila za Krutom odposlala v Velegost, je njena duša vzkipela valovito, visoko in srdito, kakor v obrambo svojih pravic v srdcu vzkipé morski valovi, ko jih napade sovražni vihar. No, malo malce se je takoj ohladila in pomirila,

ko je zaznala, da se je moral Krut nemudoma odpraviti iz Velegosta na mejo svoje kronovine proti Labi reki, da prepreči in zabrani saksonskemu vojvodiču prehod čez njo.

Minil jo je prvi bes. A „črna noč“, pekel — kdo drugi? — ji je sedaj poslala uprav peklenko misel v glavo: tekmice Slavice se najhitreje iznebiš, če jo — umoriš. Grozna je bila v prvem hipu spočetja tudi nji ta misel. A sčasoma ji je bolj in bolj ugajala. Samo kako bi jo izvedla, to vprašanje ji je še delalo preglavico. Pa saj se za vsako črno zlodelo dobi tudi črn človek zlodelec...

Poklicala je nekega večera vojnika Vrela, ki je bil v mestni posadki poznat kot največji prekanjenec, in če pa toliko vreden kot v detelji predljanec.

„Ti veliki junače, ali hočeš zaslužiti z enim samim mahljajem, z enim samim zabodljajem ne le pohvalo in priznanje mojega očeta posadnika, ampak tudi še kaj drugega?“

„Gospica, jaz sem vedno na razpolago tvoji in tvojega očeta želji.“

„Saj sem vedela, kar ve celo mesto, da si glasovit, neustrašen junak. Veš, kaj s tem mahljajem oziroma s tem zabodljajem lahko zaslužiš? Toliko, da si bodeš lahko kupil dičen dom, da si bodeš lahko ustanovil svoje ognjišče, da bodeš lahko poročil svojo dragico Dragomiro. Kaj me bodeš gledal tako debelo? Meniš mar, da posadnikova hčerka nima oči, nima ušes? No, pa nikar ne misli, da ti Dragomire ne privoščim, da ti hočem sedaj nagajati! Saj ti povem, da bodeš izvoljenki svoji z enim samim sunkom pripravil krasen dom.“

„Veledična gospodarica, saj sem ti že odkrito povedal, da sem ti na razpolago.“

„Dobro. Ali poznaš Pluzonovo hčerko Slavico?“

„Kdo ne bi poznal krasne mladenke?“

„Ali je krasna ali nekrasna, to meni nič mar. Meni je le to mar, kako bi jo čim prej poslala k boginji Morani.“

„No, s takimi skrbmi si veledični gospodični pač ni treba beliti glave.“

„Torej bi bil pripravljen odvzeti mi te skrbi?“

„Na mah.“

„Dobro. Odrini v Velegost! Na mojo odgovornost lahko takoj zapustiš posadko in mesto. Hodi skrito, delaj zvito, in ko mi prineseš širom poznato kito las Pluzonove hčerke in zagotovilo, da spi v naročju boginje Morane, dobiš obljubljeno plačilo. Razumel?“

„Do pičice.“

„Toliko razsoden si seveda sam“, je še tišje nego prej šepetala Vanda, „da urediš to stvar na tak način, da ne bo izdan niti posadnik niti jaz, ti pa da ne bodeš ob glavo. Veš, na domu je ne smeš napasti, ker bi v tem slučaju težko utekel njeni družinčadi. Preži na njo, kadar bode šla iz mesta kam ven, in iz zasede naredi dejanje iz meni dane besede. Čim častnejše, čim lepše izvršiš to delo, tem več seveda dobiš.“

„Veledična gospodarica, zanesi se na Vrela. V teku malo dni bodeš vesela Slavičinih las.“

„Ná, tu imaš za pot denarja! Sedaj še pij čašo naše medice, da se pokrepčaš. Bogovi s teboj!“

XIV.

Vrel je s svojimi vranje črnimi, hijensko zahrbtnimi in krvoločnimi nameni srečno došel v Velegost. Brez vsake nezgode, brez vsake neprilike je prišel tja. Pač pa je hitro sam našel ugodno priliko, da bi lahko izvršil svojo, od Vande mu poverjeno zločinsko nalogo.

Prišel je v Velegost ravno en božji dan prej, nego je odhajala Pluzonova hčerka Slavica na svoje blagovestniško potovanje.

Nastanil se je v gostilni, ki je stala nasproti Pluzonovemu domu, izdavi se tam za trgovca prekupca iz zemlje rujanske.

Ker je gostilnik dobro znal, da je tudi novi bodriški nadknez Krut po rodu Rujanec, in je vedel, kar je sploh vedel vsak meščan, v kakšnem razmerju je mladi nadknez s Pluzonovo hišo, ni mislil prav nič hudega, ko je prihajal rujanski trgovec pre-

kupec' in hotel izvedeti od njega vse podrobnosti o tem domu, zlasti pa še o Slavici.

Gostilnik si je s svojega stališča opravičeno lahko tolmačil to radovednost za radovednost o razmerah svojega rujanskega rojaka, sedanjega bodriškega nadkneza. Tudi se mu ni prav nič videlo čudno, da je ,trgovec prekupec' zvedavo opazujoč hodil okoli Pluzonovega doma. Radoveden je, tako je mislil, kakšno nevesto si je neki izbral njegov rojak, nadknez Krut. Prijazen je pa znal biti prihajač Rujanec, tako sladko je znal govoriti, da je dobri očka gostilnik drugi večer po njega dohodu svojim stalnim gostom navdušeno, z velezgovornimi ustmi hvalil krasne Rujance.

Drugi dan pa ni hotel nič več govoriti o Rujancih. Grdo se je držal kakor deževni jesenski dan, kislo, kakor bi bil izpil vrč najslabše kislice, in čemerno, kakor bi bil izpil celo majoliko čemerike.

„Zakaj si tak, kaj ti je?“ so ga vpraševali gostje. Dolgo je odlašal s svojim odgovorom, slednjič jim je pa le povedal, da ne bode več hvalil Rujancev. „Seveda to mora ostati med nami“, je z glasom tihim, šepetajočim hitro pristavil previdni očka gostilnik, „saj veste, da je naš novi nadknez sam Rujanec.“ In povedal je gostom, da je oni rujanski ,trgovec prekupec', ne da bi bil plačal beliča, izginil nekam brez sledu, kakor bi ga bila Ježibaba zgrabila, posadila na svoje perutnice in ga odnesla v daljnodaljno šumo ...

A rujanskega ,trgovca prekupca' ni vzela Ježibaba. Pretkanec Vrel je šel sam, prostovoljno, samovoljno iz mesta. Cel dan je oprezoval na Pluzonov dom in vedno čakal, kdaj pride Slavica na dan, na izpregled; a tista, ki je ni bilo cel božji dan videti nikjer zunaj, je bila Slavica. V Pluzonovem domu je bilo vse tiho, kakor bi bilo z gospodarico Zorano zamrlo v njem vse življenje. Jezen je že bil sam nase, da vkljub temu, da je že drugi dan v Velegostu, ni še ničesar opravil, pa se je na večer napotil v predmestno, ob tešinski cesti stoječo Dali-borovo gostilno. Dobro volje se je vračal že v precej pozni uri v mesto. Dobro volje

je bil, in ker se mu nikamor ni mudilo, je pred južnimi mestnimi vratmi, ob križališču tešinske in na jug vodeče ceste sedel za košato lipo v stran, od meseca nerazsvetljeno, gledal v lepo zvezdnato noč in razmišljeval, resno seveda, kakor razmišljujejo ljudje, ki se vračajo iz gostilne v kasni noči — kako bi rešil nalogo, ki mu jo je poverila Vanda.

Kar je zagledal iz mesta prihajati dve siromašno oblečeni ženski. Ne bil bi se dosti zmenil za nju, da ga nista opozorili naše s svojim nekam sumljivim vedenjem. Starejša se je ustavila pod starodavno lipo, rastočo na desni strani ceste, pred vhodom na grobišče, in pazno in oprezno gledala okrog sebe, kakor bi stala na straži. Druga pa je šla na grobišče in nad neko gomilo dolgo dolgo klečala.

„Kaj delata ti ženski tu ponoči?“ je sam pri sebi govoril Vrel. „Ženske so pa res neznansko nespametne! Mi moški gremo v gostilno, če nočemo spati doma. Te pa na pokopališče! Pa kaj hočemo: dolgi lasje, kratka pamet ... Kako oprezno gleda ta-le starejša okrog sebe, prav kakor vojak, postavljen na stražo. Toda tako stražo naj vzame bes! Tako sem blizu nje, pa me ne vidi!“

Tako je modroval Vrel in ju nadalje še pozornejše opazoval. Pozornost njegova pa je v hipu, ko je mlajša prišla z grobišča na cesto, postala še večja. Mesečni svit je bil po cesti razlit, in v njegovem svitu se je pokazal tudi obraz mlajše ženske „Mati ljuba, ali ni to Slavica, Pluzonova hči? Ta obrazek je njen, dasi ta siromašna obleka ni obleka Pluzonove hčerke. Oči me menda vendar ne motijo? Kam neki gresta? Na to stran sta jo zavili, na cesto tešinsko. Prav mimo mene bodeta šli. Vrel, pozor!“

Pozor njegov je bil takoj poplačan.

„Gospodična Slavica, kam greva najprej?“

Tako je kar na glas vprašala starejša ženska, ko sta zavili na tešinsko cesto.

„Ne govori tako glasno!“ je tiho, a za Vrelovo pozorno uho vendar zadosti slišno odgovorila mlajša. „Naj naju kdo sliši!“

„Gospodična Slavica, kakor ukažeš. Ali rada bi pa vendar vedela, kam greva najprej.“

„Godislava, le brez skrbi bodi: pod gostoljubno streho, v Vranovo k Tugumiru. Blagi gospod ne bode pokazal vrat Pluzonovi hčeri in tudi ne njeni spremljevalki, zanesi se!“

„Oprosti, gospodična Slavica, da sem bila tako radovedna.“

Šli sta dalje.

„Mladec, srečo imaš!“ si je čestital Vrel. „Hitro si našel ugodno priliko. Ali bi jo kar sedaj poslal k Morani? Lahko, samo malo preblizu mesta je. Za njima grem. Tam v gozdičku — — —“

Noč je bila tako lepa, tako jasna. Zvezdice so gledale z neba s svojimi zlatimi očmi tako lepo, tako živo. Pa saj to niso bile svetle zvezdice, to niso bile njihove oči. To so bile oči nebeških krilatcev, tistih lepih božjih poslanikov, ki so nekoč pripluli iz nebeških višav nad planjavo betlehemske, oznanit svetlu, da se je rodil Oni, ki bode oznanoval, da se je približalo božje kraljestvo. Tudi Pluzonova hčerka Slavica gre svojemu rodu oznanovat, da se mu je zopet približalo to kraljestvo. Zato menda gledajo nocoj te zlate nebeške oči tako lepo, tako živo . . .

Šla je Slavica, oznanovalka večne Resnice, po tešinski cesti. Za njo je pa šel, na njo je že prežal tudi — Herod.

Šel je za njo in za njeno spremljevalko z naklepi hijensko krvoločnimi

Že v gozdičku, le nekaj lučajev oddaljenem od Velegosta, se je bil naenkrat namenil Vrel izvršiti svoj naklep. Pa se je zopet hipoma premislil.

„K Tugumiru gre“, je govoril sam s seboj. „To je oni starec, ki ga naš posadnik Gnev tako grozno sovraži, sovraži zato, ker je njegova vnukinja Slavina ob vstoličenju novega nadkneza Kruta zabranila, da niso bili obsojeni ubijalci njegovega sina Vojana. Ha, kako je bil takrat Gnev hud na Tugumira! In še vedno je hud, tako da bi ga najraje zmlél v solnčni prah. Toda mož je

poštenjak, ki mu ne moreš zlepa kaj hudega očitati in zato ne zlepa priti do živega. Hm, če bi jaz sedaj njemu naprtil kak zločin, da bi ga nadknez moral obsoditi in kaznovati, to bi bil Gnev vesel! Jaz pa srečen, ker posadnik v tem slučaju ne more, ne sme biti skop! Mladec, ne še v tem gozdičku! Za njima pojdi! V onem gozdičku pred Tugumirovim gradom! Potem pa obdolžimo Tugumira, da je to storil ali on sam ali vsaj velel svojim ljudem to storiti, pač da bi ponagajal nadknezu in mu odvzel nevesto Slavico. Ha, to bo vesel Gnev, to bo vesela Vanda, in še najbolj moja Dragomira!“ —

In pustil je Slavico in nje spremljevalko pri miru, šel pa potuhnjeno za njima, da mu nista izginili izpred oči.

Daleka je bila ta pot do Vranovega. Večkrat so se morali ustaviti vsi trije. Godislava je nesla zase in za Slavico precej brešna s seboj, tako da se jima ni bilo treba zglašati po obcestnih gostilnah; ko sta se utrudili in postali potrebni pokrepčila, sta kar pod milim nebom zadovoljili svoje potrebe. Drugače pa se je godilo Vrelu. Ker ju je moral vedno imeti pred očmi, zato se ni mogel tako dolgo muditi po krčmah kakor bi bil rad. In bil je silovito jezen in je komaj čakal, da bi se že skoraj pokazalo Vranovo . . .

Vranovo se je slednjič od daleč pokazalo v žarkih zahajajočega solnca.

„Ravno prav“, si je mislil Vrel, „ravno ob pravem času bomo prišli v gozdiček. Samo prehiteti ju moram in pričakovati v noči za kakim drevesom. In potem . . .“

In pospešil je korake, ju res kmalu došel in prešel.

Sin somrak se je bil spustil na zemljo, ko je prišel v gozdiček pred Tugumirovim gradom. Za gosto obrastlo drevo ob poti, ki je vodila v gradiček, se je skrila in z bodalcem v roci pričakoval, kdaj pride njegovo klavno jagnje.

Pričakoval ga je, pričakoval, a potem sam nekaj njemu pristojnega dočakal.

Gledal je samo proti jutranji strani, odkoder sta imeli priti Slavica in Godislava. Popoldne si je bil ob obcestni gostilni, pri

Samcu v Mehovem, privoščil precej dosti medice in žganice, nalašč, da bi bil bolj krepak, bolj pogumen pri činu, ki ga je nameraval izvršiti. „Kot velegrajski vojniki“, si je govoril, „moram izvršiti čin vojniško častno. Ta šuma, v kateri stojim sedaj — moje bojno polje, bode postala še sloveča. Cela dežela bode govorila o nji...“

Ko bi si bil pa ta junak majčkeno bolj ogledal to svojo bojno polje, bi bil v najbližji bližini svoji opazil dva huda, nevarna nasprotnika. Dva mladca, čila korenjaka — zlasti eden je bil skoraj tako močne in tako velike postave kot bližnji hrast — bi bil lahko videl za svojim hrbtom, ki sta ga izza bližnjega grmovja zaničljivo gledala in si pomežikovala, kakor bi si z očmi dajala vojne znake...

S koraki počasnimi, trudnimi sta slednjič prišli Slavica in Godislava v gozdiček in se tiho pogovarjaje bližali gradičku, bližali pa nevede najprej svojemu nasprotniku.

„Umri!“ je glasno siknil Vrel, ko ju je zagledal. „Umri, ti ošabna Pluzonova hči!“

In z bodalcem v roki je planil proti prihajajočima ženskama.

Pa še preden je prišel do nju, je zaslišal za seboj gromki glas:

„Lopov, umrl bodeš prej ti!“

In preden se je, prestrašen od tega glasu, obrnil nazaj, ga je že držala odzadaj močna, orjaška roka.

„Kako ga hočem pobiti?“ je vprašal velikan svojega tovariša, ki je z njim vred priletel v bran prihajajoče Slavice.

„Zabodi lopova z njegovim lastnim bodalom!“ je velel velikanov tovariš.

In velikan je izpulil iz Vrelove desnice bodalo, vrgel Vrela na tla in ga res zabodel...

„Vidva tukaj? Gojnik, Godimir? Hvala vama prisrčna!“ je izpregovorila Slavica, ko je obležal Vrel na tleh in je spoznala v svojih rešiteljih znanca izza minulih dni. „Pojdimo v grad Tugumirov!“ — — —

Kako je bila žalostna in huda velegrajskega posadnika hčerka srakoperka, ko je izvedela, da ji je izpodletelo, da se ji je iz-

jalovil njen črni naklep, nam bodeš jutri povedala ti, lepa vila Radovanka, ki si njena posebna ‚prijateljica‘. — Kaj ne da?

Kako in po kaj sta prišla Gojnik in Godimir v Vranovo, bodem povedal pa jaz.

Danes naj božji ljudje samo to še izvedó, kako se je končal tisti dan v Tugumirovem gradu.

Gospod Tugumir je po večerji poljubil Slavico, ginjenost ga je obšla, solze so mu stopile v oči, pa je izpregovoril:

„Kaj vam pravim, otroci moji? Poslušajte, mnogoizkušen, sivolas starček vam govori:

Kdor se v mladosti ne izpokori, ta podira za seboj, sicer polagoma, a gotovo mostove, ki vedejo k pokori, k čednosti in nebu. In čas beži, preden se človek zave, je že v letih, ki mora o njih reči, da mu ne ugajajo. Solnce in zvezde življenja otemné, in za dežjem se vračajo oblaki. Za vsakršno, komaj ozdravljeno bolehavostjo in oslabelostjo pride kar nemudoma druga. Lasje na glavi postanejo podobni, enaki cvetu mandelnovega drevesa. Čuvaji hiše — roke, opravljajo svojo službo tresoč. Mlinarji — zobje, praznujejo, ker je njihovo število postalo majhno, pičlo. Duri — posluha se zapró za ulico. Hčerke božanskega petja onemé v hripavem grlu. Srebrna vrstica — hrbtenjača, postane onemogla. Zlata skodelica možgan počí. Vedrce pri vodnjaku — sveži vzduh zajemajoča pljuča, pojemajo. Kolo vodnjaka — srce, ohromi, se zdrobi. In človek se vrne v hišo svoje večnosti, prah se vrne k zemlji, iz katere je vzet. Zaključek je pa ta: Boj se Boga in izpolnuj njegove zapovedi, zakaj to je cel človek. In tak cel človek je postala zopet Pluzonova hčerka Slavica. Zato jo je pa Bog tudi rešil iz roke hudobneža. In to me bolj veseli, kakor ko bi mi kdo podaril sto zlatih gradov. Bog živi, gospico Slavico, izpreobrnjenko, ljubimko božjo!“

„Bog jo živi!“ se je navdušeno odzval Gojnik in za njim Godimir.

Slavica se je pa junaško vzravnala in dejala:

MATEJ LANGUS.

PO LASTNI PODOBI

„Bog živi narod bodriški! Bog mu vrni edino pravo prostost, prostost otrok božjih! Za to prostost se hočem jaz boriti, dokler

In pokleknil je pred njo Gojnik, pokleknil Godimir, pokleknil Tugumir, pokleknila tudi mlada Slavina. In vsi so ji poljubili

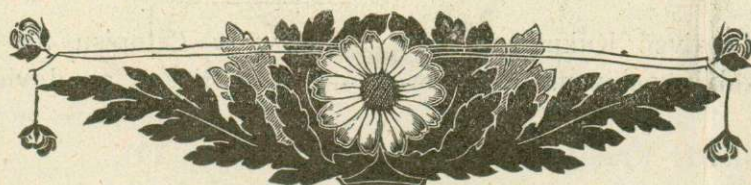
ČRTEŽ ZA KUPOLO STOLNE CERKVE LJUBLJANSKE.

MATEJ LANGUS.

mu je ne priborim. Ali bodete hodili za menoj, za mojim bojnim glasom: Vse za edino pravo, krščansko svobodo, da rešim dom?“

roko kakor sveti blagovestnici, pred katero se ni klanjalo samo njihovo koleno, marveč tudi njihova duša v globokem spoštovanju.

(Dalje.)

VIKTOR STESKA:

MATEJ LANGUS.

ŽIVLJENJE IN DELOVANJE SLOVENSKEGA SLIKARJA.

Kamnigoricci je vzidana v hiši števil. 40 spominska plošča, na kateri bereš: „Tukaj se je rodil Matevž Langus, slikar; rojen v Kamnigoricci 9. septembra l. 1792, umrl 20. oktobra 1855.“

Domačim umetnikom so doslej pač redkoma vzidavali spominske plošče. Zakaj so jo Langusu? Vzroka dovolj. O tem naj pričajo naslednje vrstice.

Čudovita so pota božje previdnosti. Ubožnega dečka uzreš v Kamni gorici. Glad mu gleda z obraza. S sajastimi rokami kuje žeblje, njegov duh pa se izprehaja po lepših, jasnejših pokrajinah. Bo-li kdaj obistinil svoje vzore? Potreboval bi za to pač jeklene volje in nenavadne moči! Mislite mar, da je slabotni deček ni imel? Pogumno se odtrga od rojstne hiše, pohiti v šumni svet, dela, se uči, premaguje težave, z rosnimi očmi se pogostoma ozira v sinje višave, proseč pomoči v viharnem boju, dokler naposled sijajno ne zmaga in se ne naseli zopet na domači zemlji srečen in zadovoljen, da je dosegel svoj vzor kot umetnik.

I.

Langusov¹⁾ oče je bil ubožen žebjar v Kamnigoricci. Njegov rod je izhajal iz Srednje vasi v Bohinju. Mati se je prej pisala Gaber. Uboštvo je dihala v rodbini, ker oče je le s težavo preživljal svojo številno družino.

¹⁾ O Langusu je pisal največ Kukuljević Sakcinski v „Slovníku umjetnikah jugoslovenskih.“ Zvezek III. 1859 str. 213—219. Dalje ga omenja Edv. vitez Strahl: „Di Kunstzustände Krains“ etc. 1884. st. 46—48., Gustav Dzimski: „Laibach und seine Umgebung“ etc. 1860. str. 19, 23, 25, 46 itd., — P. pl. Radics: „Umeteljnost in utemeljna obrtnost Slo-

Časi so bili tedaj kaj žalostni. Francozi so pod vodstvom duhovitega Napoleona prodirali v našo deželo. Vojni čas je brezdvomno neprijeten bogatinu, usoden pa siromaku. Ko je Matevž doživel deveto leto, mu položi bolezen očeta na posteljo. To so bile bridke ure za rodbino! Pa prišla je še hujša poizkušnja. Smrt ugrabi očeta. Vdova in pet nepreskrbljenih otrok je jokalo za pokojnikom. Matevž je imel še dva mlajša brata, Andreja in Janeza, in dve sestri, Heleno in Marijo. Kako naj se sedaj preživé? Pridno so pač morali sukati kladivo v kovačnici za žreblje. Matevžu je bilo usojeno, da vse življenje preživi v zakajeni kovaški delavnici. A božja previdnost je pokazala mladeniču drugo pot.

Ko je bil Langus v 18. letu, pride po opravkih v Radovljico. Tu je slikal tedaj slikar Schreibers iz Celovca v gradu grofa Thurna. Langus ga neprenehoma opazuje. Schreibers to vidi in vpraša mladeniča: „Kaj bi tudi ti rad slikal sobe?“ Langus hitro odgovori: „Prav rad.“ Takoj se loti barv in jih pomaga mojstru mešati.

Najbrže sta se Langus in Schreibers precej dogovorila, da pojde mladenič v Celovec v šolo k svojemu novemu mojstru. Brez ovir pa ta pot ni bila. Kaj poreče mati, ki ji je bil doslej močna podpora? Nikakor bi ga ne pustila v tujino in še celó v negotovo prihodnjost. Izkušnja pa je bila prevelika; Langus se ji je udal in odšel proti materini

vencev“ v Letopisu M. Sl. 1880 str. 52—54., — —i—: „Črtice iz zgodovine slikarstva zlasti slovenskega“ v „Dom in Svetu“ l. 1891 str. 179. — „Slovanstvo“ str. 197.

Rojstno letnico navaja prav edino le Radić l. c. 52. Kukuljević l. c. str. 213 ga imenuje pomotoma Matija in zaznamuje rojstno letnico 1793; Strahl o. c.

volji v Celovec. Mati je bila žalostna, a nekaj jo je pa vendarle potolažilo.

Prav tedaj so dobili Francozi oblast na Kranjskem in v sosednjih pokrajinah vsled miru, sklenjenega v Schönbrunu 14. oktobra 1809. Začeli so urejevati ilirske pokrajine po svojih načrtih in osnovali so tudi ilirski polk. Langus je bil v vojaških letih. Francozom služiti se mu pač ni ljubilo; zato je temrajši ušel preko francoske meje v tedaj še avstrijski Celovec. Zato se je tudi mati spoprijaznila s tem njegovim korakom.

Langusa je že izza mladih dni zanimalo slikarstvo. Kot otrok je bistro opazoval razne podobe po cerkvah in jih izkušal doma po praznih stenah slikati. Svinčnika ni imel, peresa in papirja tudi ne, zato si je izvolil ta nenavadni način; barvo si je sam napravil iz železne rude. Ta preprosti način umetniške vaje pa umevno ni ugajal staršem. Pogostoma je moral Matej s solzami poplačati svojo zabavo. A vkljub nevolji svojih staršev ni mogel premagovati svojih želja. Tudi napredoval je očitno. Njegove slike so bile res podobne izvornikom. Vadil se je pa tudi z izdelovanjem glinastih kipcev, ki jih je prodajal domačinom. Starši so mu to veselje dovoljevali, samo da je naredil vsak dan določeno število žrebljev in klinov. Svobodno pa je dihal ob nedeljah in praznikih, ko ga nihče ni motil pri njegovem posebnem, priljubljenem delu.

Z več drugimi mladeniči odide torej Langus v Celovec. Tu vstopi v službo pri Schreibersu, pa pod težkimi pogoji. Šest let se mora pri njem učiti in opravljati tudi vsa potrebna domača opravila. Neutešljivo hrepenenje po slikarski izobrazbi premaga v Langusu vse ovire. Pogoje sprejme in vstopi kot vajenec v službo. Slikal je sobe in opravljal domača opravila. To se pač ni

vjemalo z njegovimi vzori. Oj, kako nizko je moral sedati, ko mu je duh tako visoko letal! Prijetnih ur v tej hiši ni imel; zato se jih je še v poznih letih spominjal z žalostjo. V Celovcu se je naučil polagoma nemški govoriti. Ker pa ni znal ne brati ne pisati, naprosi mojstra, naj mu dovoli obiskovati nedeljsko šolo, a trdosrčni in pohlepni gospodar mu tega ni dovolil. Kljub temu pa se je vendarle naučil skrivaj pisati in čitati. Neka deklica mu je razkazovala črke. Ko se je naučil brati, si je pričel množiti svoje znanje. Najrajši je prebiral zgodovinske spise.

Tudi teh šest bridkih let je minilo. Kranjska je bila zopet avstrijska. Langus se odpravi takoj domov in se naseli v Ljubljani. Pridno je slikal sobe; shranil je vsak prisluženi novčič, da bi mogel čim preje uresničiti hrepenenje svojega srca, da bi mogel čim hitreje na Dunaj, na slikarsko akademijo. Ko si prihrani tisoč goldinarjev, jo krene na Dunaj. Tu poprosi sprejema na akademiji. Prekoračil pa je že zakonito starost, in zato ga profesor Karol Gsellhofer (1770—1858) ni hotel sprejeti. Pol leta je bival na Dunaju in se sam učil, dokler mu ni zasijala milejša sreča. Po priporočilu profesorja Schindlerja je prišel k upravitelju akademije, Frančišku Kavčiču (1762—1828) iz Gorice, ki se je podpisoval z italijanskim pravopisom Caucig. Ta ga vpraša, odkod da je. Ko izve, da je s Kranjskega, mu veselo obljubi pomoč.

Kavčičeva roditelja sta prodajala v Gorici sadje. Umni deček se je učil pri jezuitih. Ker pa je znal dobro pisati, ga pošlje grof Vid Kobencelj na Dunaj, kjer je bival njegov sin Filip Kobencelj. Ta mu izposluje pravico, da je smel snemati slike v belvederski galeriji. Tu se je učil štiri leta. Devetnajstletni umetnik dobi cesarsko podporo in odide v Bolonjo nadaljevati svoje učenje. Pozimi je risal po antikah, poleti je pa snemal slike po cerkvah. Po poldrugem letu odide dalje v Rim. Tu je najprej kopiral slike v galeriji Borghese, potem pa druge slike, zlasti Rafaelove. Te kopije se nahajajo še sedaj na dunajski akademiji.

str. 46 in po njem „Dom in svet“ 1891 str. 179 celo napačno 9. oktobra (!) 1795 (!). „Slovanstvo“ str. 197 ima tudi pogrešno letnico 1793. — Spominsko ploščo je Langusu vzdala gospa Trpinc. Odkrili so jo brez posebnih slovesnosti. Za največ podatkov iz Langusovega življenja moramo zahvaliti gdčno. Marijo Langus, slikarjevo nečakinjo v Ljubljani.

Slikal je pa tudi po naravi raznovrstne pokrajine in prizore. Kot slaven risar in slikar se Kavčič povrne po sedmih letih na Dunaj. Tu je štiri leta pridno delal, potem pa odšel zopet v Italijo, in sicer najpoprej v Mantovo, potem pa v Benetke. Tu je ostal polšesto leto. L. 1797. se je zopet povrnil na Dunaj, kjer je bil l. 1790. imenovan za profesorja cesarske akademije umetnosti, l. 1808. kot profesor risarjev na cesarski tvornici za porcelan, l. 1820. pa za upravitelja učilnice slikarjev, kiparjev in bakrorezcev na cesarski akademiji. Leta 1828. je umrl vsled žalosti četrty dan po smrti svoje žene, s katero je živel 25 let v najlepši slogi. Kavčič je bil izvrsten risar, barve njegovih slik pa so preblede in premalo krepke.¹⁾

Kavčičevemu trudu se je kmalu posrečilo, da so Langusa vpisali na cesarski akademiji. Tu pa je mladeniča čakala nova prevara. Spoznal je namreč hitro, da učitelji tega zavoda niso pravi učitelji, in da se tu ne bo dosti naučil.

Kavčič, s katerim sta se pogostoma slovensko pogovarjala, ga je tolažil in mu svetoval, naj le pridno kopira antike in umetnine najboljših mojstrov, napredek ne bo izostal. Kavčič je govoril to po svoji lastni izkušnji.

Po Kavčičevem priporočilu dobi Langus dovoljenje, da sme po svoji volji obiskovati cesarsko galerijo slik. Tu se mu je izpolnila srčna želja, da je mogel po več ur bivati sredi med najlepšimi slikami, se vežbati v risanju in slikanju ter posnemati najlepše umetnine svetovnih slikarjev. Po priporočilu neke grofice iz Ljubljane se seznanil tudi s knezom Metternichom. Zanj posname v Belvederu Correggiovo sliko: „Io z Jupitrom“. Nagrada je bila seveda borna, komaj za polovico tolika, kolikor je bil snimek vreden.

Na Dunaju se je seznanil Langus s pesnikom Fr. Prešernom. Prijatelja sta bila do smrti.²⁾

1) Glej Kukuljevič: „Slovník u. jugosl.“ stran 148 - 154.

2) Jurčič-Stritar: Pesmi Fr. Prešerna. str. 46.

Nekako dve leti je preživel Langus na Dunaju. Delal je neumorno in se res mnogo naučil. Rad bi še dalje vztrajal pri priljubljenih vajah, a pošel mu je denar. Povrnil se je v Ljubljano in pričel slikati sobe, zakaj drugega primernejšega dela ni mogel dobiti. Takrat je delal v Ljubljani marljivi slikar goriški Jožef Tominec (1791—1866), ki si je v Ljubljani pridobill vsa slikarska naročila. Langus se s Tomincem kmalu seznanil in začne njegove slike snimati. Delo mu je šlo srečno izpod rok. Naročil je dobival čimdalje več, zlasti ker je ceneje delal kakor Tominec. Nekoč je imel hkrati 18 naročil. Ker je skromno živel, si je prihranil v dveh letih toliko, da je mogel iti s prihrankom proti jugu v solnčno Italijo, kamor je hrepenel ves čas svojega umetniškega življenja.

Še preden je odšel v Italijo, je vzel k sebi mlajšega brata in mu prepustil slikanje sob, sam se je dalje vadil v slikanju oljnatih podob.

Da si je Langus pridobil že tedaj v Ljubljani mnogo prijateljev, izpričuje članek, ki ga je o njem objavil dr. Baumgarten 10. septembra 1824 v 37. številki „Illyr. Blatt-“a. Članek se glasi približno tako:

„Komur se je smehljala sreča že v zibelki in ga spremljevala po strmi poti umetnosti, ta se pač lahko raduje, če se ni izpodtaknil in če je dosegel pri srednjih zmožnostih vsaj neko višino, da ga mnogi občudujejo, drugi pa zavidajo. Langusu se je godilo drugače. Z osemnajstim letom je koval še žreblje. To delo seveda ni budilo čuta lepote. Kakor Ovidiju peti, so Langusu prepovedali, če je slikal na nezakajene stene. Jean Paul pravi: „Genij je enak reki, ki si sama napravi strugo.“ To velja tudi o Langusu. Ker se je želel izvežbati v slikarstvu, odide v Celovec k pleskarju, kjer je kmalu prekosil, svojega mojstra. Zadovoljen z uspehom se vrne v Ljubljano. Tu je pridno slikal sobe in si hranil denar za Dunaj. Tam je videl krasne slike, ki so ga še bolj razvnele. Prvi je bil vedno v dvorani in zadnji je šel vedno domov, ko so ga sluge podili, češ, vse ima svoj čas. Kdor je videl njegove

kopije v njegovem stanovanju, se je moral čuditi, kako je mogel toliko doseči in dovršiti v poldrugem letu. Žal, da mu je bil odmerjen tako kratek čas pouka. Ko bi se bil bolj ugloobil v risanje, bi izginile tudi one hibice, ki jih opazujemo na nekaterih njegovih slikah. Sedaj potuje v deželo umetnosti. Rim ga bo sprejel, obvaroval napak in ga nam povrnil popolnejšega.“

Skozi Trst pride Langus v Benetke, kamor navadno najprej hite umetniki iz severnih krajev, da si ogledajo znamenita dela Tizianove dobe. Kaka čustva so morala navdajati Langusa ob pogledu teh umetnin, si lahko mislimo. Pred Tizianovo „Assunto“ bi bil skoro obupal nad svojim poklicem, češ, kaj takega tako ne bom nikdar dosegel. Svojim znancem je večkrat dejal, da bi rad takoj umrl, ko bi mogel le eno tako sliko napraviti.

Žalosten in potrten odide iz Benetk skozi Ankono v Rim, kjer se je namenil dalj časa ostati in se popolnoma posvetiti slikarstvu. Kmalu se seznanil z Josipom Antonom pl. Gegenbaurom,¹⁾ poznejšim dvornim slikarjem v Stuttgartu, ki je prav tako prišel v Rim dopolnjevati svoje študije, in je tam že nekaj časa bival. Temu potoži, kako ga boli, da je vzlic svojemu nemalemu naporu dosegel doslej še tako malo. Prijatelj ga pa potolaži, češ, naj bode vesel, da je toliko napredoval. Koliko ljudi se je trudilo vse življenje s slikarstvom, pa niso niti toliko dosegli, kakor on! Te besede so pomirile Langusa, češ, če prav ne dosežem Tiziana, nekaj bom pa vendarle.

S podvojeno pridnostjo začne Langus proučevati nesmrtna dela Rafaelova in jih snima, kolikor mu le čas dopušča. Avstrijski poslanik v Rimu grof Apponyi se za avstrijske

¹⁾ Gegenbauer je bil rojen l. 1800. v Wangenu in je umrl v Rimu l. 1876. Bival je v mladosti dvakrat v Rimu, in sicer od l. 1823.—1826. in od l. 1829.—1835. Proslavil se je s svojimi freskami v vili „Rosenstein“, zlasti pa v novi prestolnici v Stuttgartu, kjer je po naročilu würtemberškega kralja okrasil več soban s prizori iz domače zgodovine. (Müller-Singer: „Allgem. Künstler-Lexicon.“ II, 23.)

umetnike ni nič zmenil; zato se je Langus oklenil Francozov, ki so ga prijazno sprejeli. Razen Rafaela je kopiral tudi druge velike mojstre in antike, ki jih je v Rimu toliko zbranih. Poldrugo leto je bival v Rimu. Življenje v večnem mestu mu je zelo ugajalo. Še pozneje se je vedno z veseljem spominjal rimskih dogodkov in pripovedoval razne zanimivosti iz one dobe. Najgloblji vtisk so pa nanj napravili obredi velikega tedna. Iz dobe rimskega bivanja je tudi sledeči dogodek: Kardinal protektor slikarske akademije povabi akademike na svojo pristavo na izlet. V bližini so kovali žreblje, prav kakor na Langusovem domu. Ko Langus to vidi, brzo pripomni, da si tudi on upa žrebelj skovati. Mož beseda! mu reko tovariši. Langus prime kladivo in z nekoliko udarci naredi vzoren žrebelj. Vsi so se čudili; kardinal pa izpregovori kratko in jedrnato: „Ta ni bil prvi.“¹⁾

Iz Rima gredé se ustavi Langus za dalj časa v Neapolju, v Florenci, v Perudži, kjer je želel videti mlajša Rafaelova dela, in v Milanu. Iz Neapolja je napravil izlet na Vezuv. Še pred solničnim vzhodom se je odpravil na pot. Na Vezuvu je opazoval že čarobni solčni vzhod. Povračujoč se proti domu se naseli najprej v Trstu, kjer dobi takoj mnogo naročil. Mati pa, ki je potrebovala še vedno njegove pomoči, ga naprosi, naj se vrne v Ljubljano. To je storil l. 1829. Sedaj je bila končana trnjeva pot trudapolne šole, ki je zavzemala prav polovičo njegovega tedanjega življenja. Štel je tedaj že šestintrideset let.

Odslej je zapustil svojo domovino, kolikor je znano, le enkrat za mesec dni, namreč l. 1842., potujoč v Monakovo. Tam se je sešel s svojim rimskim prijateljem Gegenbaurom, kar ga je srčno veselilo. Portret tega slikarja, ki ga je Langus napravil, se hrani v „Rudolfinumu“ v Ljubljani.

Iz Italije je prinesel Langus s seboj mnogo lepih kopij, ki jih je deloma prodal, deloma pa ohranil, da so mu krasile stanovanje.

¹⁾ Dom in Svet 1891, 179.

V Ljubljani ni našel takoj dela. Zado-
voljiti se je moral začetkoma s slikanjem
gledaliških kulis, dokler se ni seznanil z
duhovniki in preprostimi ljudmi s kmetov,
ki so jeli pri njem naročati zlasti cerkvene
slike. Delo se mu je vedno bolj gromadilo,
da ga je le težko zmagoval.

V Ljubljani je najprej stanoval blizu Kri-
žank ali na sedanjem Valvazorjevem trgu.
V sedanji Recherjevi hiši je pa prebival
uradnik Wiedenhofer. Ta je imel hčerko
Ano, ki je bila rojena v Rogatcu, vzgojena
pa v Gradcu in Ljubljani. Langus se je z
njo seznanil in jo popeljal l. 1830. pred oltar.

Langus ni imel lastnih otrok; zato je vzel
k sebi hčerki svojega brata Janeza: Marijo
in Henriko in je prav očetovsko skrbel zanj.
Njiju oče je namreč umrl l. 1838.

Langus se je preselil v reduto in je ondi
v drugem nadstropju stanoval do svoje smrti,
torej nad dvajset let.

A ne le spreten slikar je bil Langus,
marveč tudi dober risarski učitelj. Priznati
pa moramo, da ni imel nobenega pravega
učenca, pač pa več nadarjenih učenk. Ko-
govška in Mateja Tomca je le malo časa
učil. V „Alojzijevišče“ je zahajal poučevati
le nekaj ur.

Izmed učenk so najbolj znane: M. Josi-
pina Štrus, M. Margareta Venedig, M. Alojzija
Petrič, Amalija Oblak, pozneje soproga pes-
nika Fr. pl. Hermannsthal¹⁾, Terezija Lipič,
soproga zdravnika dr. Köstla v Gradcu, in
Hermina grofica Auersperg.

M. Josipina Štrus (1805—1888) iz Ljub-
ljane je bila od l. 1874. do 1880. prednica
uršulinskega samostana. Naslikala je lepo
sliko presvete Trojice za veliki oltar v uršu-
linski cerkvi, dalje sliko Jezusovega in Ma-
rijinega Srca, sv. Jožefa, sv. Ano, sv. Uršulo
itd. Slikala je tudi v refektoriju, na hodnikih
in na vrtu freske. Langus je z višjim dovo-
ljenjem učil v samostanu samem; zato je
bila tedanja samostanska risarska in slikarska
šola kakor neka akademija.

¹⁾ Njena hči Teodora pl. Hermannsthal je uči-
teljica risarske šole v Bukareštu.

Langus je zgodaj vstajal. Ob petih ga
ni bilo več na ležišču. Tudi domače, zlasti
nečakinji, je navajal, da sta zgodaj vstajali.
„Le brž iz posteljice!“ jima je klical. Vsako
jutro je šel potem na izprehod na Rožnik.
Okrepčan in poživljen v svežem zraku, se
je povrnil domov, kjer je delal ves dan do
večera. Zvečer ni šel skoro nikdar iz hiše;
rajši se je nekoliko oddahnil igrajoč in po-
govarjajoč se z domačimi. Pogostoma mu
je morala nečakinja Marija prebirati „Allge-
meine Augsburger Zeitung“ in „Payn's Uni-
versum“. Ta dva lista sta prinašala največ
novic iz umetniških krogov. Med delom je
ljubil tihoto in mir. Sam pa je vendar sli-
kajoč potihoma prepeval. Sploh je zelo ljubil
godbo in petje, čeprav sam ni bil veččak
v glasbi.

Nedeljo je šel k sv. maši k sv. Jakobu
ali k frančiškanom, potem pa k pridigi v
stolnico, kjer se je sešel z domačimi. Po
pridigi so šli vsi skupaj k vikarju, poznejšemu
kanoniku in proštu J. Zupanu, s katerim sta
bila posebno prijatelja. Zupan je tudi po-
učeval nečakinji v krščanskem nauku.

Langus je bil dober kristijan, ki je svoje
verske dolžnosti zvesto izpolnjeval.

Večkrat je hotel kupiti lastno hišo. Žena
mu je pa vedno odsvetovala, češ, da je pre-
mehak za gospodarja.

Že za svojih živih dni je doživel Langus
dokaj priznanja. Slavili ga niso le z bese-
dami, ampak tudi s spisi in pesmicami. Ivan
Kukuljevič-Sakcinski ga je obiskal l. 1851.,
ko je slikal pri frančiškanih sliko „Sv. Karol
Boromejski obhaja sv. Alojzija“. Isti je izdal
l. 1852. kratek Langusov življenjepis v Za-
grebu. — „Carniolia“ večkrat omenja Langu-
sova dela. L. 1839. (str. 156.) navaja, da je
Langus dovršil tri oltarne slike razne veli-
kosti za misijonarja Frančiška Pirca v Se-
verni Ameriki. Te tri slike so: „Kristus iz-
roča ključne nebeškega kraljestva sv. Petru“,
„Frančišek Ksaverij pridiguje divjakom“,
„Kristusov krst“. Zlasti zadnjo sliko hvali
kot mojstrsko in dostavlja, da so te slike
za pet dni na ogled razpostavljene (do
17. septembra 1839) v Langusovem stano-

vanju v reduti. V istem letniku govori o Langusu zopet na strani 180.: „Pred vsem opozarjamo na našega vrlega g. Langusa, čigar zbirka slik hrani prav srečne kopije, slikane v najfinejšem slogu in zadovoljuje tudi najstrožjega ocenjevalca. Slike se odlikujejo po vseskozi pravem umetniškem okusu, živem koloritu in po skrbni izvršbi, ki sega do najmanjših različic.“ L. 1840. omenja isti list (str. 372.), da je naslikal Langus neko ribo „menek“ z oljnatimi barvami, ker se riba ne dá dolgo ohraniti v nji lastnih barvah. Na strani 416. pa naznanja njegova dela v Kamni gorici, pri sv. Jakobu, v Škofiji Loki in v Št. Vidu pri Ljubljani.

Tudi „Novice“ so se večkrat spomnile Langusa. L. 1848., str. 218. piše M. Stojan iz Braslovč: „Dve sliki na platno kažeta veliko ljubezen Odrešenika in njegove deviške Matere do človeških otrok, mili podobi, vsak vlak (= poteza) po natori.“ Dopisnik iz Braslovč opisuje l. 1852, str. 179., sliko za oltar M. B. sedem žalosti: „Gospod Langus v Ljubljani nam je podobo izrazil, katere smo srčno veseli. V Marijinem obrazu se vidi tista velika bridkost, zraven pa popolna vdanost v Božjo voljo, kakor si jo nad kraljico mučencev mislimo. Mrtvo telo Zveličarjevo, njega lega, bridkost sv. Janeza in svete Magdalene, vse je pred teboj, kakor si dogodbo v resnici misliš.“

Celo pesmice so skladali Langusu na čast.

Omenili smo že prej, da se je Langus na Dunaju seznanil s pesnikom Prešernom. V Ljubljani sta se večkrat sešla. Prešeren je obiskaval Langusa zlasti tedaj, ko je leta slikal portret Primčeve Julije. Radi tega je zložil Prešeren sonet, čigar prve črke vsakemu verzu od zgoraj doli se beró: Matevžu Langusu. Sonet se glasi:

Marsiktéri rómar grè v Rim, v Kompostêlje,
Al tjè, kjer svét Antón Jezusa varje,
Trsát obiŝče al sveté Lušárje
Enkrat v življênju, al Marijno Cêlje.
V podobah gledat' hrepeni veselje
Življenja rajskiga. Sled sence zarje
Unstranske glórje, vtisnjeni v oltarje
Ljubézni vèrne ohladí mu želje.

Ah tàk podóbo glédát' me device
Nebeške nje lepôte senco, sánje
Goljufne, v ktéríh kómej sléd resnice,

Ukáz želj vléče v tvoje domovanje;
Srce obupa manj more pušice,
Ur krajši tek, tam milši pèrs zdihvanje.

„Ta sonet izraža sicer veličastno misel, a po svoji dikciji je neokreten in umeti ga je najtežje med vsemi soneti Prešernovimi“, sodi Fr. Levec.¹⁾

Prešeren torej poje, da se mu godi enako romarju, ki ga ukaz želj vleče v Rim itd., njega pa v Langusovo domovanje, kjer vidi vsaj „sled sence zarje Julijine lepote“. Kot Langusova pohvala te besede res ne zvene; mogoče pa je, da je Prešeren Juliji v prid nekoliko pretiraval. Da je pa Langus res slikal Julijo, priča njegova nečakinja, ki je večkrat čula iz Langusovih ust izrek: „Jaz sem Juliko malal.“

Ker že govorimo o Prešernu in Langusu, dostavimo še tu neki dogodek iz življenja teh slavnih mož. Andrej Jeglič, deželni računar v Gorici, hrani lepo sliko na pločevini nekako 1 m dolgo in široko.²⁾ Slika predočuje Jezusa sedečega na prestolu, pred njim pa stojita dva mlada dečka petih in šestih let v obleki, pred kakimi štiridesetimi leti na Kranjskem navadni. Na strani se vidi cerkev v Lescah pri Radovljici in v ozadju Triglav. Prešeren je napravil nekaj vrstic v pojasnilo sliki. Glasé se:

Jasni so in srečni bli
Nij' življenja kratki dni
Glas zaslišita: „Prid' te k meni
Majhni vi, nezadolženi!“

Duše nijne sta vesele
Repetničice razpele. —
Oča, matere očesa
Mokre gledajo v nebesa.

Langusov prijatelj, poznejši stolni prošt Josip Zupan, je pripovedoval o tej sliki sledeče: „Ko sem bil ok. l. 1840. stolni kapelan pri sv. Nikolaju, obiščem nekega dne svojega prijatelja Langusa. Kmalu za menoj pride tudi Prešeren. Langus mu pove, da potrebuje

1) „Zvon“, 1882 568, seq.

2) Piše dr. F. Kos l. 1882 v „Zvonu“.

grobnega napisa dvema dečkoma bratoma (Janezu in Ignaciju), ki sta oba drug za drugim umrla. „Kakšnega pa hočeš, ajdovskega ali krščanskega?“ Langus se nasmehne in reče: „Ti si in ostaneš porednež.“ Prešeren odide v drugo sobo in čez par minut prinese zgoraj navedeni grobni napis.¹⁾

Langus se je Prešerna spomnil tudi ob njegovi zadnji bolezn. Ker je vedel, da je Prešeren v veliki stiski, nabere med prijatelji nad 50 gld. in mu jih prinese. Prešeren se je branil sprejeti ta dar, češ „le vrni vsakemu, kar je dal“, naposled je pa vendarle sprejel.

Pesmico Langusu v spomin je zapel tudi njegov rojak dr. Lovro Toman:

Vreden si doma postavil mu dike,
V barvah razlival ti večni uzor,
Dihal iz duše prekrasne si slike,
Slavnega tvoj se slavi umotvor²⁾.

V „Novicah“ se je oglasil tudi neimenovan pesnik in posvetil Langusu 2. aprila 1853 pesem, ki je po obliki precej nedostatna. Za zgled bodi 4. in 7. kitica:

V mladosti se je trudil,
Se v Rimu dost učil,
Ondi duh umetni budil,
Ga budil in bistril,
Da v domovja, v lastno slavo
Kaže vedno pot mu pravo.

Cerkev tam stoji visoka
Kloštra frančiškanskega.
Vidi se na zidu roka
Malarja izvrstnega:
Dokler cerkev ta bo stala,
Njega slavnost bo spričevala.

Celó nemško pesem mu je posvetila neka gospa Prettner v „Laib. Zeitung.“

Langus je imel vedno dovolj naročil. Najprej je slikal z oljnato barvo, pozneje tudi freske. Uprav te so mu prikrajšale življenje. Ko je slikal svod frančiškanske cerkve in moral vedno kvišku gledati, mu je to napravljalo mnogo težav. V mlajših letih bi lažje zmogel tolik napor, a tedaj je bil že

v šestdesetih letih. In res, komaj je delo dovršil, je moral odložiti čopič in oditi v Rogatec. Tam mu pa ni ugajalo; zato se napoti v Mozirje, kjer mu je zelo prijala okolica. Skoro vsak dan se je šel izprehajati do Nazareta. Dva tedna ali tri je bival tu, potem se je pa vrnil v Ljubljano. Tedaj mu je umrla (6. okt.) najljubša sestra Helena. Bridko je žaloval za njo. V Ljubljani se mu je bolezen shujšala; moral je leči. Čez štiri najst dni je dokončal tek svojega življenja 20. oktobra 1855.¹⁾

S svojo vztrajnostjo in varčnostjo si je pridobil Langus lepo imovino, kar dokazuje, da tudi pri nas umetniki izhajajo, če pridno delajo in skromno žive.

Langus se je sam večkrat portretiral. Portret iz one dobe, ko se je oženil, hrani „Rudolfinum“, drugega hrani njegov sorodnik g. Lovro Kapus v Kamni gorici. Na sliki sv. Treh kraljev v ljubljanski stolnici gleda z desne strani na pozorišče obrit obraz. To je Langus. Tudi na Šmarni gori se je naslikal. Sliko njegove žene hrani Langusova nečakinja, gospodična Marija Langus v Ljubljani. Ista ima tudi malo sličico, kjer se je Langus posnel, slikajoč portret svoje žene; poleg tega je naslikal ženo in njenega brata vojaka. Daguerreotypijska fotografija nam pa kaže Langusa, njegovo ženo in obe nečakinji.

Srčno je želel Langus, da bi se njegova nečakinja Henrika (roj. 15. julija 1836) temeljito izvežbala v slikarstvu, za kar je imela lepe zmožnosti. Po njegovi smrti odide soproga z njo na Dunaj, kjer se je učila slikarstva pri profesorju pl. Blaasu.

A dunajska slikarska akademija tedaj ni bila na glasu, zato se preselita v Draždane. Tu pa podnebje ni ugajalo gospe Langusovi. Jela je pešati in umrla 26. septembra 1856 v tujini. V oporoki je volila po želji svojega moža svojo imovino²⁾ okoli 18.000 goldinarjev, ki se je pa po nakupu obveznic pomnožila na 22.680 gld., za Langu-

¹⁾ „Zvon“ 1882. str. 567 sq. — Dr. Fran Kos in Fr. Levec: „Langus in Prešeren.“

²⁾ Glej Radics l. c. str. 53.

¹⁾ V mrliški matici pri sv. Jakobu v Ljubljani. je zaznamovana Langusova bolezen: „Darmtyphus“.

²⁾ „Zgodovinski zbornik“ 696.

sovo ustanovo. Obresti uživajo sorodniki, oziroma po smrti teh, mladeniči najprej iz obojnega sorodstva, potem kamnogoriški sploh, ki se posveté vedi ali umetnosti.¹⁾ Sedaj so tri Langusove dijaške ustanove po 210 gld.

¹⁾ Glej „Novice“ 1856, 418, kjer to sporoča izvršitelj oporoke F. Terpinc.

Langusa so pokopali pri sv. Krištofu nekako sredi pokopališča ob desnem obzidju v rodbinsko grobnico.

Nečakinja, Henrika Langus, se je pozneje dalje urila v slikarstvu. Njenih slik se več nahaja po naši domovini. V Benetkah se je pa v zimski dobi prehladila in umrla 19. julija l. 1876. (Konec.)

JOŽ. BEKŠ:

ROMANČICA.

— Sijaj mi, solnčece zlato,
da zadiši mi travica!
Vsa že pošla je otavica,
krme več nima konjček moj,
kaj naj prežvekuje kravica? —
Sijaj mi, sijaj, solnčece!

— — Saj bi sijalo, a sinko tvoj,
ki po cesarskem Dunaju hodi
in zapravljivost pod pazduho vodi,
čudno je pesem o meni zapel:
Solnčece zlato, snel bi z neba te
in prekoval bi v same te zlate;

Dunaja pol bi se v vincu kopalo —
da bi le mogel te, solnčece zalo!

JOŽ. BEKŠ:

SOLNCE, STOJ!

Mar že drhté in šepečejo
moji prostrani lesovi —
mar vranci bojaželjni
že bíjejo in razgečejo?

O, v meni je volja, dajte mi meč
pa dajte mi vranca čilega,
in z vami zdirjam, ves koprneč
za svobodo brata milega.

Pómlad nebeška odpira oči,
solnce nad tužnim Balkanom gori,
bratje, prišel zaželjeni je čas —
proč s tožbami in meč ob pas!

In ko prijezdimo pod Balkan —
kakor Jozue: solnce stoj,
daj nam zlati, svoj veliki dan! —

FR. S. FINŽGAR:

IZ MODERNEGA SVETA.

ROMAN.

XVII.

Slednjič ga je vendar pričakal. Adjunkt Prosenec je stopil v kavarno z izredno trdim korakom, da se je obmizje pri vratih ozrlo in mu pogledalo v obraz. Adjunkt je imel čelo med obrvmi zgubano, dolgi brki so mu viseli navpično ob ustnicah navzdol. V obrazu mu je žarela rdečica. Držal je še za kljuko pri vratih, ko je z dolgim pogledom premotril kavarno in se podal z dolgimi koraki proti mizici, kjer je sedel doktor Sluga.

Klobuk je nasadil na vrh stojala. Na čelu se je držal šop potnih las, katere je pogladil kvišku z dolgimi prsti.

„Vročje ti je! Kaj si tekel?“

„Tekel še nisem nikoli in tudi ne mislim. Pogledaj!“ Pomolil mu je čez mizo roko, ki se je nervozno tresla.

„Razburjen si!“ Sluga je prijel kakor avtomat za žilo.

„Nič ne tipaj! To ni vročica — prijatelj, to je od sablje!“

„Bil si se! Povej! Celu uro te čakam!“

„Tako hitro ne gre. Čez tri dni, v saboto, zjutraj ob petih pri Črnem bajerju se pomeriva! Sedaj se vadim.“

„Torej pogajanja, opravičenje, sprava — vse prekinjeno?“

„Pogajal, opravičeval in spravljal naj bi se! Še tega je treba. Kdor išče in slednjič najde, ne bo tako aboten, da bo najdeno stvar vrgel čez streho.“

„Meni je to strašno neprijetno. Celu noč nisem spal!“

„Jaz pa izvrstno! Sanjalo se mi je pa, da je pripihal proti meni Seme v podobi velikega hrosta. Jaz sem mu odščipnil bedro

in ga nasadil na kebrov mlin, postavil ga na solnce in se smejal, ko je ves omoten frčal v kolobaru.“

„To si si izmislil!“

„Morda sem v sanjah pesnik, morda celo simbolist — torej moderen. Bogve, kaj tiči še v meni.“

„Veš, ljubi prijatelj, povem ti po duši, da te imam rad že od nekdanj. Da si mi pa to naredil, tega ti ne odpustim.“

„Seveda, nehvaležen si, kakor ves svet.“

„Ni res! Jasna resnica je nama, da te nisem nikdar prosil pomoči zoper Semena. Toda za to resnico veš le ti in jaz. Meniš, da ni Seme toliko pameten, da uvidi, kako se biješ zame — ne zase. In to bo nadzornik izrabil. Okleveta me kot zajca, da me bo sram na ulico.“

„Aha, oziri prihajajo, oziri kar v procesijah! Ne razumem, kako moreš biti tako nedosleden. Ali še veš, kako si na Dunaju dve dolgi uri govoril zoper dvoboj in dokazoval, kak filozofičen nezmisel je to? Ali še veš, da smo ti ploskali — pa da so vstali protigovorniki in ti v teoriji pritrjevali, toda z obstoječimi razmerami ti pa pobili vse predavanje? In tedaj si ti planil nadjne s točo ozirov ter si rekel, da mož, katerega vodi trdno prepričanje, ne sme imeti nikakih ozirov, da mora iti naprej za cilji, naj tudi po desetem koraku obleži mrtev — pobit s kamenjem ozirov in razmer. Bodi torej dosleden, sicer prideš pri meni ob ves kredit.“

„Prijatelj, ne očitaj mi nedoslednosti! Vem, kaj sem govoril, in tedanji moji principi so še sedanji. Zato pravim, da bi dvoboja ne bilo treba.“

„To trdim tudi jaz. Ali do tega bi bilo prišlo. Seme ne bi bil odnehal, ti bi se bil prenačil in nazadnje bi te bil Seme pošteno

naklestil ter se ti smejal v pest. Če se česa lotiš, moraš stvar najprej znati. Tvoja sablja je bila pa pinceta. V par tednih se pa navadiš toliko, da nasprotniku prav pripravno pomoliš glavo pod udarec. Jaz sem se uril pet let in ni ti neznano, da je po deset sabelj zapored sfrčalo po tleh, če sem bil dobre volje. Zato o tem kratko in malo molčiva! Bodi mož, pusti ozire in ostani pri principih, pincetah in strupih — kot zdravnik, je najboljši zate in za druge. In če imaš principe o socialnem gibanju — udeleži se te; imaš tudi prav. Sedaj te pa lepo ponižno prosim, oprostite mi to lekcijo. Prav najbolj obloženo drevo potrebuje kolca, da se ne polomi! — Žan, še eno limonado!“

„Nikoli nisem zapiral vrat pametnemu nasvetu pred nosom. Ali ta stvar je in ostane sitna. Je še drug vzrok. Morda bi bilo bolje, če molčim. Vendar ti razodenem, ker ti največ zaupam!“

Adjunkt je izpil limonado in si popravil brke. Roka se mu ni več tresla od naporne vaje, obraz je izgubil rdečico in bil zopet zagorelo bled, kot sicer.

„No, in ta vzrok?“

„Pavla.“

„Aha, sugestija! Zato prihajajo oziri!“

„Odkritosrčno ti povem, da se v meni nekaj vrši, česar se bojim. In vendar se veselim tega strahu. Prijema me s čedalje večjo silo.“

„Govori brez ovinkov! Čedalje bolj si zaljubljen v Pavlo. Saj sem te dosti drastično opozarjal. Tega nisem mislil, da se tu vnameš. Saj pravim — vrag je v ženskah. Najpametnejšega fanta obnoré, najtrdnejše principe poderó. Govori, kaj je! Morda še ni prepozno.“

„Prosim te, bodi resen! Doslej še ni nič.“

„Pravzaprav že preveč! Dalje!“

„Ko si se predvčerajšnjim vračal od mene, sem govoril s Pavlo v parku. Bila je tako naravna, da sem prepričan, da je njeno moderno vedenje le gledališče. In kadar igra, je sicer lepa, človeka očara, ne ogreje pa ne. Toda zadnjič je bila brez maske in tedaj

je krasno bitje, kres, ob katerem se moraš vneti. Sicer se nisem izdal ne z besedico, a rodilo se je tako močno hrepenenje, da je težko prebolim! Kaj sodiš?“

„Na kolenih te prosim, ne bodi naiven! Žensk ne poznaš čisto nič. Ko bi naša domovina imela tako izborne stratege, kakor je izborna za svoje zmage zadnja ženska, naša vojska bi bila večna zmagovalka. Veruj mi, če bi prišel pred Pavlo človek, ki ima počesane lase na desno oko, ki hodi z naprej nagnjeno glavo, govori leno in trudno, pri petindvajsetih letih kakor polomljen starec, — pa če bi ji kazalo in bi ji ugajal — Pavla ne bi bila nikoli naravna. Zato ti rečem odločno: Pavla ni zate!“

„Ni?“

Dr. Sluga je zategnjeno in skoro žalostno izgovoril to besedico.

„Ni! To je moja zadnja beseda. Če si ravno pri volji, ljubi jo le, samo potih, v srcu, v zadnjem temnem kotiču jo imej in ne izdaj se nikakor. Ljubi tako, kakor mladi petošolski poetje, čez ulico, ko se zvečer zakleneš, ji pa deklamiraj visoke verze, da ti odleže!“

Vinko se je zamislil, adjunkt je obmolknil in segel po časnik ter čital uvodni članek. Dolgo nista nič izpregovorila.

„Plačam!“

Adjunkt je porinil desetice na kamenito mizo in vstal.

„V soboto po kosilu tu na svidenje!“

„Počakaj!“

„Ne utegnem!“ — Odšel je iz kavarne.

Dr. Sluga je hitel za njim. Toda že je zvoneč z desnico korakal po tlaku in izginil v vrvežu ljudi.

Zdravnik se je vračal zamišljen proti domu. Izpoznal je, da ga je vrglo kar čez noč v neugodno zagato, da so se njegove visoke in idealne misli razblinile v neko megleno daljavo, v srcu je pa vstala samo ena želja, zavrelo je edino koprnenje, ki je bilo mogočno in nemirno, a vendar še tako mračno, da je blodil v tej senci kot potnik brez steze. V trenutku bi bil dal vse nazore, vse svoje stremljenje samo za en pogled

iz Pavlinih oči, kjer bi mogel brati, da je adjunkt lagal, da ne sodi po pravici, Semenu bi vse odpustil, desnico bi podal vsakemu, ljudski bi trkal in pil v družbi, samo da bi še enkrat stal pred Pavlo, da bi ji še enkrat padel klobčič iz naročja in bi ga on pobral, pa bi se ga dotaknili njeni kodri in bi v vetru šepetali njegovemu srcu: Ni res! ne veruj! zate sem, samo zate izbrana in ustvarjena, vdana in zvesta brez konca in kraja!

Prišel je do tovarne pa ni mogel skozi vrata. Nazaj je moral po tisti stezici, kjer je sedela tedaj Pavla. Nema in prazna je stala klopica, nad njo je brstelo popje in hrepenelo po solncu. Vinko je šel mimo grmičja in mimo klopice. Njegove oči so izpraševale drobne listke: Ali res ni zame? Veter je dihnil, lansko listje v grmu je zašumelo in mu odgovorilo. Šel je k šumeči vodi. Iver je plavala po hitrih valovih. Naenkrat je zašla v tolmun. Valovi so jo zgrabili in začela se je vrteti, pot ji je bila zaprta, izhoda ni našla iz vrtinca.

„To sem jaz!“

Vinko je stisnil ustnice, na licu se mu je zarezala mračna poteza, ki lega na obraz človeku, kateri vojskuje veliko vojsko sam s seboj. Šel je ob vodi dalje brez cilja in namena. —

Vrnil se je o mraku, izza gora je vstajala noč, na njegovem licu se je pa svital dan.

Zmagoval je — — —

XVIII.

Od daleč je bilo čuti v spečem vzduhu petero udarcev na veliki zvon. Tedaj se je pojavilo osmero oseb na peščeni planici pri Črnem bajerju. Nadzornik Seme in adjunkt Prosenec sta se sešla vsak s svojim spremstvom. Bila sta dva zdravnika in sekundantje. Jutro je bilo hladno, iz bajerja je kipela megla, z drevja so padale rosne kaplje. Ker je bilo še premračno, so določili sekundantje, da počakajo četrte ure.

Nadzornik je govoril s stotnikom Aubertjem in nadporočnikom Virantom. Na očeh se mu je poznalo, da ni zatisnil celo noč

očesa. V govoru se je silil, da bi kazal veliko malomarnost. Toda glas se mu je tresel, stavki so bili kakor bi metal odtrgane kosce neke celote na cesto. Njegovo lice je bilo blede. Na straneh so utripali živci in dobro se je poznalo, da stisne večkrat zobe, ko so mu zadrgetale čeljusti.

„Mir! Pogum!“ mu je prigovarjal nadporočnik Virant in ga vedel nekoliko proč od mesta, kjer sta zdravnika odprla šatulje in kjer so sekundantje pripravljali sablje. Seme se je oddaljil za nekaj korakov. V njegovem srcu je kipel srd. Kletev se je dvigala, besno sovraštvo je divjalo in pri vseh satanih se je rotilo, da pozove ob prvi priliki zdravnika Slugo na dvoboj, da ga razseka za goljaž in se tako zmaščuje nad njim, ki je pravzaprav povod, da se mu je upravkar meriti s tem človekom, ki ga bržkone premaga. Ob tej misli pa mu je takoj upal pogum. Vedel je, kako izvrsten borec je Prosenec. Res ni izvojeval še nobenega dvoboja in bo morda danes manj srečen, ko zagleda ostrino nasprotnikove sablje, ki bo hlepela po njegovi krvi. Spomnil se je še enkrat na Luci, kateri je pisal nocoj dolgo dolgo pismo, ki ga ji vroči tajno Klešman, če pade ali če bi bil nevarno ranjen. In tedaj je zopet skoro zaželel velike rane, da bi s krvjo dokazal Luci, kako silno jo ljubi, kako resnične so njegove prisege. Ona bo brala pismo, njen ponos bo zmagan, padla mu bo v naročje in on bo srečen — — —

Prosenec je prišel na pozorišče miren kakor kip. Na obrazu je bilo nekaj oblačnega. Toda njegove misli so bile jasne, njegovi živci kakor ob pisarniškem pultu. Govoril ni z nikomer. Brki so bili grozno pobešeni. Ko je izvedel, da počakata še četrte ure, se je z dolgimi koraki oddaljil in sedel na parobek ob bajerju. V njem je bila voda mračna, skoro črna. Suho bičje je rastlo gosto po njem in gledalo v dolgih bilkah nad gladino. Pri izlivu je voda šumela monotono pesem čez pokvarjeni jez zapuščenega mlina.

Prosenec se je dobro zavedal, da vsak trenutek stopi pred sabljo človeka, ki želi

njegovega poraza, ki bi zavriskal, če ga pobije na smrt. Ob tej misli se je nekoliko zgrozil. Šel je v boj s prepričanjem, da se vrne brez rane, da se izteče cela stvar kot pusta šala. A sedaj mu je bilo resneje ob srcu. Za to svoje prepričanje nima nobenega poroštva in napačno je ravnal, da ni naredil doma nikake oporoke, da ni pisal vsaj materi — — —

Materi! Da, zadnje dni ni mislil na njo, dasi jo je tako pristrčno ljubil. Če pade — ubije ta padec tudi njo.

Četrť ure je preteklo. Sekundantje so osnažili prostor, odstranili nekaj dračja in par debelih kamenov, da se ne bi kdo izpodtaknil. Ko so izvršili še navadne poizkuse za spravo, so jima izročili sablje.

Ko je adjunkt prijel za ročaj, tedaj je izginilo vse iz njegove duše, kar bi ga vznemirjalo. Brki so se mu še bolj povესili, njegove oči so se skrile pod obrvi, kakor bi dva divja risa gledala iz zasede na plen. Postava se je vzravnala in zrastle do nenavadne velikosti.

OTOK NA BARJU OB POVODNJI.

V njegovem srcu se je streslo in zatrepetalo nekaj svetega, kakor bi se zamajal oltar v svetišču. Da, prav sedaj vstaja mati v revni koči. Ko se bo bıl, tedaj bo ona klečala pri mizi in gledala v kot na podobe svetnikov in bo molila jutranjo molitev in molila bo tudi zanj — — —

Prosenec je čutil, da prihaja v njegovo dušo strah — ne strah pred bojem — strah, bojazen za mater. Podprl si je glavo, njegovo oko je obtičalo na žilavi desnici, kakor bi jo ogledovalo, če je dosti močna, da zmaga.

Seme je prijel sabljo in jo hitro stisnil. Čutil je, da se mu prsti tresejo.

Povelje za prvi nastop se oglasi.

Sablji se dvigneta, velikanska adjunktova roka se iztegne kakor železen kij. Konici sabelj se dotakneta. C-r-rink! Semenova sablja se je stresla.

Samo trenutek miru.

Nato je zazvenčalo. Seme je navalil na adjunkta z divjo silo. Prosencu je izginila zadnja kaplja krvi z obraza. Umaknil se je za korak in se samo branil. Njegove oči so se vsesale na konico Semenove sablje. Iz-

tegnjena roka pa je tkala s sabljo iz tisoč kolobarčkov tako gosto mrežo, da je ni bilo mogoče prodreti z nobenim udarcem. Jekla so zvenela in se krhala. Seme je bil s silo obupanca, adjunkt je pa študiral udarce in jih odbijal z lahkoto, kakor bi padala žoga na sabljo. Kar se nagne Prosenec naprej in se malce prihuli. Sekundantje so vsi hkrati imeli isto misel: Nadzornik je izgubljen! Tedaj je že zasičalo po vzduhu, krvava iskrica je šinila kvišku, in Semenova sablja je ležala na pesku. Komaj pa se je pokazala iskra, se je že dvignila strašna kijasta roka adjunktova in z vso silo zapodila sabljo — toda s ploskvijo — preko Semenovih bokov.

Med borilca so stopili sekundantje. Nikdo ni bil ranjen. Adjunkt je stal miren kakor bi bil priraščen na pesek. Seme je bil razburjen, da so se mu v kotih pri ustnicah prikazovale suhe pene.

Udarila sta drugič. Sedaj se Prosenec ni ganil za las s svojega mesta. Po zraku je sičalo z večjim piskom, čuti je bilo Semenovo hropenje in šum peska pod njegovimi nogami. Prijelo ga je, kakor bi zbesnel. Za noben pravilen udarec se ni menil. Slepo je koval po nasprotnikovi sablji, ki je trepetala v najrazličnejših vijugastih črtah — hitrejših kakor misel. Ustnice je imel odprte in spodnja je v gnevu štrlela daleč naprej. Tudi Prosencu so se stisnile ustnice in čisto izginile pod brke. Z enim udarcem bi bil lahko napravil pot svoji sablji do Semenove glave. Toda ni hotel. S tretjim, mojstrsko zapeljivim udarcem je treščil z vso silo v nasprotnikovo orožje, da je zaškripalo — Semenova sablja je ležala zopet v pesku, na njegovih bokih je pa zopet sedela težka ploskev Prosenčeve sablje. Nadzornik je zavvilil in zaškripal z zobmi. Pograbil je sabljo, ki je ležala na tleh in se hotel z obupno besnostjo zakaditi na Prosenca. Sekundanta sta dvignila sablje in določila tri minute odmora. Seme se je tresel po vsem životu. Na obrazu so se mu nabrekle plave žile, po čelu mu je lil pot v gostih curkih. Stotnik Auber je zajel vode iz tolmana in mu jo ponudil. Pil je, da so se čuli veliki požirki

— klopotanje vode skozi grlo. Adjunkt je pa stal, kot bi se vgreznil v pesek. Njegove obrvi so bile strašno namršene. Pobešena brka sta se na bradi stikala. Njegove oči so prežale in so se umaknile še dalje v koščene dupline. Obraz je bil še vedno brez krvi, sivkasto rumen. Dolgi lasje so se mu obesili v dveh šopih po čelu. Vedel je, še en nastop — to je bil njegov sklep. Vedel je pa tudi, da je Seme že popolnoma brez razsodnosti in da v divjem srdu lahko uniči njega in sebe hkrati. Zato je še bolje priprijel sabljo, suhe mišice na roki so se vzvalovile, oko je stražilo sovražnikovo sabljo. Njegov sekundant mu je pošepetal: „Ne bodi bedak! Udari!“ Prosenec ni trenil z očesom, ta šepet je zadel kakor ob skalo, ki ne čuti in ne sliši.

Zadnja sekunda.

Orožje je zazvenelo glasneje, in v zraku je žvižgalo od bliskovih strašnih zamahov. Prosenec je z neizmerno silo udaril dvakrat po Semenovi sablji. Pri drugem udarcu mu je prebil mrežo na ročniku. Toda nadzornikova roka je bila tako trdno priraščena k sablji, kakor potopljenčeva, ki še mrtva drži kos odtrgane vrvi in je ne izpusti dokler ne razklene prstov trohno. Boj je postajal čedalje bolj obupen. Sekundanta nista mogla slediti vsem udarcem Z očmi sta se spogledala in skoro hotela ustaviti to zdivjano borenje. Tedaj se je potuhnil v hipu Seme do tal — kakor mačka. Adjunkt bi bila igrača zadati mu težek udarec. Toda ni hotel in čakal je, česar se je nadejal. „Satan!“ je zaklel sičaje nadzornik in se z vso silo zapodil s sabljo od spodaj, da bi jo s sunkom zadril Prosencu v drob. Videl je jasno, da zmaga pri tem človeku ni mogoča. Kolikokrat bi ga bil že adjunkt lahko udaril in mu razklal črepinjo. Tega pa ni hotel. Zbijal mu je sabljo in ga potem pretepal s ploskvo kakor poba. Sramota in gnev sta se zlili v njegov žolč in sklenil je, da se zaleti v nasprotnikovo drobovje, popolnoma prepričan, da ga pri tem prodre Prosenčeva sablja. Vseeno! Kaj pa mu je do življenja!

Prosenec je bil na to pripravljen. Bele pene krog Semenovih ust so mu pričale, da Semenu ni prav nič za življenje, da mu je edino le za smrt nasprotnikovo.

Bil je samo trenutek, tako kratek, kakor cikcakasti blisk od neba do zemlje. Prosenec se je zganil na levo, njegova sablja se je hipoma pobesila in udarila ob zapodeno nasprotnikovo, ki je bila odbita na desno in je omahnila v Semenovi roki. Adjunkt je pa iztegnil železno pest, obdano z ročnikovim sitom, in jo pomolil Semenu pod nos. Kri ga je polila po ustnicah, sekundanta sta dvignila sablje in ukazala: Stoj!

„Gospoda moja, jaz sem gotov!“

Prosenec je govoril kakor gromovnik in jezno telebil sabljo v bližnje drevo, da se je zapičila in prelomila na dva kosa.

„Kogar dvakrat otročje posvarim, naj bo pameten, pa mi za to svarilo učini tolovajski in nekavalirski napad, tisti se ne bo v naši deželi več bojeval! Z Bogom!“

Prosenec se je oblekel in odšel visokovzravnin in s trdimi koraki. Izpod klobuka sta mu pripolzeli dve debeli potni kaplji —

Dr. Sluga v noči od petka na soboto ni mogel spati. Zadremal je večkrat, a vselej se je hitro in nervozno probudil.

Glede Pavle se je toliko umiril, da je krotil srce, da je ni šel iskat in ji razodevat svoje duše in da ni sedel ter ji pisal usodnega pisma. Čutil je popolnoma dobro, da ga je očarala njena zunanjost, ki je bila vlita krasota in je morala vplivati na vsakogar, ki ni slep ali čisto apatičen in ki ne misli samo na to, kaj bi se jutri jedlo, da bi si človek ohranil življenje še nekaj časa, da bi mogel še nekaj časa dobro jesti in piti. Trenotek je bil, ki se je plazil za njim od tedaj, ko jo je prvič videl, ki se mu je približal na plesu in ki je pod zelenečim grmom na klopici odpehnil vrata v njegovo srce, da se je vse zagugalo in streslo v njem. Lep je tak trenotek, močan kakor urejena armada, dehteč kakor maj — in tako spreten zgovornik, da preslepi treznega sodnika. Doktor Sluga se je zamislil z vso silo in treznostjo

ter stavil vprašanje: In če bi disharmonirali najini nazori, če bi se križale najine sodbe, kaj potem? Ne, njenega srca, njene duše ne poznam — — —

To noč pa ga je mučila skrb za Prosenca. Nadzornik je divji; če ga pobije, če ga nevarno rani — ali nisem jaz kriv? In če pade Seme, kako hitro se bo to izvedelo. In po celi tovarni si bodo šepetali različne spletke — po strani me bodo gledali, nadzornika častili, mene pomilovali in zaničevali. „Oziri!“ Ti so mu zveneli na uho iz pogovora z adjunktom. Rad bi jih bil pometel čez prag — ali bilo jih je toliko, da so se kopičili po vseh kotih. In Pavla! Izve gotovo. In njeni nazori o junaštvu so gotovo moderni. In tedaj ga pogledajo tiste globoke oči vse polne zaničevanja in preziranja. Prepovedale mu bodo, da bi smel še kdaj pogledati vanje. Proč! — mu poreko, proč, ker si tako slab, da se drugi bijejo zate! Proč, takega ne maram, ki ne bi hotel in mogel braniti moje časti, ako bi bilo treba... Oziri — — —

Dr. Sluga je vstal prav zgodaj. Šel se je izprehajati. Potoma je mislil na dvoboj, na uro je pogledaval in računil. Sedaj je že končano; kmalu pripeljejo tega ali onega v bolnico. Zvečer se bo že govorilo po mestu.

Šel je daleč od tovarne, hodil je po borovem gozdu. Narava je vstajala, zdravniku je pa klecalo koleno. Vihar je divjal vnovič.

Vračajoč se je šel v bolnico. Na pragu je srečal Almo. Začuden se je umaknil za korak in ji dal prostora na potu. Almo je oblila rdečica, kakor bi šinila zarja po belem snežniku. Vendar ni pobesila oči, pogledala ga je tako prostodušno, kakor bi rekla: da, le poglej mojo dušo, le ozri se na dno srca, če hočeš — vse je pred teboj na dlani.

Vinko jo je pozdravil in nekaj je hotel reči. Alma mu je odzdravila in hkrati odšla vesela po potu in zažvižgala: Škrjanček poje, žvrgoli...

Dr. Sluga je obstal na pragu in gledal dolgo za njo — — — — —

V ženskem oddelku bolnice sta ležali dve dekleti. Postrežnica Marjeta je mavljala kos

piškota pri postelji bolnice. Doktorja se je prestrašila in vtaknila košček sladčice v žep.

„Oranže imate in pecivo! To smete uživati. Kje ste dobili!“

„Oh, gospod, naj ne zamerijo“ — Marjeta je lovila njegovo roko, da bi mu jo poljubila — : „samo en košček sem vzela. Saj je veliko, pogledjte; gospodična so prinesli!“

„Gospodična Alma?“

„Alma, mhè, Alma. Grozovito so dobrih rok in kadar so dekleta bolne, vedno pridejo. Še preobvezujejo jih, tako so domači. Kaj ne, Liza?“

„To je angel!“ je rekla bolnica z težkim glasom.

Zdravnik se je po obisku vseh bolnikov vračal v tovarno.

Kar je slučajno naletel danes, ga je vnovič tako navdušilo in hkrati zbegalo, da se je posmejal sam sebi: Kaj faktično nisem več normalen!

Ko je šel skozi tovarno, je zaslišal od nekod Semenov cvileči glas. Kakor nož ga je sunila v srce misel: Prosenec je poražen.

— — — — —

Popoldne sta si pa privoščila z adjunktom steklenico sekta v kavarni. Zdravnik je napil Prosenca, češ, ker je bil tako izboren pedagog!

XIX.

Pri Črnem bajerju so se zbirali tisto nedeljo popoldne delavci. Od raznih strani so prihajale mračne postave in se ozirale plaho in vprašujoče naokrog. Vsak, kdor je prišel na peščeno planico, je zažvižgal znano popevko. Iz raznih grmov se je oglasilo potem isto žvižganje. Na to se je tudi zadnji prišlec umaknil od odprtega prostora v zatišje in sedel na parobek.

Tedaj je stopil Peter iz gošče. Hodil je še ob palici in nekoliko še omahoval na bolno nogo. Skrbno je pogledal na vse strani, šel po pesku in se oziral ob strugi gorindol. Nikogar ni zapazil.

„Tovariši, sèm! Varni smo!“

Grmovje je oživel in dvanajst starih in mišičavih mož se je zbralo krog Petra. Nihče

ni imel obrite brade. Dva sta bila še čisto mlada; pod nosom so jima poganjali brki; drugi so bili bradati. Nekaj groznega je bilo na teh obrazih. Nad brado so bila blede lica, nad temi mračne oči, vse podplute s trpljenjem in napolnjene z nezadovoljnostjo. Njih koraki so bili počasni. A stopali so trdno, s težkimi nogami; te noge bi vzbudile hrup, ko bi jih vsi topotaje postavili na tla.

Na Petrovem licu je vtripalo navdušenje.

„Tovariši, najprej nastavimo nekoliko prevare! — Tako! — Tukaj je cilj, tukaj je deščica, tu pa krajcarji!“ Peter je posul krog deščice 13 novčičev.

„To naj bo za varnost. Če koga začutimo, začnimo takoj glasen govor, vsak pobere krajcar in pričnemo igrati. S tem slučajnega izdajavca preslepimo, da ne more slutiti ničesar.“

Delavci so se spogledali in pohvalno prikimali brez besede. Vseh oči so bile vprte v Petra, kateremu so brezpogojno zaupali.

Peter je še enkrat pogledal naokrog, potem jih je ogovoril:

„Tovariši! Žalostno je to, da se skrivamo. Toda danes je tako na svetu, da mora pravica v luknjo, krivica se greje na solncu. Vsi ste bili že pri meni, vsi veste, čemu smo se zbrali. Prepričan sem, da smo poklicani in da imamo važno nalogo na svetu — namreč to, da pomagamo sebi in svojim. In to je žalostno, da si moramo sami pomagati. So sicer na svetu ljudje, ki bi nam radi pomagali, pa so preslabi; tisti, ki bi mogli pomagati, ne vidijo naše bede, oni, ki bi pa morali pomagati, oni nočejo. Torej tovariši, kdo nam bo pomagal, da ne bomo pohojeni kot črvi, tlačeni kot pomandrana trava v boju pod konjskimi kopiti, da ne bodo izpili krvi nam in našim otrokom kot pijavke, da ne izsesajo našim dekletom in hčerkam mozga do upalih lic in vele polti? Kdo nam pomore, tovariši? Kdo? Povejte tistega!“

„Nihče, nihče!“ je votlo mrmralo v krogu.

„Da, nekdo pomore, nekdo, ki je z nami, ki biva z nami, ki je naš hlapec, pa ga ne

pošljemo na delo. In kdo je ta? Naša moč, tovariši, naša složna moč!“

„Naša moč, moč, moč“ — — —

Od ust do ust je šla ta beseda. V žepih skrite pesti so se krčevito stiskale, po vrhovih dreves je zašumel veter.

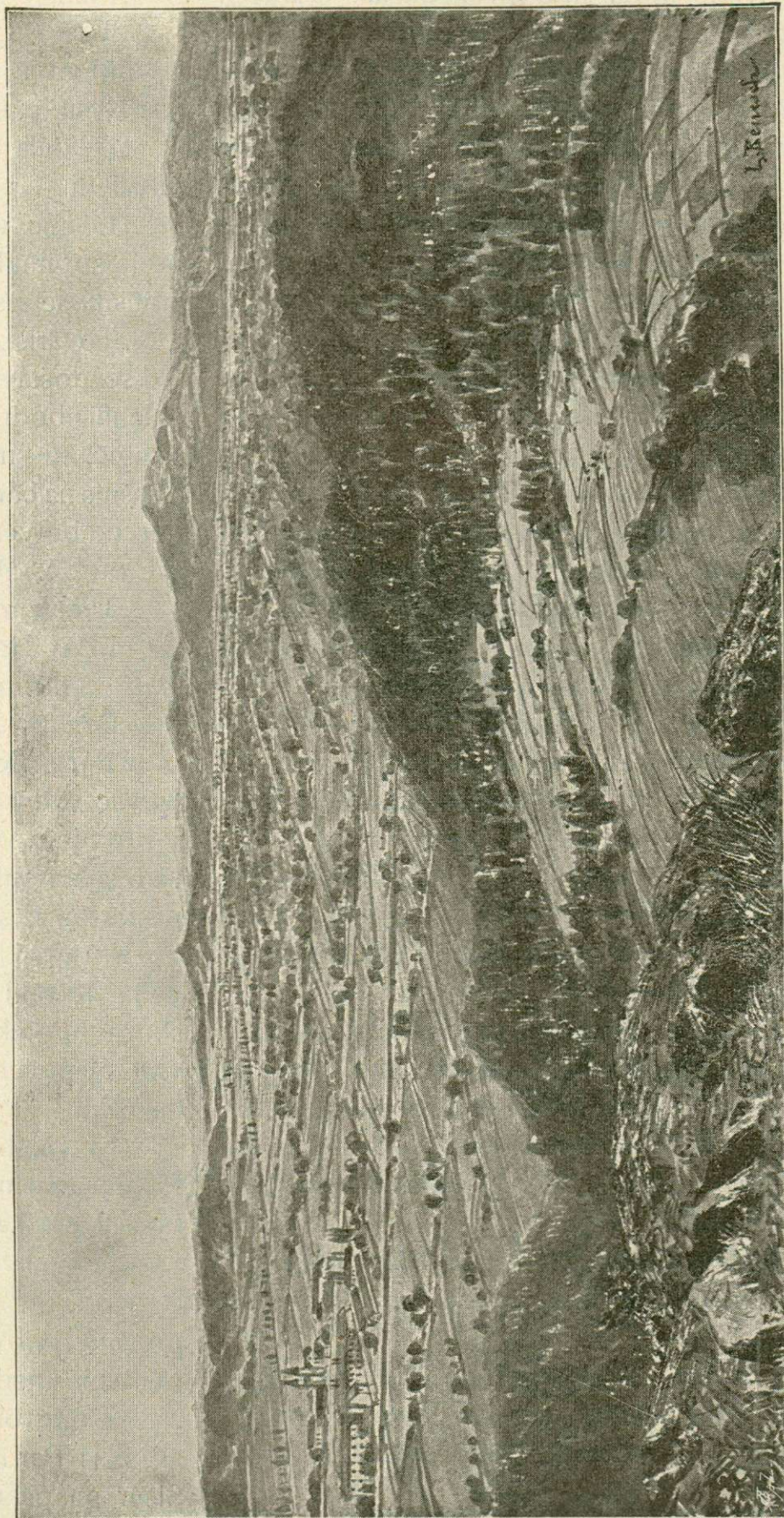
„Tovariši, poslušajte, naj vam preberem, kako krvavo resnične so te besede!“

Peter je potegnil iz žepa list „Naša moč“. Ves je bil umazan in zmečkan. Peter ga je bral mnogokrat. Pomembnejša mesta je imel podčrtana.

„Poslušajte! — Čegava naloga je, da ščiti in varuje delavca? To sveto dolžnost ima država v prvi vrsti. Ona ima dolžnost in sveto pravico, da nas varuje, ona ima tudi moč in zmožnost, da nas varuje pred tlačitelji. Res nismo mi edini, ki tvorimo državo. Toda mi smo tista velika, največja množica, ki jo redimo in pitamo in bogatimo. Blagostanje gre od naših žuljev. Vojske zmagujejo z našo krvjo, palače se dvigajo pod našimi kladivi, vsaka skodelica juhe, vsak kos pečenke in vsaka prežganka in suha skorja, ki pride na mizo — vsaka je hčerka žuljavih rok. — Tovariši, to smo mi, to so tisti naši zaničevani žulji, ki so večjega spoštovanja vredni, nego dehteče rokavice, ki varujejo belo roko gorkega solnca. In ko so spoštovanja vredni, kdo jih spoštuje — tovariši, kdo jih ceni? —“

„Zaničujejo nas!“ Med zborovalci je rastla napetost. Njihove oči so stopale iz-

pod košatih obrvi predrzno na dan in so se začele svetiti. Peter se je ozrl po poslušavcih, zgenil časnik previdno in z velikim

L. BENESCH.

POGLED NA LJUBLJANSKO BARJE.

spoštovanjem ter ga varno spravil v telovnikov žep, kakor drag talisman. Na njegovem obrazu je gorelo nekaj svetega in strašnega. Ponos vojskovodja je ožarjal Petrovo čelo.

„Tovariši, rekli ste, zaničujejo nas. Prašam vas, zakaj? Ker jim mi to dovoljujemo! Naša prva dolžnost je, da vsaj pokažemo, da smo, da živimo in da smo začeli misliti. Odločen krik: Ne, ne pustimo; ne dovolimo! — bi stresel visoke dvorane in zbegal mogočnike, da bi spali noči brez spanja. Da se pa sliši krik tako visoko, mora biti močan; ne sme biti jecanje otrokovo, ki se ne čuje iz ene sobe v drugo. Grom mora biti, ki seže od gore do gore in se vali čez nje brez konca. Zato pa moramo biti složni. In prva naloga je, da ustvarimo jekleno slogo. In to nalogo imate vi, dvanajsteri apostoli. Poučujte in zbirajte! Varujte se Judežev! Med berači je izdajavec veliko. Dokler nismo edini, dotlej smo smeti. Nadzornikova metla nas vrže na cesto in vse je v starem tiru in vse je za dolgo pokopano. Prosim vas pa, da ne storite ničesar, kar vam nisem naročil. Verujte, da noč in dan mislim in berem, da imam že načrt narejen, kako priborimo boljšo bodočnost. Imam v drugih tovarnah spretno delavske prijatelje, ki mi pišejo in me uče!“

„Ali naj mirno delamo pridano uro? Zato moramo dobiti plačilo.“

Izmed delavcev se je oglasil najmlajši, katerega lice je bilo zelo inteligentno, ki je vsako Petrovo besedo povžil, kakor spehan človek studenčnico.

„Tovariš, nismo še pripravljeni, torej se moramo ukloniti. Toda sestavljeno imam že pritožbo na šefa tovarniškega podjetja barona Pinkelesa. Njemu vse sporočim in ga prosim, naj nas pride zaslišat. Doma niste opravili nič.“

„Morda bi, ko ne bi bilo bestije — nadzornika!“ je dostavil zopet mladi Miklav Hostnik.

„Dobro; tega tudi zatožimo. Čakajte, takoj mi poveste vse, kar veste o njem!“

Peter potegne kos papirja in gre k parobku, da si zapiše.

„Če vse povemo, je treba cele knjige!“

„Bo že dosti! Poglavitno!“

„Janeza Jeršina je sunil, da se je opotekel na vretena in mu je zmečkalo prst!“

Peter piše. — „Kaj še?“

„Franceta Jakopina je oklofotal, ker se mu ni odkril, ko je nesel težko breme!“

— „Nesel težko breme. — Dalje!“

„Meni“ —

„Tebi — Juri Medved —“

„Meni je odvzel po 10 krajcarjev na dan, ker se mi je utrgal jermen brez moje krivde.“

„Dekleta je zmerjal strašno grdo in jih suval in —“

„O tem vem sam več kot dosti.“ Peter se je spomnil Maretke. Jeza ga je spreletela, pritisnil je s svinčnikom, da se mu je zlomil.

„Tovariši, zadosti! Marsikaj vem sam in to še dostavim. Sedaj na delo! Kar smo sklenili, bodi nam zapoved. Ko se zberemo drugič, se nam ne bo treba več skrivati. Prošnja na barona bode bržkone brez uspeha, ker ne bo verjel nam, ampak drugim. Pa to nič ne dé. Med tem bo stvar zorela — —“

„Tedaj jim pokažemo!“

Miklav Hostnik je dvignil roko. Peter ga je potrepal po rami.

„Prijatelj, ne misli na glas!“

Zborovalci so tiho in zamišljeni izginili na vse strani po molčečem gozdu. — — —

Ko je že utihnila zadnja stopinja, ki je zadela na suho vejo in jo prelomila, se je priplazila iz gostega smerečja Korta.

Na njeni obleki ni bilo sledu, da je nedelja. Koraki so bili negotovi. Parkrat se je skoro opotekla. Ruta ji je zlezla z glave na vrat. Nepočesani lasje so ji mahali po sencih na čelu.

„Ni ga, hudiča! Že dobro! Imaš drugo! Pa denarja nič! Poiščem te nocoj. Oči ji bom izpraskala. Kadar imam kronco, sem vselej tvoja. Že dobro! Kanalja!“

Korta je sedla na parobek, kjer je sedel prejšnje jutro Prosenec. Težko glavo je zagvoznila med rdeče roke in bulila v tolmun.

„Sèmle bi legla. — Saj je vseeno, prej ali slej! Par dni več ali manj na dnu pekla. Sicer ga pa ni še nihče videl. Trikrat sem že hotela v vodo. Pa kar ne gre. — Voda je zanič. Na zadnjo uro se je pa res ne napijem, nak! V vodo ne grem!“

Zamislila se je, glava se ji je sklonila na vsehle prsi. Obždela je, kakor bi zaspala —

Naenkrat se pa dvigne. Porodila se ji je misel. „Čemu v vodo? K Semenu po kronco! Bogve, kaj so se menili ti dedci tukaj. Nekaj sem čula, pa se mi je zadremalo. Kaj mi mar! Semenu rečem, da ga ubijejo! In za

to mi dá ta zajec kronco. Ala, ponjo! potem pa — en glažek al' pa dva — — —“

Korta je s sklanim glasom zapela in mahaje z ruto izginila za podrtim mlinom.

(Dalje.)

CVETKO SLAVIN:

SOLNČNI ŽAR.

Kraj potočka bi otožno
jaz povetil zdaj oko,
da globoko v duši svoji
bi nocoj ne vedel tega,
da je sen samo.

Svetli dan nič več ni svital
kot smehljaj se nad goró:
kakor v duši misli težke,
plavali oblaki črni
noč so vso mi črez nebó.

In zaklical sem višinam
in za solnčni prosil žar:
pa so dvignile se megle
in na zemljo porosile
mrzlih kapljic par,

In zaklical sem planinam
in za solnčni prosil dih:
pa je z vrha skritih krajev
šepetalo v noč nemirno
kakor glas mi tih:

„Kadar jutro vzide rosno,
sine goram žar blesteč,
mehko v srca diha čista,
kot smehljaj . . . za srce tvoje
pa ga tu ni več . . .“

MIRA WAGNERJEVA:

POZNO JE . . .

Pozno je — in le v grmovju
drobni slavčki še žgolé,
pozno je — le v moji duši
tihe misli še bedé.

Kaj jim pot do zvezd žarečih,
kaj jim pot do tujih mej? —
Plaho sence trepetajo,
mirno sanja noč naprej.

J. E. RUBIN:

SPOMINI NA LJUBLJANSKO BARJE.

Naša Ukrajina.

Poletje navadno prizanese s povodnjami, nevarnejša pa je jesen. Jesen je enaka zgodnji pomladi. Kakor pušta stepa leži barje: mrtvo, suho. . . Visoke trave se zibljejo tuintam. Kjer je polje, je prazno. . . Drevesa stoje gola, kot da čakajo snega. Jate ptic lete čez barje. Vzdignejo se z Golovca in lete proti črnemu Krimu, in od tam na skalni Kras ter naprej k morju.

Seznanil sem se z baronom na gradu, ki leži blizu barja. Bil je vnet tičji lovec. Ni ljubil morda ničesar bolj od barja. Vsako jutro sva bila tam na lovu. Jesenska jutra so bila mrzla in meglena. Tiho je ležala ravnina. Tuintam po cesti se je oglasil kak voziček: „Morostar“ je peljal šoto v Ljubljano. V sinjem zraku se je čulo, kako je tuintam zletela ptica, v dalji se je čul trop. . . Zemlja pod nogami je bila vlažna. Po drevju so se budile barske ptice: vrane in srake. . . Bog ve, odkod se je prikradla pastirska pesem na naše uho. . . Morda poje Miha. Solnca dolgo ni odnikoder, samo megle se jasne, kot bi se hotele izgubiti, a se nimajo kam. Cipe so se oglasile v daljavi.

Baron je bil na svojem mestu. Malo mi je bilo do lova, nisem lovec. . . Ljubil sem prirodo in vse, kar je v nji. Ljubil sem izprehode po brezkončnih barskih potih, rad sem skakal čez jarke, padal v rosno travo, bredel po močvirju, tuintam si ogledal barsko kočo, iz katere so pokukale prve kuštrave otročje glavice v beli dan; ljubil sem ta jutra na barju. Baron je ljubil cipe, kljunče, kozice. . . Če je prišel do kaj večjega, če je videl žrjave, kričeče pod nebom, je hotel dati življenje, da bi zbil enega z jas-

nega zraka. Bil je dober lovec, a sicer pust, kot vsi Angleži. Celo jesen sva preležala na barju.

Včasih sva se podila s konji po planjavi. Jarek za jarkom se je vrstil, ograja za ograjo in grmovje za grmovjem. Baron je podil dalje. Moja mlada glava je sanjala svoje. Baron čital nekoč Sienkiewicza in govoril vedno samo o njem. Zato je ljubil barje. Zvečer sva včasih utrujena počila kje sredi barja; legla sva na travo in privezala konje. . .

Jesenski večer na barju! . . . Na vzhodu se prikaže zvezda. . . Zadnja zarja ugasuje. . . Večernica na nebu se žari v solncu, ki je že daleč za gorami, menda v morju. Krim je temen. Po travi cviričkanje različnih ptičev. Ptiči-pevci, selivci morda počivajo kje. . . Truden je trop in vendar poje kje v kakem grmu kak čižek, poje ali sanja o bodočih južnih krajih, morda gre prvič tja, ali pa v spominih, na tihe doline naših gozdov. In oglašajo se mu po grmovju tovariši kot bi se pogovarjali. Rob barja izginja iz oči in zazdi se človeku, da je ravnica postala neskončna planjava. Zemlja pod teboj, kot da govori, o čem pač! O zgodovini! . . . Ali je to maloruska stepa, po kateri je vodil Taras Buljba svoj trop v boj? Ali tu sanja zvečer mati ob vzglavju svojih dveh sinov, ki odideta jutri z očetom na Sič? Ali je kje kraj naših bojov? . . . Ali je ta svet podoben tistemu, o katerem govori Ševčenko:

Gomonila Ukrajina,
dovgo gomonila,
dovgo dovgo krov stepami
tekla, červonila . . .
Tekla, tekla ta j visokla,
stepi zelenijut,
diti ležat, a nad njimi
mogili sinijut . . .

„Pogledal sem na Ukrajino“, pravi pesnik, „in zdela se mi je kot velika gomila.“

Umrje pesnik in hodi iz svojega groba pod Ukrajino . . . Vrsti se grob pri grobu, napolnjen z ukrajinskimi junaki . . .

Na to sem se spomnil, ko sem ležal zvečer na barju . . . Mi nimamo zgodovine, sem slišal nekaj govoriti. Baron je gledal v Krim in začel praviti anekdote iz romana „Z ognjem in mečem“. Ko se je ogrel, je pa planil na konja in zbežal po barju v mrak. Odnekod so se oglasili zvonci črede . . . Pomislil sem na našo zgodovino. Cela naša zemlja je Ukrajina, grob naroda umorjenega, ubitega, tam od Koroških alp tja do morja, na zunanje pa je le na barju podobna stepi. Majhna je naša stepa — in skoraj bo izginila. Ima li zgodovino? . . . Zgodovino ima, kot jo imamo mi.

Počila je puška in baron se je pripodil. Skočil je s konja na tla. Po barju so se zasvetila tuintam majhna okenca barskih koč . . . Zvezde so se budile po nebu. Bolj in bolj se je čula pastirska pesem in žvengljanje zvoncev.

„Ali ste imeli vi vojske?“ je vprašal baron.

„Smo imeli.“

„Ali ste se bili na tej stepi?“

„Ne, mi nismo kozaki.“

„Kaj niste imeli srednjega veka?“

„Da, imeli smo ga na vztoku, na meji hrvaški na Podonavju in Posavju, tam smo padali za tujce.“

„In kdo je bil tu?“

„Bili smo mi.“

Res je bilo težko govoriti. Povedal sem mu, da je v barju zgagala turška druhal, ko je šla nad Ljubljano . . . Ni se mu mogel priljubiti naš narod. „Ni bojevitosti v njem“, je rekel: . . . Drugo leto ga je neslo na maloruske stepe. Kaj je videl tam, ne vem.

So čudni ljudje. Imel sem sošolca lžanca. Mladost je preživel na barju. Jezdaril je konje in se podil čez jarke. Ko je prišel v šole, je zasledil Karola Maya. Čital je vse po dva-, po trikrat; „Old Surehand“ „Hadži Halef Omar“, „Vinetou“ in drugi junaki so bili njegovi vzori. Navadnih leposlovnih reči ni mogel čitati, bilo mu je vse nič. Učil se je na pamet celo ime Ha-

lefa Omarja . . . Zmešalo ga je popolnoma. Sanjal je samo o tem. Čez nekaj let je ušel v Ameriko, gledat resnico Mayeve fantazije. Kadar sem se z baronom podil na barju, sem se ga spomnil . . .

Pozno v noči sva včasih prišla z baronom domov. Čudno je sanjal ta človek. Nikdar ni imel zadosti romantike. Pogosto je šel ponoči na barje. Mučil je konja in letal kot vihra zdaj po cesti, zdaj čez jarke po senožetih. Lepe so take jesenske noči, ko je vse tiho in človek zasanja, ko gleda po ravnini. Veter veje in prinaša razne glasove iz daljave. Griva igra ob konjskem vratu . . . Človek gleda zemljo naokrog in srce govori: Lepa si domovina . . .

Strašna je viharna noč na barju. Nekoč sva ostala z baronom na barju; bil je jesenski večer in temnilo se je hitro . . . Krim je bil v meglah . . . V dalji se je videlo, da je šel dež . . . Cela podoba je bila kot prekrižana z gostimi deževnimi črtami; zatemnilo se je, in komaj smo razločili, da leže v ozadju nekje gore. Konja sta dvigala glavi in postajala nemirna. Baronu je to ugajalo. Ležal je v suhi travi in pravil sem mu o nekdanjih polharjih na Dolenjskem ter o ižanski vojski, ki je šla l. 1848. čez barje nad Ljubljano. Za Krimom je počasi grmelo. Noč je pokrila barje. Nekaj časa so se videle lučice po kočah, potem pa so izginile. Sedla sva na konje in videla nisva drug družega. Pršiti je začelo. Kazalo se je, da bo palo malo pohlevnega dežja . . . Baron je zapodil za kratek čas konja. Konjema se je udiralo in zemlja pod nami je bila takoj mehka, polna vode . . . K sreči sem bil kmalu na poti. Baron, ki je iskal „romantike“, je podil po senožetih . . . Slišal sem, kako se je udiralo konju pod nogami . . . Naenkrat je bilo vse tiho . . . Baron je nekaj kričal . . . Obtičal je v blatu. Z glasovi sem mu dajal smer, kje je cesta. Ves umazan se je rešil.

Počasi sva jezdila po cesti. Objemala naju je tema. Za nama je nekje treščilo in zagrmelo. V blisku se je zasvetila vsa planjava obenem . . . Zasvetila so se drevesa,

koče, cesta . . . in za trenutek je bilo zopet vse sama noč. Grom je stresal zemljo. Dež se je vlil in nevihta se je začela. Burja je nesla dež zdaj v to, zdaj v drugo stran, slišalo se je šumenje osamelih dreves in grmičevja ter padanje dežja po suhi travi. Po zemlji kot da je vrelo . . . Zasvetil se je Golovec v daljavi in zopet je izginil v temi.

Nekaj strašnega je imel ta vihar na sebi. Zdajpazdaj je počilo, kot da bi se kaj podrlo. Bliže in bliže je udarjala strela. Udarila je menda naravnost v tla, v močvirje. Zdelo se mi je nevarno. Na desno in levo je sčasoma udarjalo. Jemalo je vid in zemlja se je tresla pod gromom. Kako je občutil baron to „romantiko“, ne vem. Po eni uri sva prišla na Dolenjsko cesto, in jaz sem bil vesel. Tudi njemu menda ni bilo žal . . . Bežala sva v dežju dalje in jaz sem gledal na barje. Cela planjava se je zdajpazdaj zasvetila v blisku in se zopet skrila v temo. Šumelo je sem od Krima in oblaki so plivali nizko nad barjem . . .

Mokra sva prišla domov. Ko sva drugo jutro šla z baronom na barje, je bilo po nižjih krajih zalito z vodo . . . Lov je bil bogat. Jesensko solnce je sijalo v tiste vode, ki so hitro hlapelo. Nekje sredi barja je strela užgala kozolec; zgorel je do tal . . . Kmet je pospravljaj poslednje ogorke in hvalil Boga, da ni udarila v hišo . . .

* * *

Taka je jesen na barju. Barje leži mrtvo, kot da čaka zime, ptice lete čez barje, živina se ozira na zapuščenem pašniku. Tu intam v jeseni barje požigajo; dim se vali čez celo ravnino. Lovci se prikažejo na lov in krasna priroda vabi slikarja . . . Sedel bi ob rob in se zagledal v lepoto mrtve pokrajine . . . Zdi se kakor sanje otožnega srca . . . Čudovita so jutra, čarobni večeri . . . Solnce tone, ne zatone, izgubi se v zarji prav tam, kjer se zlati z belo glavo Triglav. Izgine in mrak pada . . . Sence dreves se daljšajo, mirno, tiho, naenkrat zašumi veter po osamelih listih. Zemlja vztrepeta pred nočjo, boječe, bojzljivo . . . Mrzel veter

zaveje, kot bi se zasmel demon, in noč pada, kot bi prihajala izpod Krima in bi šla na ples na barje. Nazadnje vse pokrije tema in zvezde zagore . . . Pesem, tiha spremljevalka lepih noči, se oglasi kje na na robu, ali pa tam sredi ravnine . . .

* * *

Božič, je bil, pa mrzel in leden . . . To je bil čas, ko je čednik-godec Miha godel po hišah in pripravljaj mladino na predpust. Koledoval je vsako leto . . . Jozle se je klatil po vaseh okoli barja in iskal gorkega kota ter dobre potice, kot se spodobi kralju, in umetnik Mehej je hodil bogve-kje . . . Vse je zapustilo barje tačas . . .

Zjutraj smo vstali in sosed Botar je klel na vasi. Včeraj je v semnju kupil konja, ponoči so mu ga ukradli . . .

„S cigani je šel, s cigani“, je govoril sosed Botar, in vsi možje so mu pritrdili.

„Vzemi konja in pojdi za njim!“ so mu svetovali.

Bil sem takrat pri stricu, ki je imel lepe konje.

„Vzemita konje in pojditaj!“ je svetoval stric.

„Pa kam?“

„Hm, na barje! Vsak cigan beži tja; na Dolenjsko težko uide, a čez barje zmeša sled.“

Odpeljala sta se dva soseda z drugim Botarjevim konjem in odletela iz vasi po Dolenjski cesti proti Ljubljani. Z Botarjem sva sedla na konje in sva se spustila v tek. Botar je jezdil slabo, kot sploh pri nas. Noge so mu mahale in zibal se je nerodno . . . Takrat sem prvič po zimi prišel na barje. Kamor so nesle oči, povsod snežena bela plan . . . Krasen pogled! Zimsko solnce je izkušalo sijati in v njem blesteča se ravan je jemala pogled.

Jezdila sva z Botarjem vstric.

„E, ne dobiš konja, ko ti ga izpelje cigan“, je pravil Botar. „Gorjanu so ukradli kobilu, nikoli več je ni videl.“

Gledal je na cesto, da bi zagledal sledove. Želel sem imeti poleg sebe kakega

„Majevca“ ki bi izvestno hitro in varno našel pravo sled. „Kupoval sem včeraj“, je pravil Botar, in cigan je mešetaril. Ni sreče s ciganom. Lahko se ti konj skazi. Kdo ve, kaj imajo ti ljudje! Kupil sem in se skregal s ciganom zaradi namečka. Hotel je dva goldinarja . . . Dali smo mu enega, in pil je cigan ciganski z nami. Na Dolenjskem mostu sem ga srečal. Ležal je na ciganskem vozu in trije konji so bili pripravljeni. Vozil je na Dolenjsko; rekel je, da gre na Hrvaško, ko je vendar vedno gonil konje na Laško, kot vsi „bali-kavali“ s cigani vred. Menda sem bil pijan, da nisem zaklenil. Ej, šel je stotak, nesreča taka . . .“ Tako je pravil in zdihoval Botar.

Ustavila sva se v krčmi ob barju. Sinoči so tu ustavili ciganje, potem pa so zavili proti Pijavi gorici. Imeli so tri konje, dva spredaj, enega zadaj privezanega. To je vedel krčmar. Odšli so že po noči. Pes ni lajal celo noč, bilo je mirno.

V kotu je sedel „morostar“ in si podpiral glavo.

„Pes je lajal“, je godrnjal, „in žena me je zmerjala. Pogledat me je priganjala, pa nisem šel. Meni nima kaj ukrasti; če pa drugim, pa naj . . .“ Krčmar je svetoval, naj gremo na Pijavo gorico in tam poizvedujemo, jaz sem pa mislil, da je boljše, če gremo naravnost preko barja na Borovnico ali na Vrhniko . . . Ako je bil cigan toliko zvit, da je znal konja ukrasti, je tudi toliko zvit, da ga bo izpeljal čez mejo . . . Šla sva proti Pijavi gorici.

„Pes je lajal“, je upil v krčmi morostar, „in žena me je klicala. Kaj jaz vem? Konjski sled bi bil lahko videl . . .“

Krčmar je povedal, da je „morostar“ pripeljal šoto in se na vse jutro napil.

Jutro je bilo mrzlo in sneg je škripal pod nogami. Po cesti so se zbirali vrabci in strnadi ter ščinkovci in penice, iskali so zrn . . . Na vejah se je oglašala senica in po drevesnih vrhovih se je skrival potuhnjeni brglez. Z voliči so peljali ljudje drva. Sosed Botar je nadlegoval vsakega, če je čutil ponoči cigane skozi vas.

„Konja so mi odpeljali, vrage ciganski“, je končal vselej. Nihče ni čutil. Bili so od daleč. Prišla sva h krčmi. Povedali so, da so psi lajali, da so čutili voz in kričeče ljudi . . .

„Proti Hrvaškem so šli“, je menil Botar. Odtod naprej jih ni nihče več čutil, kar je bilo hiš ob cesti. Sledovi so izginili. Srečali smo Ižanca. Rekel je, da je čutil o polnoči voz skozi vas . . .

Zavila sva proti lgu, in povsod so jih čutili. Jezdila sva po cesti dalje. Poldne je bilo. Barje je bilo kot dolga bajka o starodavnosti. Daleč okoli vse belo, na severni strani Golovec in tam na zahodu mestu. Črna gola drevesa stoje po beli planjavi, kot bi sanjala osamela duša. Vrane kriče po njih in posedajo po snegu. Vzdignejo se čez čas in s kvakanjem prelete na drugo drevo. Vidi se grmičevje, kot raste ob jarkih; lahne, temne sence so, koder leže jarki. Koče se črnijo tuintam med drevjem. Čez plan veje zimska burja in pripogiba gibke vrhove osamelih vrb. Morda stopa tuintam kak človek počasi po gazi. Kot mrtvo je barje po zimi. V vasi onostran Borovnice je stal voz pred krčmo. Ciganje so pili v hiši.

Kot besen je planil sosed Botar s konja v krčmo. Skočil je med cigane in zahteval konja. Čudili so se mu in vpraševali, kaj hoče od njih. Res, cigana, ki je včeraj mešetaril ni bilo med njimi. Imeli so samo enega konja. Nič jim ni mogel. Bali se niso. Odgovarjali so predrzno in grozili s tožbo za kratenje dobrega imena.

Počila sva si in opazovala cigane. Zmenili se niso za naju in govorili so v svojem jeziku.

Čudna, prekanjena je ciganska duša. Poleti pridejo ciganje na barje. Ljubijo ravnino. Izgube se potem na vse strani. Golovec je bil včasih njih domovina; pregnali so jih, in v zadnjih letih so izginili.

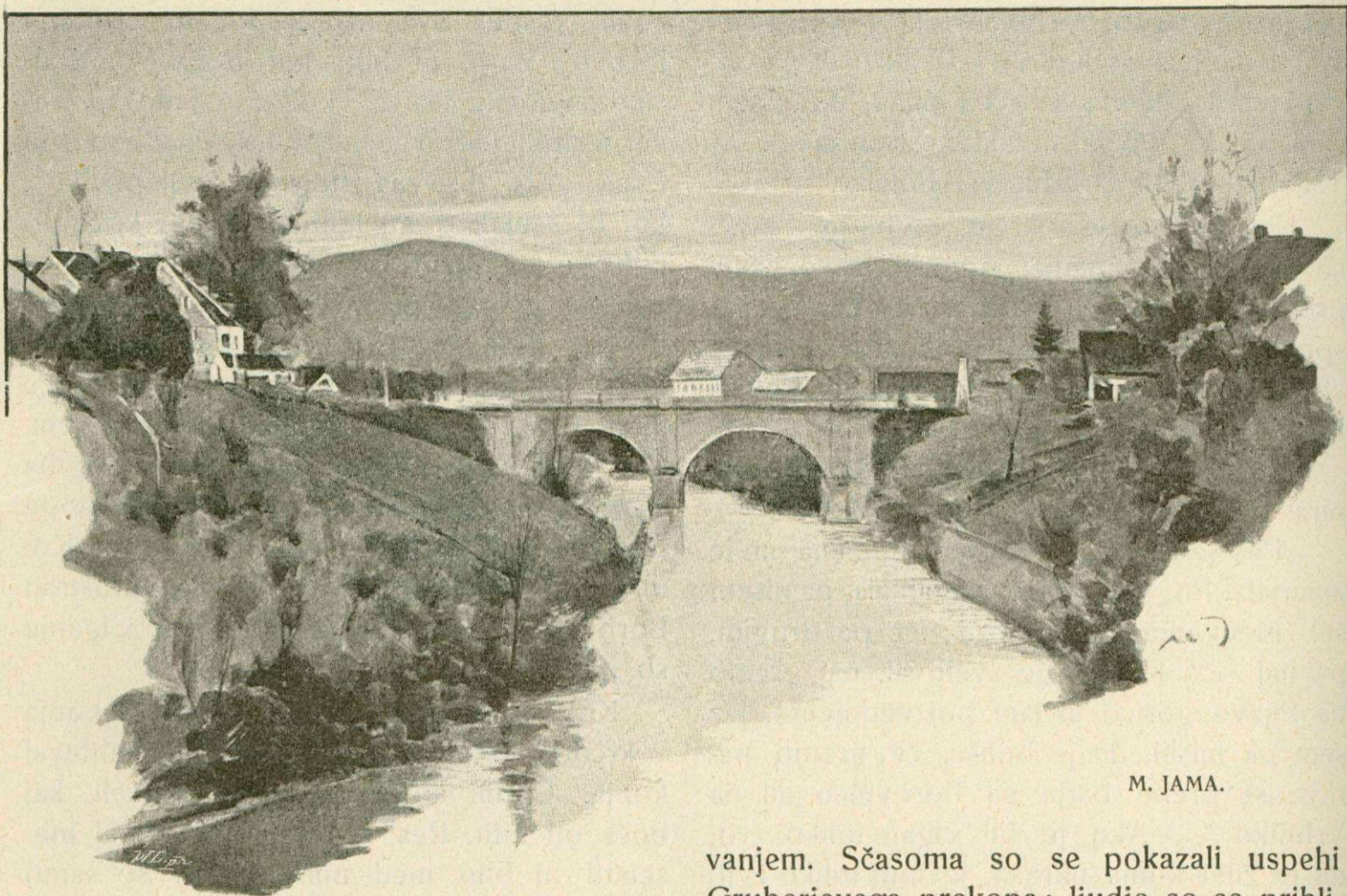
Vrnila sva se proti večeru. Mraz je pritiskal. Ko se je zmračilo, sva bila na barju. Lahna megla ga je pokrivala. Po kočah so se kmalu zasvetila okenca. Ko sem po-

gledal na koncu nazaj, se je videlo v polmesečini ozadje, in motne sence so kazale po barju, kje stoji drevo, kočica, kozolec... Sicer pa je bilo vse mirno in mračno, zimsko mrtvo. Cigana torej nismo dobili. Drugi dan je pravil mešetar Kvarec, da je šel naravnost preko barja skozi Lipe proti Krasu. Unesel jo je srečno.

* * *

gorenje plasti dobro odtekla. Kmet-barjan pravi, da „nategne“ vodo iz zemlje. Po jarkih stoji sicer vedno gnojna umazana voda, ki se cedi iz rjave zemlje. Ker se barske reke počasi odtekajo in ker nimajo mnogo padca zastaja voda. In zato je ostala barska zemlja pusta in prazna do začetka 19. veka.

Takrat so okoličanom ponujali barje za stonj, a nihče se ni hotel truditi z osuše-

HRADECKEGA MOST.

M. JAMA.

Zgodaj se začne barje tajati in se dolgo ne otaja. Sneg kopni, voda zastaja po jarkih, in to dela spomladi povodnji. Tega časa se najbolj boje prebivalci barja. Zemlja se dolgo ne usuši; pozno je šele mogoče orati, kjer se sploh orje, ko so bili jarki iznova pokopani in se je voda iz prve

vanjem. Sčasoma so se pokazali uspehi Gruberjevega prekopa; ljudje so se približali barju ter se naseljevali ob robu in na njem bolj in bolj. Vendar je celo stoletje še trpelo barje in njega prebivalstvo ob povodnjah. In še dandanes ne mine skoro leto, da ne bi voda preplavila barske ravni. Ako se to izboljša, se izpremeni barje sčasoma v novo deželo in izgine podoba stepe.

(Dalje.)

ROMAN ROMANOV:

HIŠA NA HOLMU.

V.

(KONEC.)

otekala je zima in se bližala koncu. Že je bila utihnila mrzla burja in že je pričel kopneti sneg. Gore so stale v daljavi popolnoma temnomodre in tudi nebo je bilo čisto temnosinje.

Moj Bog, dobro dé človeku, ko se razgrnejo temni in težki oblaki in se pokaže tisto milo črnomodro nebo . . . Kakor bi pogledala po širokem svetu miloba in bi se razlila po srcih . . .

Jug je podil po nebu oblake, da so hiteli in se izgubljali za obzorjem. To je trajalo malo dni, in sneg se je čisto stajal. Nastopili so marčevi dnevi in spomladansko solnce je posijalo na polje in trato. In so prišli marčevi večeri: solnce je zahajalo in mrak je pričel padati; vse je tiho, ali spomlad diha popolnoma nalahko in na skrivaj in vsakdo jo čuti. Že se oglašajo drobne ptice, že pričenjajo svoje vesele pesmi. Fantje pojó na zelenem griču in pojó o spomladi in ljubezni. In mlade deve se vesele: lahka so njihova srca in smehljaji se budé v njihovih očeh . . .

Maks je hodil po sobi in mislil na odhod. V zadnjem času se mu je vedno ponujala ta misel in ni je odganjal, ker mu je nudila polno slasti in veselja. Jasne poteze so se razlivale po njegovem obrazu in veselile so se njegove oči pri pogledu v bodočnost, ki je stopala predenj — mlada in močna in tolažbe polna.

„Pojdem, hej, čez gore in zelene reke, ker ljubim poštenost!“ . . .

A to je bila sanja, bila je ena izmed misli, ki objamejo človeka sredi nevarne poti . . . Ali on jo je ljubil, ker mu je nudila neke daljne nade.

Tudi Ana mu je prišla na um. Kakor bi se spominjal na polotročjo noč, ko se je igral z zvezdami in si rezal krilo iz večernega neba . . . Žalostno mu je bilo za davno polotročjo lepoto in sladkost.

To mu je prihajalo na pamet ob večerih; soba mu je bila pretesna, vstal je in šel pod spomladansko nebo.

Tiho je bilo vseokrog in rahla spomladanska sapica je dihala popolnoma lahno v njegov obraz. Šel je mimo gozda, ki je tuintam zašumelo v njem in je bilo čutiti, kot da se budi življenje, ki pride in ga odene v zelenje. Vse nebo je bilo čisto in brez oblačka in na zapadu je že gorela večernica.

Maks je prišel do steze, ki pelje dalje dol do studenca; in tedaj je opazil, kako prihaja sém od vasi mlado dekle. Bila je Ana, ki ga je spoznala že iz daljave. Zavrvvelo je po njenih prsah, šla mu je nasproti in bogvekaj jo je ustavilo pred njim. Ničesar mu ni mogla povedati in njene oči so bile povešene.

Tedaj se je zganilo v njegovem srcu: kakor bi se odprli večnomirni grobovi, naši ljubi bi vstajali iz njih, klicali bi nas in prosili bi nas z mehкими besedami, mi pa bi ne mogli do njih . . . Miloba se je razlila po njegovem srcu, dal bi bil za njo vse — svoje življenje . . .

„Ti mi odpusti, Anica! . . . Glej, sedaj je prišel konec, prihodnji teden pojdem bogve kam . . .“

Nekaj mu je zaprlo glas, vzdihnil je in prenehal.

„Ne verjemi ljudem, ko bodo govorili o meni, zakaj na meni ni krivde. Ljubezen do doma in do tebe me je dala v malo vredne roke, a sedaj je prišel konec . . . Jaz pojdem, Anica. Ni drugega konca, zato

mi odpusti . . . Ne bodi žalostna in ne jokaj, kadar te objamejo spomini . . .“

Globoka bolešt in tesnoba mu je pridržala glas in sklonil se je nad njo, ki je tiščala robec na obraz in tiho jokala —

Iznad gor se je dvignila luna in blede svetloba je zatrepetala po širni naravi. Tu je zašumelo, tam je vstal vesel glas, zakaj budilo se je spomladansko življenje. Od nekod daleč so plavali glasovi zaljubljene pesmi in so se razgubljali.

Od vasi so prihajali ljudje in Maks jih je opazil.

„Pojdi, Anica, ljudje prihajajo!“ . . .

„Daj mi roko, Maks, jaz bom umrla . . .“

Glas se ji je tresel in pogledala je vanj s solzami v očeh. Maks ji je ponudil roko in je čutil, kako je njena drobna in žalostna desnica vsa vlažna od solz.

Odšel je ob robu gozda nazaj in proti Holmu gor. Ko je stopil v hišo na Holmu, bil je še ves potr in zamišljen in ni opazil nikogar. Čutil je divjo silo, ki ga je tirala nekam daleč, daleč . . .

Mrak je bil in v kotu je sedel tisti mladi suhi fant in človek z zaraslo brado. Oba sta molčala. Ko je vstopil Maks, sta dvignila glavi. Šel je dvakrat po sobi in se je ustavil pred njima.

„Jaz pojdem od vas bogvekam, potem napravite, kakor hočete. Hiše ne vzamem seboj in svojih travnikov tudi ne! Spodaj so, tik županovih, in jih prodajte in vzemite denar, ki ste mi ga posodili . . . A jaz pojdem!“ . . .

Njegov glas je bil močan in krepak, ali odzval se ni nihče. Molk je zavladal spet po sobi in noč je legla po njej. A čez njo je posijala luna in mehki valovi njene svetlobe so se razlili po mizi in po tleh.

Takrat je odprl vrata Dolfe. Prišel je naglo in razburjeno in zaloputnil je vrata s trdo močjo.

„Jošta so dobili! . . . V trgu je kral . . . Izdal nas je!“ . . .

Govoril je vznemirjeno in napol je vpil. Suhi fant pri peči se je vzravnaval in se obrnil k sosеду.

„Kakor sem rekel, Matija: kmalu bova ločena — Vsak v eni beznici!“

Matija ga ni poslušal; z rokami je podprl glavo in je mislil bogvekaj.

A Maksa je spreletel mraz. To je konec, konec . . . Stopila mu je pred oči železna pravica in kazen . . . Na ta način so bili končani njegovi zadnji upi in ga je zagrnila noč bolesti in žalosti. Stopilo mu je pred oči, kako pridejo ponj in ga bodo peljali uklenjenega skozi vas in skozi sredo vaščanov in se je zdrznil. Obstal je sredi sobe in izpregovoril:

„Jaz grem v mesto in se naznanim sam!“

Dolfe je stal pred njim, gledal je v tla in zamahnil z roko.

„Tudi jaz se ne bom skrival po hostah in sit sem že tega življenja! Naj pride že konec!“ . . .

Prenehal je za malo časa in je nadaljeval:

„Zažgite dom! Ti, Matija, zažgi! Ne maram, da bi ga prodajali . . .“

Dolfe je utihnil in Maks je šel ven. Stopil je pred hišo in se ozrl po lepih in širokih poljih in travnikih. Mehka mesečina je plavala nad njimi in dozdevalo se mu je, kot da pričakujejo nekoga v takem miru in tišini. Pričakujejo nekoga, ki bo prišel in jih bo obdelaval z ljubečimi in skrbnimi rokami . . . Tako se mu je dozdevalo in žalostno mu je bilo . . .

Pozna ura je prihajala in po vasi je bilo vse mirno. Stopil je v svoj dom in obstal sredi sobe. Tedaj je nekaj stisnilo njegove prsi. Kakor bi ožele železne roke njegovo srce in bi zadnja kaplja krvi kanila iz njega . . . Sobica je bila domača in prijazna in zdelo se mu je, kot bi hodil po njej materin duh. Ozrl se je k peči: tam je sedela ob takih večerih njegova mati . . . Neskončna bolešt je stisnila njegove prsi in plašno je odšel. Ko je zapiral vežne duri, se mu je zdelo, da sedi mati pri ognjišču in joka in gleda za njim s solzami v očeh . . .

„Kje je moj Maks? — Pridi mi na prsi, ti dete moje!“ . . .

Kakor bi čul njen ljubeči in davni glas in kot bi jo videl . . . Vrnil se je in sedel

na ognjišče. Čisto temno je bilo krog njega in z rokami je zakril svoj obraz. Sklonil se je globoko dol in dve solzi sta pritekli iz njegovih oči: čisto drobni sta bili in izginili sta v kratkih trenutkih . . .

Vstal je in odšel. Ko je šel mimo okna Anine sobice, je potrkal na šipo in izpregovoril s krepkim glasom:

„Ana, Anica, bodi srečna!“ . . .

Hitro je stopal po cesti dol proti mestu in njegovi koraki so odmevali v spomladansko noč.

VI.

O pomlad, ti podoba ljube mladosti, kdo ne bi bil tebe vesel? —

In komaj je prišla v deželo, in že je zelenel travnik in gozd. Ves je oživel. Šumelo je v vrhovih in po grmovju in grmičevju je šuštelo in po tleh med steljo in gozdnimi rožicami je vršelo in se gibalo. Cvetele so rože po poljanah, kvišku so dvigale svoje glavice in lahka sapica jih je zibala v zadovoljnih sanjah. In cvetelo je drevje: kakor veliki in lepi šopki so stala krog hiše sadna drevesa, vesele ptice so letale po njih in so pletle gnezda in pele živahne pesmi. Iz prijaznih višin se je smejalo spomladansko nebo in solnce je pozdravljalo vdano in ljubeznivo.

Sijalo je po Holmu in po vasi, ki je bilo polno govorce v njej. Približali so se mračni dogodki, slutnje so se uresničile — prišlo je na dan in se je zjasnilo.

Novica o Joštu je zašumela po vasi in je hitela od hiše do hiše. Nekateri so se zdrzali in so gledali s preplašenimi očmi; drugi so zmajevali z glavami in govorili z važnimi besedami: „Sedaj se je pričelo in bo šlo po vrsti naprej! Vedeli smo, da mora priti . . .“

Hiša na Holmu je stala mirna in zapuščena. Nihče ni hodil po dvorišču, nikogar ni bilo pred hišo in njive in trate so stale nedotaknjene. Trava je rastle po njih in poljske rože so cvetele tam. Vaščani so gledali z začudenimi očmi in polglasno so se izražali: „Kako zapuščeno, ej, kako žalostno!“

In temu in onemu je bilo žal Maksa: „Dober fant je bil, drugi so krivi!“ . . . Vaške ženice so govorile žalostno in poljokaje: „Ej, dober fant je bil, ej, kako je ljubil svojo mater! — Na grobu je jokal na glas kakor otrok . . . Ej, kako je ljubil svojo mater!“ . . . In brisale so si solze iz oči in težko jim je bilo pri srcu.

Tako je bilo po vsi vasi polno govorce in tudi do župana je prišla. Bil je človek, ki misli hladno in mrzlo in obsoja brez srca. Govoril je s svojo ženo in mrak je ležal na njegovem obrazu.

„Maks je šel sam in se dal zapreti.“

Pogledala ga je in začudenje se je razlilo po njenem obrazu. Spomnila se je hčere, ki hodi po hiši bledih lic in žalostna. Včasih bi ji bila rada rekla o tem, a je zamolčala. Menila je, da je bolje tako.

Ana je bila potrta in je preživela mnogo noči brez spanja in počitka. Njena mlada in lepa prva ljubezen je bila uničena, strti so bili njeni sladki upi in v nič so se razgubile prve pisane sanje njene ljube mladosti. Včasih je slonela in govorila obupno in s solzami: „On ni kriv, zapeljali so ga, zapeljali! . . . Tako me je rad imel, tako rad!“ . . . In potem se ji je zdelo, da je mrtvo njeno srce in je mislila na smrt: umrla bo in tako bo končana zadnja boleost . . .

Ali tuintam so se ji vzbudile mogočne misli; bile so vse krepke in ljubila jih je. V takih trenutkih je želela, da bi rešila Maksa, da bi sprala z njega vsako nečast . . . In sanjala je o velikih močeh in o velikem oblastvu . . . Bile so same sanje, a rada jih je imela, ker so ji nudile tolažbe.

Ljubila je samoto in najrajši je bila v svoji sobici. Tudi na to popoldne je bila tam; sedela je pri oknu in njene oči so gledale tja na obzorje in kdovekam. Žalostne misli so vrvele po njeni glavi in bila je vsa iz sebe. Ni se mogla potolažiti, ničesar ni mogla pozabiti in vse je stalo vsak trenutek pred njenimi očmi: bilo je tako neskončno lepo, tako neznano sladko, a njej je bilo odvzeto, ukradeno — zanjo je bilo vse končano . . .

Zunaj se je nagibalo solnce proti zatonu in sence drevja so bile večje in večje. Rdeča barva se je razlila po vsem zapadu in tudi vrhovi gora tam v daljavi so se pordečili. Solnčni žarki so se dvigali, speli so više in više in naposled so obsevali še samo nebo. Še čisto majhen del solnca se je videl izza gor in bolj in bolj se je manjšal.

Dolfe je prišel po poljski poti iz hoste na cesto. Skrival se je celo noč v goščavi, ker je vedel, da ga iščejo. Kakor zver, ki nima doma in se boji človeka, je tičal v grmičju vso dolgo jesensko noč. Preplašeno se je ozrl, kadar je zašumelo; bilo ni nič, samo gozdna žival je šla svojo pot... Dolfe je prevdarjal in mislil, a naposled mu je bilo dovolj: „Ni me bilo strah začetka in tudi konca se ne bojim!“... Naveličal se je bil že tega življenja in se mu je zastudilo. Več se ni maral skrivati po hosti in ni hotel begati po svetu. „Naj pride konec!“ je mislil in je šel proti domu.

Prišel je in odklenil in z močno roko je zaloputnil vrata za seboj.

Stopil je v sobo in odprl skrinjo. Polno reči je izmetal iz nje in jih je zavezal potem v moder robec. Tudi papirnat denar je potlačil vanj in je poiskal motiko in se odpravil po stopnicah dol v klet. Tam je kopal hlastno in burno, vrgel je vse tisto in urno zagrebel. Delal je hitro, samo včasih je obstal za sam trenotek in je pazno poslušal, a potem je kopal še hlastneje. Njegov obraz je bil bled in brez krvi, na čelo mu je stopil pot in oči so gledale trpo in mračno.

Odpravil se je nazaj, vrgel je motiko v kot in stopil v sobo. Tam je hodil gorindol s hitrimi koraki. Glavo je imel sklonjeno, in kadar je prišel do okna, se je ustavil in se ozrl po cesti. A takoj se je spet obrnil in šel proti vratom in nazaj. Ustnice je imel trdno stisnjene in roke je tiščal v žepih. Naposled je ugledal tri orožnike: šli so hitro po cesti gor, in ko so šli čez Holm, je postal in poslušal. Odšli so mimo in on se je nasmehnil s čudnim smehom:

„Ne vedó zame; treba bi jih bilo klicati!“...

Že je mislil odpreti okno in zaklicati, a premislil se je: „Že povprašajo sami in me najdejo!“...

Prišel je zopet hoditi po sobi gorindol in čuden nasmeh je plaval krog njegovih ust. Mislil je: zadnji trenotki svobode tečejo...

Zunaj je bila že izginila večerna zarja in gore so stale v daljavi popolnoma temnosinje in resne. Pričelo se je bilo že mračiti, a nobene zvezde še ni bilo na nebu. Lahen veter je pripihal sèm od vzhoda, sence so izginile in v vrhovih drevja je zašušelo.

Dolfe je stal pri oknu in poslušal. Čez Holm se je peljal voz z velikim ropotom. Pri vozniku je sedel fant in igral na harmoniko. Na vozu so bili njegovi drugovi, ki so se peljali od nabora. Na klobukih in na prsih so imeli velike šopke rožmarina, roženkravta in rdečih nageljnov. Ta in oni je imel za klobukom bel listek; bili so vsi veseli in peli so krepko na glas:

Jaz sem hodil po planin'cah,
jaz sem hodil po dolin'cah...

Dolfe je zaslišal v veži korake. Vrata so se odprla — stopili so v sobo orožniki. Mirno se je dal odvesti. Odpeljali so ga k županovi hiši dol v vas in mu veleli sestiti na klop. Sedel je z uklenjenimi rokami in popolnoma mirno. Gledal je gor proti Holmu s topim pogledom in molčal.

Pred njim se je zbrala vsa množica vaških otrok. Izza voglov so strmele vanj kuštraste glave in izza plotov so gledale vanj zvedave in preplašene oči. Tudi po oknih bližnjih hiš je bil videti tuintam začuden obraz; a umaknil se je hitro in nanagloma.

Župan je prišel pred hišo in pogledal Dolfetu naravnost v obraz.

„Kaj si delal?... Vidiš!“...

Dolfe ga je komaj pogledal; skomizgnil je z ramami in molčal. Župan je govoril z orožnikom, Dolfe pa je gledal gor proti Holmu.

Polagoma se je delal večer, in že so gorele prve zvezde. Tam po poljih se je bilo vse vpokojilo in veter se je izgubil.

Dva orožnika sta pripeljala tistega mladega in suhega fanta. Orožnik, ki je bil ostal pri Dolfetu, je stopil k njima in govoril polglasno in skrivaj. Tisti fant je bil zelo bled in prepaden. Dolfe ga je gledal in je izpregovoril s čudnim glasom:

„Zdrav, Markec!“ . . .

Ta ga ni pogledal; stal je blizu njega in njegove oči so bile tope in motne. Dolfe je ponovil.

„Bog daj, Markec!“ . . .

Sedaj je uprl vanj svoje oči, a nič se ni zganilo na njegovem obrazu.

Orožniki so uklenili oba skupaj in so ju peljali skozi vas in tja proti mestu. Šli so naglo in s krepkimi koraki.

Vaščani so stali po pragih in so gledali skozi okna. Ta in oni je izpregovoril polšepetaje in drug mu je pritrdil mirno in zamišljeno. Stare vaške ženice so jadikovale in se spominjale Maksa: „Ej, kako dober fant je bil, ej, kako je ljubil svojo mater!“ . . .

Včasih se je ozrl Dolfe nazaj gor proti Holmu. Bilo je, kot da se poslavlja od doma . . .

Luna je posijala in obsinila je hišo na Holmu. Videla se je po vsi dolini daleč dol proti mestu.

Večer je bil tih in miren. Zvezde so gorele na višavi in lunin sij je bil razlit po vsi naravi. Na cesti niso srečali nikogar. Le redko je prišel mimo zakasnel potnik, ozrl se je po njih z začudenimi očmi in odšel svojo pot.

Daleč strani od vasi in že na polovici pota skoro, se je ozrl Markec nazaj. Tam zadaj je bilo nebo obžarjeno in rdeč plamen se je dvigal naravnost gor proti nebu. Izpoznal je, da gori na Holmu. Ozrl se je v Dolfeta, ki je šel zamišljen svojo pot. Nagnil se je k njemu in izpregovoril: „Ogenj!“ . . .

Dolfe se je ozrl nazaj in mraz ga je spreletel. Tudi orožniki so se ozrli nazaj, a mudili se niso in so šli dalje svojo pot.

Ko so dospeli v mesto, je bilo že pozno. Po voglih mestnih hiš so gorele luči in ne-

mirni plamenčki so trepetali. Na ulicah ni bilo nikogar več. Vse je bilo pokojno in molčeče in le tuintam je udarila na uho živahna in glasna govorica. Prišla je skozi gostilniška okna in se razgubila v temi.

Dolfe in Markec sta stopila vsak v drugo ječo. Dolfeta je pretreslo. Videl je po tleh speče obraze — grde in malovredne. Vse je spalo, samo tisti pri oknu je še čul. Bil je koščenega in zaraščenega obraza, in ko je opazil novodošlega, je dvignil glavo. Položil jo je takoj nazaj in oglasil se je s hripavim glasom:

„Odkod, kolega?“ . . .

Dolfe se je ozrl po njem in ni odgovoril. Celo noč ni zatisnil oči, in ko se je zdanilo, je vstal bled in popolnoma mračen.

* * *

Maks je bil obsojen na leto dni. Zanj ni bilo v jetnišnici in je polagoma hiral. Ko se je vrnila v deželo pomlad, je legel in potem umrl.

Dolfe je dosegel prostost čez dolgo število let. Starost ga je že tlačila, ko je prišel ven. Posiveli so mu bili lasje in s palico v roki je beračil okoli.

O Ani pa mi je pravilo mlado dekle. Stalo je pred mano, roko v plavih laseh in njeno veliko in lepo oko je plavalo na mojem obrazu.

„Nekega poletnega jutra je vstala na vse zgodaj in je odhitela na polje. Razpustila je svoje dolge črne lase po ramah in hrbtu in rdeče cvetove poljskega maka je vpletla vanje. Prihitela je domov tako okrašena s pesmijo na ustih in povedala je materi, da je danes njen poročni dan. Županji so se zašibila kolena in je zajokala nad — blazno hčerjo . . . Od tistikrat hodi Ana v polje in se krasi z rožami, v hosto hodi in poje vesele pesmi. Ob jutrih vstaja navsezgodaj in pričakuje svojega ženina — Maksa . . .“

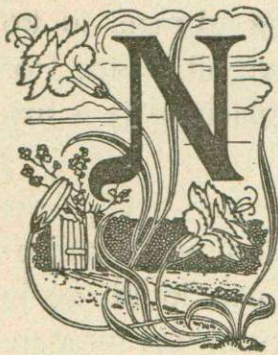
Tako mi je pravilo mlado dekle in njeno veliko in sinje oko je plavalo na mojem obličju . . .

JANKO JOVAN:

DOMAČI OBRTI NA KRANJSKEM.¹⁾

VII.

Piparstvo.

ni ga skoro kraja na Kranjskem, ki bi bil po naravi bolj ločen od ostale dežele kakor Bohinj. Dolga pot od Bleda čez Bohinjsko Belo skozi Štenge ob bistrji Bohinjski Savi je zagrajena na obeh straneh z mogočnimi orjaki. Dolina, ki vodi v Bohinj, je ozka, le tupatam se odpre kaka večja ravan. Šele pri Nomenju, vasi v bistriški fari, se popotniku razgrne precej prostrana Spodnja bohinjska ravnina; še dobro uro hoda, pa stoji v eni najdivnejših vasi na Kranjskem — : na Bohinjski Bistrici. Kamorkoli se ozreš, ne vidiš drugega kot gorovje kroginkrog doline. Na eni strani te gleda ponosno sivi Triglav, na drugi strani pa čuva Bohinj po svoji bogati flori znana Črna prst. Nekaj višje nad Spodnjo bohinjsko dolino leži zgornja s Srednjo vasjo, mejno faro znanega Koprivnika, kjer je pastiroval prvi slovenski pesnik Valentin Vodnik. V fari koprivniški leži precej čedna vas Gorjuše. Res, da je pot na Gorjuše težavna in utrudljiva, a lepa lega vasi in sveži gorski zrak stotero poplačata popotnikov trud, in kar nas še najbolj zanima, nudi se nam prav tu prilika, da na lastne oči opazujemo enega najbolj originalnih domačih obrtov: „fajfarstvo“ ali „piparstvo“, katero ima že morda stoletja na Gorjušah svojo domovinsko pravico.

Pravega Gorenjca v narodni noši si brez pipe skoro misliti ne moremo. Gorjuške pipe so bile zato že od nekdanj znane po vsem Gorenjskem. To priča že dejstvo, da so ona dela, ki so se že v začetku preteklega sto-

letja bavila z obrtnim vprašanjem, omenjala tudi gorjuško piparstvo.¹⁾ Ko je bila l. 1838. industrijska razstava v Celovcu, je bila cela zbirka raznih gorjuških pip razstavljena.²⁾

Gorjuše so, kakor smo omenili, gorska vas, in sicer leže na južnem pomolu daleč se raztezajočega pogorja Pokluka. Vsa vas šteje nekaj nad 60 hiš s približno 300 prebivavci, katerih glavno opravilo je poljedelstvo in živinoreja. Posamezni pa izdelujejo v dneh, ko jim preostaja dosti prostega časa, lesene pipe, in sicer nekateri z res prirojeno spretnostjo. Te pipe so v pravem pomenu besede „gorjuške“, t. j. popolnoma v domačem slogu izdelane, docela različne od angleških ali kakršnihkoli drugih pip. Preproste so sicer, vendar okusno izdelane in za poljedelca praktične; trditi smemo, da ne zamenja pravi zavedni Gorjušec svoje „čedre“ z nobeno pipo, bodisi tudi dvakrat ali trikrat dražja, kakor je njegova. Delo je domačega izvora, in to nekaj velja.

Gorjušec izdeluje pipe iz hruševega, javorjevega, jelševega lesa in iz pušpana. Za vsako vrsto pip rabi drugačen les. Pri

¹⁾ Štefan pl. Kees piše v svojem l. 1819. na Dunaju izišlem delu: „Darstellung des Fabriks- und Gewerbswesens im österreichischen Kaiserstaate“ str. 138. II. d. 2 zv. sledeče: „In der Woche in Illyrien werden aus Bergerlenholz viele ordinäre Pfeifenköpfe, dann feinere mit Perlmutter und Metall eingelegte, mit Kupfer gefütterte und mit hohen Beschlägen versehene Pfeifenköpfe zum Gebrauche der Dalmatiner und Matrosen geschnitten.“ — W. C. W. Blumenbach piše v svojem: „Neuestes Gemälde der österreichischen Monarchie.“ Wien 1832. II. B. S. 69: „In der Woche wurden 1830 bis 1832 Pfeifenköpfe geschnitzt; einzelne wurden mit Perlmutter eingelegt und mit Gold- und Silberdraht verziert. Mann schnitt sie aus dem Holze der Bergerlen. Ihr Absatz gieng na Dalmatien“. Tudi Vodnik piše v pratiki l. 1795. v „Popisovanju kranjske dežele“: „Fajfe delajo na Gorjušah nad Bohinjam.“

²⁾ „Heimarbeit in Österreich.“ Wien 1901. S. 327.

¹⁾ Prim. „Dom in Svet“ 1902.

izbiranju lesa mora seveda biti previden in izbrati les, o katerem ve že naprej, da se bo dal obdelati po njegovi volji. Z žago razdeli najprvo les v kosce, kolikršna naj bode dolžina pipe. Košček lesa obreže z ostrim, posebno za to pripravnim nožem v podobi zelo podolgaste hruške, s spodnjim koničastim nazaj zavitim koncem. Kmalu more vsak, ki kaj razume o pipah, priseči, da namerava „fajfar“ narediti „fajfur“. Ako pa je oblika pipe stisnjena, bolj jabolku kot hruški podobna, potem mora snov na vsak način služiti za „žbalco“ ali „čedro“. Pip je torej več vrst, katerih vsaka ima svoje ime. Najznamenitejše so: fajfur, mala pipa ali vivček, čedra, žbalca, murček in polž.

V nečem so vendar gorjuške pipe drugim podobne, in sicer v tem, da imajo dve odprtini, v katerih večjo se nabaše tobak, v manjšo pa se vtakne cevka. Obe odprtini — prva večja „fingrat“ imenovana, v premeru $1\frac{1}{2}$ cm, kakor tudi druga še ne $\frac{1}{2}$ cm debela — sta krog in krog prevlečeni s kositarjem ter sta na koncu obrobljeni z medenino. To se pravi, da imata „kapo“.

Gorjuške pipe brez pokrovca ni, kajti ravno v njega vtisne gorjuški „fajfar“ značilni pečat svoje umetnosti. Tudi pokrov je napravljen iz medenine. Ploščico, kakih $2\frac{1}{2}$ cm široko in 4 cm dolgo, položi na poleno, v katero so že vdolbljene luknje v debelosti pokrovove odprtine, nastavi na njo okrogel, oglajen klin enake debelosti, udari parkrat s kladivom po njem, in že se prične polagoma upogibati. Potem nadaljuje s pričetim delom polagoma, dokler ni dobil pokrov zaželene oblike. Polagoma pravim, kajti „fajfar“ dobro vé, da naglica ni dobra, in se mu je morda že tudi kdaj pripetilo, da se je vsled prevelike hitrosti pokrov razpočil, preden mu je dal pravo obliko. Seveda, včasih si že pomaga tudi v tem slučaju s tem, da ga zacini, vendar potem izgubi kolikor toliko vsaj na vrednosti, če ne tudi na dobrem imenu. Ostali konec obstriže na obeh straneh s škarjami, ga zavihne naravnost navzgor na najdebelejšem kraju, ga zasučé nazaj nizzdoli, zavije prav

na koncu — in kljuka, ki bode zapirala pipo, je na pokrovu izgotovljena. Preden pa zavije, okraši kljuko in pokrov približno takole: Na količek iste debelosti, kakor meri odprtina pokrova, natakne pokrov, nastavi nanj zaokroženo dleto in naseka vanj lepe zareze. Semtertja izpremeni velikost dleta, napravi še nekaj ljukenj, potem okraši z enako umetnostjo kljuko — in pokrov je popolnoma dodelan, treba ga je le še nasaditi na rob pipe ali na kapo. Da se bode dobro zapiral, o tem je seveda popolnoma prepričan, ker gotovo ni bil to prvi pokrov, katerega je izdelal. Medenino kupuje „fajfar“, kadar pride v mesto; pravil mi je, da jo je plačal 1 kg po 8 K; torej mora res varčevati z njo, da je kaj ne pokvari.

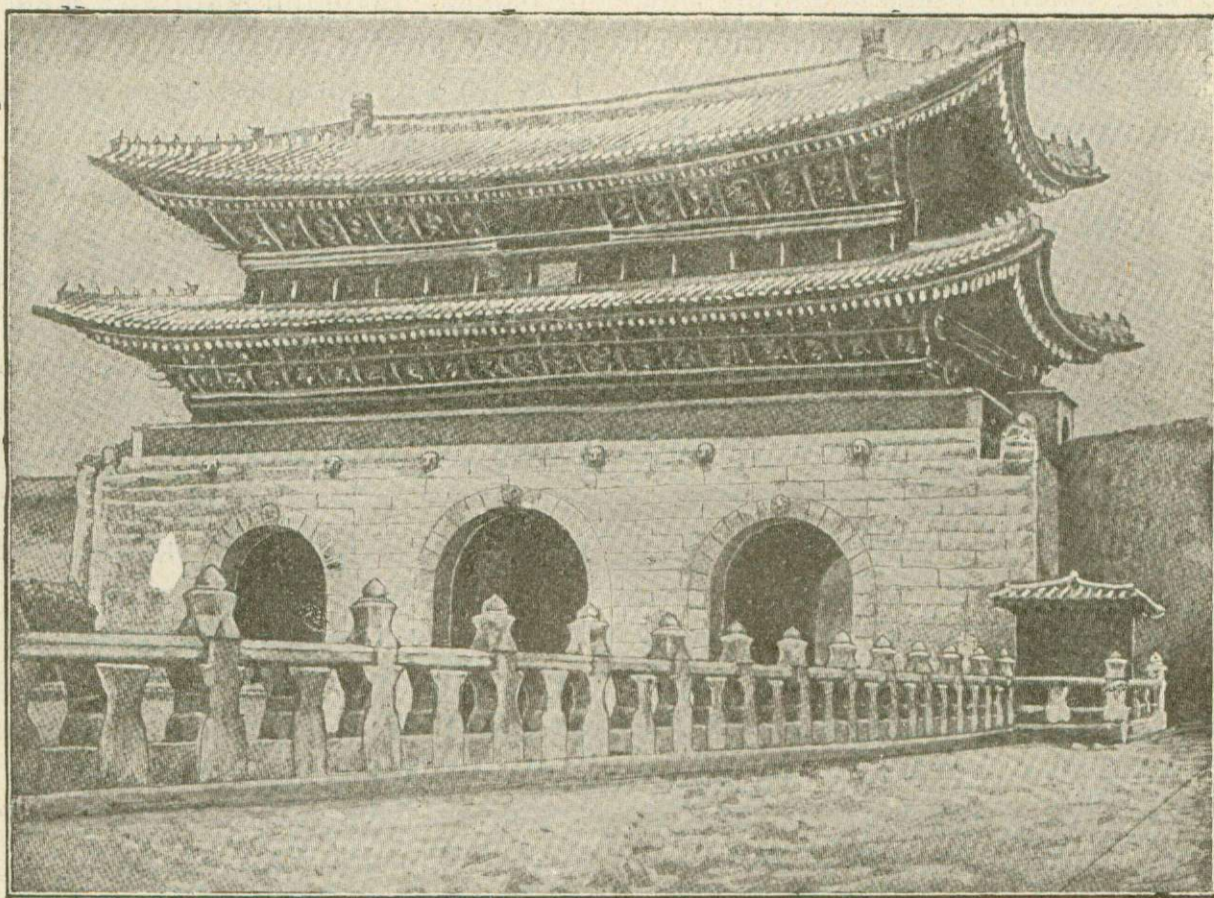
Oglejmo si tudi malo bolj natančno izdelovanje pipe same! Da so pipe različnih vrst, smo že povedali. Razlikujejo se pa tudi po okraskih. Fajfur je gladek, le na zadnjem koncu odspodaj ima kot olepšavo mal izrastek. Tudi pri žbalci še ni najti velike umetnosti. En robček pod vrhom in eden spodaj — pa smo pri kraju. Drugače je s čedro. Na vsem, kar je na njej lesenega, ni dobiti skoro gladkega prostorčka. Vse je lepo z dletom polžasto narezano. Zlasti spretnejši „fajfarji“ se pri tem delu pokažejo prave umetnike. A to še ni ves kras naše čedre. Najlepše na njej so namreč „uši“, t. j. iz školjkovine vdeleni biseri ali „pergelni“. Školjkino lupino dobe pri nekem trgovcu v Radovljici ter jo plačajo kg po 6 K. Z malo žagico razdeli lupino v male štirioglate prizmice in jih opili na vseh straneh. Bolj navadne so okrogle, bolj pa ugajajo podolgaste v obliki perja. Na to okraši „fajfar“ pipo z „ušmi“. Če je finejša, ne vidiš skoro na njej prostorčka, ki se ne bi lesketal s skrbno obdelanimi biseri. Navadnim pipam jih vstavljajo le ob robu. S finim dletcem izdolbe pipar ljuknjico v les, jo namaže z lepom, nastavi nanjo „uš“, na koncu poostreno v podobi „šmarnkriža“, jo pritrdi še s kladivom, da ne odpade, in pusti vse toliko časa, da se posuši. Nato opili vse robove biserov, ki molé iz lesa, in s tem je tudi

opravi svoje delo. Samo spredaj, kjer ostaja več prostora, vdela v pipo tudi razne podobe. Najbolj so priljubljeni orli, katerih vidiš na najboljših pipah včasih kar po tri. Navadno pa vstavi podobo konjske ali volvske glave, sekiro, kladivo ali sploh kako znamenje stanu ali obrta, katerega ima bodoči lastnik pipe. To je seveda vse po naročilu. Na željo vdolbe tudi začetnice imena iz školjkovine ali iz medenine. Včasih dobimo celo srebrne okraske. Glavno delo je dovršeno; treba je pipo le še „pomavati“,

disi že da napravi za 40 h nov pokrovček, ali nastavi, če je treba, nove bisere, na željo jo pa tudi zopet „premava“, in čedra je drugič nova.

Orodje fajfarjevo je preprosto. Žaga, par polen z vdolbljenimi modeli za pokrove, nekaj oglajenih lesenih klinov, več vrst dletov razne velikosti, škarje za kositar, klešče, kladivo, sveder — in pri kraju smo z orodjem.

Vse delo se napravi doma v sobi, kjer pipar prebiva, obeduje in spi. Če je več „fajfarjev“ v eni družini, gre delo hitro od

VHOD V CESARSKO PALAČO V SÖULU.

to se pravi, z lakom prevleči, kar se zgodi navadno kar trikrat zaporedoma, preden dobi pravi, zaželeni lesk. Pipa, naj bo potem že fajfur, čedra ali žbalca, je izgotovljena. Zdaj pride na vrsto še cevka, katero pa tudi kmalu preskrbi naš Gorjušec. Cevke napravlja iz smrekovih vejic, katere prevrta s poostreno jekleno žico.

Gorjuška pipa je solidnega dela. Zato mora tudi tobakar precej izdati za tobak, preden se mu pokvari. Pa tudi tedaj je gorjuški „fajfar“ pripravljen, da jo popravi, bo-

rok, ker si lahko razdele med sabo posamezna opravila. Počasnejši je seveda oni, ki mora sam vse zgotoviti. Za les mora dovolj zgodaj preskrbeti, da se mu o pravem času posuši, ostalo delo pa nadaljuje šele po zimi, ko sicer nima kaj opraviti. Le slabotni, za delo nesposobni ljude se bavijo s piparstvom tudi med letom, da si prislužijo vsaj nekaj vinarjev za kruh. Kedar pa se prične delo na zimo, tedaj so fajfarji res pridni. Od zgodnje zore do poznega mraka delajo, z malim presledkom opoldne, tako, da spravijo Gor-

RUSKA ARMADA V SNEŽENI VIHRI NA SIBIRSKI ŽELEZNICI.

jušci s svojo veliko pridnostjo res precej pip med tobakarski svet.

Zasluzek ni velik. Če ima kdo vse svoje, je že še nekaj, ako pa še lesa nima sam in ga mora kupovati, se seveda dobiček zmanjša. Tudi na Gorjušah večinoma les kupujejo, dasi ga veliko ne rabijo. Medenino plačuje pipar, kot smo rekli, kg po 8 K, tudi školjkovino po 6 K. Smemo mu torej verjeti, če trdi, da njega samega stane ena pipa povprečno 30 h. Na dan napravi po 2 do 3 pipe, s finejšo ima pa tudi ves dan opraviti. Priden delavec mora biti, da zasluži 1 K na dan, do dveh kron pa težko pride tudi z največjo spretnostjo in pridnostjo.

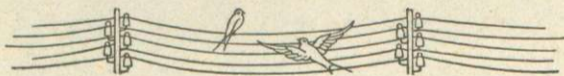
Cena pip je različna. Najcenejša je žbalca, ki stane 60 h do 1 K; navadni fajfur velja 1 K, boljši 1 K 40 h do 1 K 60 h; čedre izpod 1 K skoro ni dobiti, pač pridejo boljše do 2 K, in lepše obdelana velja tudi 3 K. Če je pa še pokrov okrašen z raznimi nastavki in stolpiči in če so vdelani orli iz biserov, potem takega „polžka“ ni dobiti lahko pod 4 K. Da dá zadnji veliko več dela kot druge, se razume.

Bohinjski tobakarji kadé seveda iz gorjuških pipic, da jih pa rabijo tudi kmetje

izven Kranjskega, to dela pa Gorjušcem še večjo čast. Gorjuške pipe imajo svoj trg na Koroškem, Štajerskem, Hrvaškem, po Istriji in celo v Dalmaciji so znane.

Pipe izdelujejo tudi v moravški dolini, ne sicer v toliki meri kakor na Gorjušah, vendar imajo tudi te med svetom pri tobakarjih velik ugled. Tudi te so okrašene, vendar manj bogato kot gorjuške, in zato tudi niso dražje kot po 1 K do 1 K 60 h.

Piparstvo je pravi domači obrt. Pri marsikaterem drugem obrtu smo videli, da se je v teku časa izpremenil v samostojni obrt; piparstvo pa ostane vedno le postransko opravilo, in poljedelec se bavi ž njim le tedaj, ko počiva poljsko in drugo delo. Zasluzek res ni velik, in celo na Gorjušah, kjer še niso potrebe za življenje tako raznovrstne kot drugod med svetom, bi se človek s piparstvom mogel le borno preživiti. To opravilo nam pa kaže varčnost gorenjskega in zlasti bohinjskega kmeta, ki mu je ostala iz nekdanjih dni. Tudi danes še raje trdo dela, da si tudi v času, ko počiva njegovo pravo opravilo, zasluži vsaj za kruh in sol, kakor pa da bi dolgočasno v brezdelju pretolkel zimski čas. (Dalje.)

ZVONIMIR:

ZADOVOLJNOST.

Jelka je plakala v logu,
bor je otožen ihtel,
jaz pa sem v duši veseli
pesem veselo si pel.

Jelka je gledala čudno,
bor je zrl váme strmé,
jaz pa sem smejal se v srcu —:
Hà, vi otožni ljudje!

A. BREZNIK:

POGREŠKI PRI NEKATERIH PRIPONAH.

ker so v slovenskem besedotvorju pripone poglavitna moč, se kaj pogosto rabijo, zato pač ni čudo, ako se jih pisavcem sempatja kaj pokazi, posebno še, ko pritiska nemali zunanji vpliv. Marsikaj pokaženega se piše tudi pri pripolah *ski* (ʼskʼ), *stvo* (ʼstvo) in *en* (ʼnʼ). Ako pogledamo napake kar počez, jih reduciramo najlaže na dvoje: I. ali pri taknjenim pripolah ne dadó primerne izpremembe; II. ali volijo pri pritikanju napčno podstavo.

I. Pridevniki na *-ski*. Slovenski jezik je zraven drugih obče znanih tudi soglasnike *d*, *t* in *s*, *z* pri *ski* izpreminjal v *š*—*ški*. Po tem zakonu so zadele podstavo včasih tako občutne izpremembe, da ji je umevnost zatemnela; ako je bilo jeziku tedaj za to, da si je obdržal podstavo umevno, mu je kazalo med njo in pripolo vtekniti kako mašilo, ki je zabranilo izpremembo; biti je pa morala le-ta vmesna pripola taka, da besedi ni zasukala pomena. To slovensko posebnost drugi slovanski jeziki komaj poznajo; vzrok temu je, ker ne pripuščajo tukaj tolikih izprememb in se jim zato tudi takih ovinkov ni treba posluževati kakor slovenščini. Ni reči, da je zgolj ozir na umevnost silil slovenščino do tega tvoritevnega načina, ali dejanstvo je, da jezik ovinke ljubi, zato jih pisatelji nimajo pravice vnemar puščati, zlasti tedaj ne, ko várujejo podstavo izpremembe, n. pr. pri *d*, *t*; *s*, *z* pred *-ski*. Najprej vzemimo soglasnik *t*. Živi jezik terja brez izjeme, da se *t* pred *-ski* izpremeni v *š*-*ški*; pri pridevnikih oseb, kraja, časa i. dr. pa se pred *-ski* vtika *-ov*, redko *-in*, ki obdrži *t* neizpremenjen. Pri domačih pridevnikih ni ravno toliko napak;

pisati je: bratovski (ne: bratski!), hrvaški (ne: hrvatski!), kmetiški, kmetovski (ne: kmetski! niti: kmečki), očetovski, svatovski, za † svetski: svetoven itd.; na *-in* so navadni: bratinski, detinski, ritinski, sirotinski, tatinski¹⁾ itd. Velike zmešnjave pa so pri pridevnikih tujih imen. Ali ravnati moramo ž njimi kakor z domačimi. Kjer torej imenom oseb, kraja in časa, katere imamo tu v mislih, ne kaže *-ški* naravnost pritikati, vstavimo podaljšek *-ov*, ker se le-ta jeziku tako prilega, da ga ne vstavlja samo pred izpreminjeavnimi pripolami, ampak celo tam, kjer ga ne sili izprememba. Redno tvorijo ž njim pridevnike enozložnice, pa tudi daljša imena. Janežič, slovnica 2, 131 opravičeno čisla ta pojav za lepoglasje. Novejši čas se plašijo pred njim, ker se jim vidi samoslovenski, ali takisto ga rabi, čeprav redkeje, srbohrvaščina: kmetovski, popovstvo itd. kakor tudi zgoraj omenjeni *-in*: nevjestinski, gazdinski i. dr. 1. S podaljškom *-ov* tvorimo krajša tuja imena: baltovski (ne: baltiški), gotovski, keltovski, koptovski, kretovski, partovski, škotovski, egiptovski, semitovski, tibetovski i. dr. 2. Daljšim naj bo na izbiro *-ški* in *-ovski*: protestantovski, *-nški* (ne *-ntski*!), študentovski, demokraški i. dr. Silo veliko je tujek na *-st*; podasta se oba načina: a) *-ški*: anarhiški, ateški, kapitališki, sociališki i. dr.; b) *-ovski*: materialistovski, panteistovski, racionalistovski, senzistovski i. dr., tako rajni dr. Lampe; c) kadar naj pridevnik na *-st* stvar bolj poudari nego

¹⁾ Večkrat služi tu in drugod tudi pripola *en* (ʼnʼ): pomladanski, človečanski i. t. d., s katerimi zgledi pa Miklošič, Vergleich. Gr. II. 279. po krivici v eno vrsto stavi obliko *ženitvanski*, ker ni iz *ženitʼvʼnʼski, kar bi po razvitku dalo: ženitávnski, ampak je iz ženitv[ov]anski.

osebo, se lahko rabi *-en*: absolutisten, egoisten, fantasten, fatalisten, idealisten, optimisten, pozitivisten, šovinisten i. dr.; *d*) kadar *-st* po nepotrebnem stoji, se mu je najbolje ogniti, ter tvoriti iz golega samostavnika: helen(ist): helenski i. dr. 3. Treba je priznati, da se imajo mnogi voljo ogniti napačni končnici *-tski*, ali ne vedo prav kako, in tako sežejo po istotako napačnem podaljškju *-iš*, ki je deloma lat. končnica *icus*, deloma zgolj posnetek nemške *-isch*. Ta *iš-iški (ičen)* je sedaj pri pridevnikih te vrste najbolj redna napaka, ki je zašel tako daleč, da služi celo pri slovanskih krajevnih imenih: bosniški (!), baltiški (!) i. dr. Ne sme se tedaj pisati: materialistiški (ičen), demokratiški (ičen) itd., zlasti pa ne krajevnih imen: gotiški (= od *gotika*), keltiški, koptiški, ali druga: belgiški, nordiški itd., kakor jih srečavamo po knjigah. Kakor nam kaže tudi pravilo primernikovih zgledov, postavim: čistejši, gostejši, pustejši svetejši itd., je ta prikazen, da se *-t* s kakim podaljškom varuje izpremembe, zelo ukoreninjena v slov. jeziku, ali kljub temu jo hočejo sedaj mnogi zametati, ter pisati *-tski*, česar skozinskozi tudi drugi slovanski jeziki, katere hočejo posnemati, ne dopuščajo. Starejši pisci so šli za živim jezikom, in tako so konštatirali tudi slovničarji, kateri so imeli priložnost o tem govoriti. Tako Vodnik, Pismenost, 155; Meteljko, Lehrgeb., 86; Potočnik, Gram. 21; Malavašič, slovnica 111, kar je tudi Janežič 2, 1863, 131 zvesto povzel. Zadnje sicer dobre dr. Sketove slovnice pa so popustile živega jezika tir, ter hočejo za novotarci, kamor je deloma potegnulo tudi Levčev Pravopis, ki v §§ 117. in 440. še pripušča *-tski* zraven *-ški*, kar naj v prihodnje popravi, da se ne bo njegov § 12. *b* njega samega tikal.

D pred *-ski* in *stvo*. Pri *d* je dosedanja pisava tako nanesla, da ni več mogoče z živim jezikom vstric iti. Tako pišemo brez spotike: ljudski, ljudstvo, ker pišemo tudi gadji, medvedji, dasi narod govori ljuski ali ljuški. Neizpremenjene naj ostanejo tudi besede drugih slovanskih jezikov, kakor

sredstvo itd., ter pridevniki tujih imen. Ali pisati se morajo brez *d* tiste besede, ki jih pisava do zadnjega časa brez *d* zahteva: gosposki, gospo-stvo; soseski, sosestvo (ne: sosedstvo, Levec § 117.). Zastran podaljška *-ov* velja to, kar pri *t*, ki naj se rabi pri pridevnikih domačih in tujih imen.

S in *z* pred *ski*, *stvo*. Pod tujim vplivom so se utrdile v knjigi oblike: francoski, pruski, ruski, ko živé med narodom še stare in prave: francozovski, prusovski, rusovski, kakor jih hranijo tudi starejši slovničarji: Vodnik 155, Meteljko 86. Levec ima še drugi dve (§ 113.), prve ne več. Do pravice jim je pripomogel najbrže tuji vpliv (Perušek, Bravec ali bralec, 29. napačno misli, da bi bil narod napravil krajše oblike): *französisch*, *preussisch*; ruski pa je od doma tak: *ruskij*, po naše bi bilo *ruški*, kakor že v strsl. Mikl. V. G. II. 278: *рускѣ*. Napačno je bil krščen Koseski, nam. narodnega Koseški (od Koseze). Pokazene oblike se še pišejo: *izkustvo* (hrv.), domače je (po)izkus, *izkušnja*; *hribolastvo*; *prešestvo*, ker ni od števnikar šest! Piše se („Cvetje“, X. 1): *préšustvo*, *préšusten*.

En, *na*, *no*. Tu-le naj obravnava nekaj napak, ki zadevajo pripono *en*. Najprej pogledimo, kaj se mora zgoditi s pripono *en*, ako stopi na kak zlogotvoren soglasnik; izmed zlogotvornih pridejo tu na vrsto *v*, *l* in *r*, ki jih moramo posamič obdelati. V pride na vrsto pri končnici *-stvo* in *-tev (tva)*. 1. Ako stopi torej pripona *en* na to končnico, mora *en* v nadaljnjem zlaganju svoj polglasnik (e) izpehniti, s čimur izgubi zlogotvornost, ki jo potem prevzame zadaj stoječi *v*, t. j. ta *v* postane zlogotvoren (^{tv}), ki se piše po sedanji navadi z *ev*. Primeri, ki bi jih to pravilo obseglo, bi bili: *znanstvo*, *-stven*, *-stevna*, *-stevno*, *-stevnik*; *molitev*, *-tven*, *-tevena*, *-teveno*, *-tevnik* itd. — napačno je zasukana končnica, ki jo sedaj pišejo: *znanstveno*, *molitvenik* i. t. d. Sitnosti je delal glasnik *v* pri tej končnici tudi živemu jeziku, zato ga je zavoljo gibčnosti izpuščal; prim. na *-stvo*: *rojsten* iz

* rojstven, préšušten iz * -štven, -štnik iz * -števnik (v obliki préšuštvár se v zopet pokaže) itd. na *-tev*: ženitnina iz * ženitevnina, molitnik iz molitevnik, moliten iz * molitven itd. Živi jezik so posnemali tudi prvi umetni pisavci, ko so si tvorili analožne besede; Vodnik, postavim, rabi v svoji Pismenosti, 1811. dvojsten, trojsten (dvojina, množina), kar je iz * dvojstven (dvojstvo), * trojstven. Da bi tudi danes kdo zahteval, naj se v knjižnem jeziku v izpušča skozinskozi, dasi bi gibčnosti ne bilo na škodo, na to še misliti ni. Doslednost bi pa pač terjala, da bi prav pisali *e* pri tej priponi. Vzroka popačene pisave je iskati brez dvojbe v temle: v dialektnih oblikah onemijo za *v-jem* mehki samoglasniki, tako da postane *v* zlogotvoren, ki se govori kot *v̄* (postavim 6. sgl. cerkevjo iz cerkvijo), kar so jemali starejši tudi v knjigo. Ko pa so pisavci v drugi polovici prejšnjega veka jeli posebno paziti, da so pisali samoglasnike za *v-jem*, jih je zapeljala gorečnost, da so jih pisali celo tam, kjer bi morali stati pred *v-jem*; pravo se dá res teže zadeti, ker je izreka živega jezika za oba primera enaka. Potemtakem se je ohranila taka pisava dosehmal, ker se ni, vsaj kolikor jaz vem, nihče spotikal nad njo. Ali naj bi jo opustili ali ne, to mora seveda kaka višja oblast odločiti. Pleteršnik piše zlogotvorni *v* po navadi z *v̄*, sicer pa ima vse zmešano; včasih meša *e* z *v̄* (primerjaj društvenik!), včasih piše brez *v̄* (primerjaj barvna), v obliki molit^{v̄}v̄n pa je postavil kar dva polglasnika. (V to ga je najbrže zapeljala v oklepaju pripisana ženska oblika molitovna; ali ta oblika je dialektna, nastala iz tv̄n-tun-town, kakor kozléc-zuczowc). Prejšnji rod je zlogotvoren *v* znal pisati! Wolfovo Sveto pismo vedno piše: bistven, bistevno; daritevne, molitevnica itd. Izdajali so tudi dobre *molitevnike*!

2. Zelo omahljiva je današnja pisava pridevnikov na mestu, kjer pride pred *en* zlogotvorni *l* (l̄). Pravo je tole: V moškem edninskem imenovavniku imajo pridevniki končnico *-len* (l̄n), v vsem nadaljnjem pa *-eln-*, ker ima v prvem slučaju *n* zlogotvornost,

v drugem pa *l*. Piše se torej: brezmislen, elna, elnost i. t. d.; ne: misl̄n, Pleteršnikov slovar, ki se pri teh zgledih ne drži nobenega pravila; čislen, elna, ne: čisl̄n Pleteršnik; čreselnica, ne: čreslenica Pleteršnik; deblen, elna, ne: deb̄n Plet.; oselnik, ne: oslenik Plet.; péklen, elna, ne: pek̄n Pleteršnik; sedlen, elna, tukaj je Pleteršnik prav pisal: sedl̄n, ali napačno: sedl̄na zraven sedl̄na; steblen, elna, ne: steb̄n Pleteršnik; stoveslen, elna, ne: stoves̄n Plet.; voglen itd. Pred nekaj leti so mošk. edn. im. *-len* še prav pisali.

3. Čisto na novo pa je treba nastaviti pisavo, kjer stopi na tem mestu *r*; tako se pišejo nenaglašene končnice v moškem edninskem imenovavniku *-ren*, v ostalih kosih *-rn-*, kakor delamo pri enakih priponah *ec*, *ek* itd. Zgledi, ki so kaj redki, so: bratr̄n, trna, trnost, ne: bratr̄n, kakor smo do sedaj pisali; hitren, trna; jadren, drna; jedren, drna; * jutren, trna, jutrn̄k, ne: jutren̄k, Pleteršnik; rebren, brna; iz samost. smoter, finis izpeljane tvorbe imajo oblike: smotr̄n, smotr̄na, smotr̄nost. V filozofski in teološki literaturi rabljene oblike smotrena, smotrenost so napačne; v tej obliki jih je prepisal Pleteršnik iz Cigaletove terminologije; stebr̄n, stebr̄na; Pleteršnik: st̄br̄n, to je ena izmed zelo zelo redkih, po ekspiratornem naglašanju zapisanih besed; stebr̄nik, ne stebr̄nik Pleteršnik; vetren, trna, trnjak. Kako naj se pišejo tvorbe od *zoper*? Predlog naj svoj *e* izpusti, torej zopren, zoprnik itd., ohranijo ga pa nedoločne oblike: čiheren, nehteren, * sleheren. Enako bi svetoval za izposojene, da naj ohranijo *e*: kaperen (k̄apern̄), klaveren itd., ker kapren, klavren po tej teoriji ne gre. — Toliko o zlogotvornih soglasnikih, s katerimi v slovenski pisavi nikoli ni šlo po sreči!

Enake težave napravlja polglasni *e* v množ. rodovniku srednj. in ženskih samostavnikov, ko se nabere več pripon. Prav se piše: oknec (okenca), solnec (solnca), vlaknec (vlakenca), zrnec (zrnca); takisto slični zgledi: jedrec (jedrca), jetrec (jetrce) i. t. d. — (Čudno je, da v množ. rodovniku

srednjega in ženskega spola še dosedaj ni splošno obveljala edninskemu imenovavniku odgovarjajoča pisava z *e* (ᵉ) v priponah: hrušek, uganek, senec, vrvec, bremenec, drevec, kosilec itd. Sedaj pišejo *e* le jezikoznanci. Nasprotno pa se morajo primeri blisk, tisk, tresk pisati brez *e*, ker narod [dolenjščina, gorenjščina govori blisk, tresk] šteje *k* k deblu, dočim istotam govore *vos^ᵉk*, *pes^ᵉk*. Beseda *pojem* pa ne obstane brez *e*, kot jo v novejšem času poskušajo pisati, ker je *m* zlogotvoren!)

Tujim besedam, končujočim se na *-n*, pritika slovenščina za pridevnike končnico *-ski*, ne pa *en*, ker *n* dvakrat zaporedoma ne more stati, ako bi se pa odbil, bi se pridevnik ne ločil od samostavnika. Piše se: momentanski (ne: momentani ali *-nni*), monotonski, oportunski, profanski, spontanski, suverenski itd. Enako ravna slovenščina z domačimi; postavim: imenski, jesenski, semenski itd., ne: imenen, nna itd. *Ski* slovenščina rada pritika, prim. neznansko, strašansko, ko bi zadostovalo neznano i. t. d. Kjer bi bilo treba samostavnika, pa ni treba segati po končnici *-stvo*, ampak velja *-ost*: monotonost, spontanost i. t. d.

Končno še lahko opomnimo, da brez potrebe jemljó nekateri ruske pridevniške končnice *-ateljni*, *-iteljni*, ki zvené slovenskemu ušesu precej neznano; domača končnica je *-aven*, *-iven*.

II. Pri tvoritvi na *-en*, *-ski* ne volijo prave podstave. Sem gredó najprej v znanstvu rabljeni tuji pridevniki, kakršnih se tudi slovenščini ni treba ogibati, samo da končnica ni taka, ki bi tiščala tujko, ali pa žalila slovenščino. V nasajanju končnic je zapeljala slovenske pisavce nemška končnica *-isch*, da pritiskajo najrajši *-čen*, *-ški* (šumevca!) ko bi moral mnogokdaj stati prosti *-en* *-ski*. Take pridevnike je treba izvajati 1. naravnost od tujih samostavnikov (navadno romanskih), katere zadenejo na koncu iste glasovne izpremembe, kakor bi bili domači. Ker se piše toliko skaženih oblik, prim. Perušek, l. c. 34, naj naštejemo več zgledov: animalski (ne: animaličen, *-ški* po

nem. animalisch!), biblijski, bibelski; demonski, diábolski (ne: diabóličén!), ekonomski, filozofski, hierarhijski, higijenski, idilski, idilen — idila (ne: idiličen!), teološki, teoložen — logijski (na te tri končnice gredó vsi obilnoštevilni na — logicus), vulkanski. Samost. na *-t* naj imajo *en* (Cf. sl. očetén zraven očetovski): diplomaten, avtomaten itd. Tisti, ki od kraja vse pridevnike pišejo z *-čen*, *-ški* (po nem. vplivu), večkrat mešajo razne pojme med seboj: tako je n. pr. liturgijski nekaj drugega kot liturgiški (liturgija — liturgika) itd. — Na goltnike se končujoče tuje pridevnike je treba pred našo končnico izpremeniti v šumevce; pisati se mora: analožen, antičen, baročen, recipročen, ne pa: analogen, antiken... za tuje: analog, antik i. t. d., kar je že Perušek, 35. poudaril. Starejši pisavci so delali tako silo celo domačim pridevnikom, prim. oljiken, Wolfovo Sveto pismo: podlagni, davkni, čerkni¹⁾ itd., česar se sedanjim, hvala Bogu, ne more očitati. — 2. Kjer pa tuji pridevnik nima naravnost samostavnika za podstavo, ampak se že prvotno nahaja le v pridevniški obliki, mu tuje končnice ne smemo odbijati, ker bi ne bil več umeven pa tudi lep ne. Tedaj mu pritaknemo a) če se konča na *-icus*, domačo *-čen*, *-ški*: praktičen, *-ški*; skeptičen (p r a k t e n: ni umevno; p r a k t s k i: ni mogoče) i. t. d.); b) če pa lat. beseda nima *-icus*, temuč kako drugo končnico, pišemo prosti *-en*, *-ski*: agraren (ne: agraričen), kontradiktoren, moralen (ne: moraličen!) itd. Poglavitno je, da pazimo, kdaj se sme pisati *-čen*, *ški*, kdaj pa le prosti *-en*, *-ski*; glede tujih pridevnikov sicer tudi drugi Slovani nimajo kaj tenke vesti.

¹⁾ Opuščanje goltniške izpremembe ima svoj razlog v tem, ko so večkrat jemali pripono *in* (inᵉ) kot *en* (ᵉnᵉ), ker pred *in* niso izpreminjali goltnikov. *In* se je pomešal z *en* lahko že v strsl.: različinᵉ, Miklošič, V G. II. 146; v slovenski pisavi jo ima že Trubar: figin, Miklošič l. c. 130; Wolfovo Sv. pismo; šivankino uho; Vodnik, Pism. 116.: vojskina i. t. d. Tudi živi jezik ima n. pr.: soseskini možje. Ako se že izpusti v teh in takih primerih mehčanje, se mora vsaj pisati *-in*, ni pa pripuščen *-en*, kot je n. pr. pisal Pleteršnik: vojsken!

V novejšem času so brez potrebe delali pisavci tvorbe s končnico *-en* iz ženskih samostavnikov na *-ba*, kakor družba: družben, družbenik. Slovenščina jih ne pripušča tam, kjer se vsled iz *en* izpadlega *e* nabere toliko soglasnikov, da jih ni mogoče obvladati. Stara slovenščina je take tvorbe imela (več jih glej pri Miklošiču, *Vergl. Gr. II.* 214), pa jih je lahko izgovarjala, ker je hranila pred *-ba* polglasni *ɸ*; ko je pa le-ta v slovenščini onemel, in je bila izreka zato pretrda, je jezik opustil ta tvoritevni način. Potrebne besede si tvori slovenščina tako: 1. Redno se pri zlaganju oni „b“ iz končnice izpusti: družba: družben, -žna, družnik; pogodba: pogodben; (po)strežba: (po)strežnik (postrežčik je okorno); sodba: soden, sodnik; služba: služben, služnik; stavba: staven, stavnik; tožba: tožen, tožnik i. t. d. Vselej narod ni mogel izhajati po tem rednem potu brez *-ba*, zato je 2. delal na *-áben*: družba: družáben, družabnik; služba: služáben, služabnik; 3. pa na *-boven*; služba: služboven, službovnik itd. Po tem ali onem izmed treh primerov se dajo uravnati vsi sem spadajoči zgledi. Pri drugem primeru (*-aben*) se je zavaljo lažje izreke vteknil za *-bn-* polglasnik, ki se je pod težkim poudarkom izpremenil v *a*: družábnik iz *družbɸbnikɸ, družáben (za resničnost nam je porok vzhodni služébnik, služébnica, Murko, *Gram.* 2, 219); kadar ga ni zadel udar, je ostal, primerjaj obliko služébnik, Valjavec, *Prinos II.* 119. Pri tretjem načinu (*-boven*) pa je pristopil *-ov-*, ki se v slov. tako pogosto natika. Oba ta dva načina nam služita, da se ne krši

pravilo o polglasniku pripone *ɸnɸ*, za katero je živemu jeziku zelo veliko. In zavaljo tega moramo zavreči umetne tvorbe (kakor tožben, -benik; pogodben; stavbenik itd.) in izposojenke iz hrvaščine, glasbenik, družbenik i. t. d. Umetne¹⁾ so nastale pač iz tega vzroka, ker pisavci niso vedeli, da živi jezik že ima potrebne besede. Nekaj takih napačnih tvorb je že obveljalo v knjigi, pa je križ ž njimi. Nekateri hočejo *e* izpuščati (Levec: stavbnik), kar pa skozinskozi ne bi šlo; drugi (Perušek, l. c. 42) ga hočejo pisati, česar pa še ne opraviči Miklošičeva resignacija: *Der Wohlklang bewahrt manches e*, *Vergl. Gr. III*², 131, dokler ni utemeljena v živem jeziku. — Pleteršnik je puščal navadno *ɸ* v *ɸn*; ali je nedosleden celo pri isti množini soglasnikov: dražbɸna zraven službna; da celo pri eni in isti besedi: tožbna zraven tožbɸnik. Včasih piše *ɸ* kar s polnim *e*: službenik. — Ali nam ostane še kak možen način? Kdor hoče pridržati tvorbe s samim „b“, naj pa piše po zgledu služebnik *e* za *b*: pogodba: pogodben, *pogodebna, *pogodebnik i. t. d. (le tam, kjer bi postal *n* zopet zlogotvoren, bi ta *e* [ɸ] izpadel: službenstvo), kar je pa silo neokretno in ni priporočiti, dasi je to severnim Slovanom vsakdanje: češki služebník i. dr., polj. wielebny (velɸba) i. dr., zgluž. služobny i. dr., spluž. služabny i. dr.; za kar je tudi v strsl. (Miklošič, *V. G. II.* 216) sličen zgled: vraždebɸnikɸ iz vraždɸba.

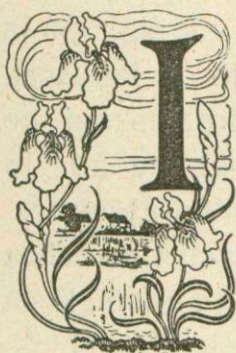
¹⁾ Morebiti da so prekmurski zgledi domači, ali merilni ne morejo biti.

ZVORAN:

GOSLI.

VAŠKA ČRTICA.

Ihov France je bil čuden fant. Samoten je hodil svoja pota in razmišljal stvari, katerim so se ljudje smejali, če jih je povedal. Baš zato se je ogibal vaščanov, ki ga niso umeli, in na vsa vprašanja je odgovarjal le kratko, odurno.

Še bolj kot odraslih se je ogibal vaških otročajev, ki so ga jezili in zmerjali, kjer so le mogli. „Cigan, cigan!“ ... so vpili, če so ga zagledali na cesti, in jeli metati kamenje, blato in ocepke za njim. Francetu pa so se vselej ob taki priliki zasvetile oči, kri mu je vzkipele in spustil se je v tek za poredneži. A le redkokdaj je katerega vjel in naklestil.

Zakaj so ga pa zmerjali s ciganom? Nekaj so bile krive temu njegove čudne, temne oči, zagorela polt in njegovi dolgi, črni lasje. Nekaj pa njegova obleka. Nosil je namreč zelen jopič, na katerega si je bil prišil par svetlih gumbov, ki jih je bogve kje in kdaj dobil. Na glavi pa je imel špičast klobuk, in za trakom je bilo zataknjeno lepo, zakrivljeno pero, ki je kimalo pri vsakem koraku. — Prav čiste pameti ni — so dejali ljudje, kadar so ga videli.

Borno je bilo Francetovo življenje, prav borno. Dan na dan je zahajal na delo, zdaj k temu zdaj k onemu kmetu, potil se vestno od zore do mraka in vdano delal brez mnogih besed in tožb. Na večer pa se je vračal ves truden domov na Podševlje. Stanoval je pri bratu Tonetu in imel na svislih slabo posteljo, zbito iz par desk, in par otepov slame povrhu.

Denar, ki so mu ga plačevali za dnino, je nosil zvesto domov in ga dajal Tonetu.

Ta se mu je vselej nasmejal in mu rekel: „No, že prav, France...“ Več besed ni slišal v zahvalo, a jih tudi ni pričakoval.

Tako je potekalo Francetu enakomerno leto za letom. Pričakoval ni lepših časov, ker je bil vaje trpljenja in dela. Mislil ni mnogo ne nase ne na bodočnost — moj Bog, saj ni imel niti časa za to.

Nekoč pa se je zgodila v Francetovem življenju velika izprememba. To pa je bilo tako-le.

Cigani so bili prišli neko nedeljo v vas in igrali na gosli. France je bil ves zamaknjen v te tožne, zategle glasove, ki so se potem razpleli v veselo, poskočno melodijo in zopet postajali tišji in počasnejši, dokler niso slednjič utihnil popolnoma in izginili nekje v dalji ... Potem pa so zopet začeli od kraja ... France je poslušal in poslušal ves dan ...

Gosli — ko bi on imel take gosli! Tudi on bi sviral tako — saj bi znal, gotovo bi znal! Vse Francetove misli in želje so se strnile v ta cilj. Da, gosli si bo moral pripraviti, naj stanejo, kar hočejo!

In na večer tistega dne se je premetaval brez spanja po svojem trdem ležišču in vedno mislil in tuhtal, kako bi prišel do gosli. Skozi linico je zrl v svetlo pomladno noč, štel peresa na jablani, ki je cvetela pod oknom in šumela v rahlem nočnem vetru, in ni mogel zaspati. Vedno je slišal ciganske gosli, ki so brnele v otožnih in veselih glasovih, in vedno odločneje je vstajala v njegovem srcu želja po lepo zvenečih goslih ...

— — — — —
Od tedaj ni več dajal France denarja bratu. V mošnjčku, katerega je skrival v slamo pod vzglavje, je imel že par svetlih

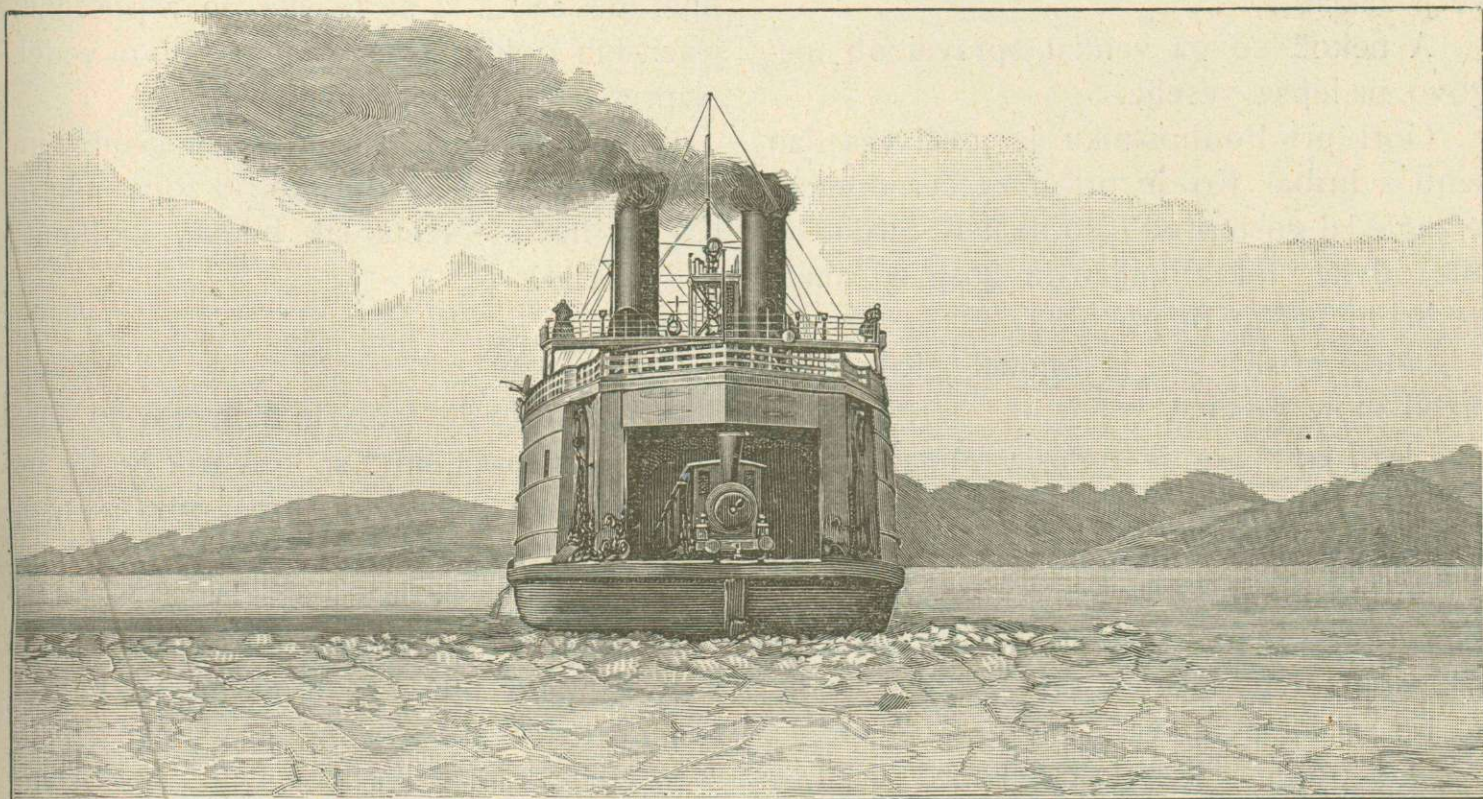
kronc, vedno jih je štel in računil, kdaj jih bo dovolj, da pojde v mesto in si kupi gosli. A Tone ga je grdo gledal in mu ni privoščil več lepe besede od tistega časa.

France je bil potrpežljiva duša; očitanja in zbadanja, kam deva denar, je molčé prenašal in sanjal vedno o svojih goslih. Če je nesel upognjen težko breme izpod Gore, če je sekal v Podlazu drva, zmirom je mislil na lepe čase, ko bo sedel ob hladnih večerih pred hišo in bo igral, da bo veselje. Zvezde bodo sijale, murni bodo črinčrinkali po travi, nad njim bo šumelo listje — a on

bile razstavljene čudno lepe stvari — in tudi lepe, svetle gosli.

France je strahoma vstopil in vprašal, ali bi dobil gosli za osemnajst kron, ki jih je imel v mošnjičku. Prodajavec se mu je namehnul in prinesel več gosli. France je izbiral in izbral svetlobarvne, nove gosli, na katere mu je prodajavec za poizkušnjo zaigral, da mu je kar srce v prsih zatrepetal. Potem mu jih je zavil, dal lok in vzel denar. Dve kroni je Francetu še vrnil.

Nerodno se je France odkril, stisnil gosli pod pazduho in odšel. Hitel je protl domu,

PREVOZNI PARNIK ZA ŽELEZNIŠKE VLAKE NA BAJKALSKEM JEZERU.

bo godel, da se bo glasilo kot iz ciganskih gosli... In ljudje ga bodo prišli poslušati in ne bodo se mu več smejali, ampak tiho se bodo čudili njemu in njegovim goslim.

Neke nedelje poleti je bilo, ko se je napravil v mesto. Trdno je tiščal v roki mošnjiček s srebrnimi kronami in hitel po beli cesti...

Slednjič je došel v mesto. Nestrpno je hodil po ulicah in iskal prodajalnice, kjer bi dobil gosli. Slednjič je zagledal svetlo, visoko prodajalnico z velikimi okni, kjer so

kar je mogel, da bi čim prej poizkušal igrati. — Doma je šel na svisli, sedel na posteljo in odvil gosli. Lepe so bile — da, še bolj so se svetile nego prave ciganske. Vzel je lok in potegnil po strunah. Hej, kako je to zadonelo in zabrnelo, da je bilo veselje!

In z okornimi prsti je izkušal France pritiskati strune, kakor je videl cigane. Niso bili sicer to lepi glasi, a njemu se je zdelo, da še orglje v cerkvi lepše ne pojo kot njegove gosli.

Od tedaj se je začelo za Franceta lepo življenje. Podnevi je delal, zvečer pa je godel

pred hišo ali na svislih. Ob nedeljah, popoldne so prišli vaški dečaki k Francetu in ga silili, naj zagode. On je prinesel gosli, lepo jim navil strune in začel igrati, kakor je vedel in znal. In ves mladi vaški svet je občudoval Franceta in njegovo umetnost.

Le svakinja Mina ni mogla poslušati Francetovih gosli. Vedno je pretila, da vrže to šaro na ogenj, ker ji budi malo Anico, da noče več zaspati in da joka. Tone, brat Francetov, pa je govoril, da je France sedaj popolen cigan, ali pa — norec . . .

France pa je molčal, delal in trpel kakor prej in skrival varno svoje gosli, svoj največji zaklad.

A nekoč so ga vendar spravili ob njegovo najlepše veselje.

Gori pri Podhostniku je nosil ves dan seno s hriba. Ko je prišel zvečer domov, je zagledal gosli pred hišo na tleh. Strune so bile odvite, lok zlomljen in gosli so imele na hrbtu veliko razpoko . . .

„Moje gosli!“ . . . je zajokal, „Kdo mi je razbil moje gosli . . .!“

„Jaz, jaz!“ se je oglasila Mina kriče v kuhinji, „da mi ne boš več budil otroka, ti nepridiprav ti!“

„Ah, moje gosli — te ste mi razbili!“ . . . Silna boleost je prevzela Francetovo dušo . . . „Pa pojdem od hiše! V svet pojdem, in me ne bo nazaj nikoli več.“

„Le pojdi!“ je zakričal Tone, „saj nisi nič prida: denar mečeš strani, ki ga je tako krvavo potreba. Le pojdi! Prej ko odideš, bolje je!“

„Pojdem . . . takoj!“ je mrmral France in odšel na svisli. Z žalostjo je gledal na razbite gosli in v srcu mu je vstala doslej nepoznana mržnja in srd do Mine, do brata in do vseh vaščanov. Da, v svet bo šel čez hribe in doline, kjer ga ne bodo poznali ljudje in ga ne bodo zmerjali fantalini. Saj svet je velik, dela mnogo — kakor je slišal od drugih — in kmalu bo zaslužil dovolj za nove gosli. Potem pa bo hodil okoli, a domov ga ne bode več iz tujih krajev, kjer so boljši in prijaznejši ljudje kot na Podševlju.

In res je šel v svet.

Zvezde so bledele in hladna sapa je vila drugi dan skozi jesensko jutro, ko se je France odpravljaj. Pogledal je še zadnjič skozi okence na travnik, na jablano pod oknom, na kateri je trepetalo zadnje, rumeno listje, in težko mu je postalo nehote v prsih. Vzel je culico z najpotrebnejšim, postal malo pred hišo in zaklical: „Z Bogom!“ A nikdo se ni oglasil.

In Francetu je bilo hudo v srcu, da ga ni nikdo poklical nazaj, da mu ni nihče rekel prijazne besede v slovo, da je tako reven in preziran odšel od doma.

Z žalostjo v srcu in s težkimi mislimi je hitel po cesti, ki se je vila po zapuščenih jesenskih poljih; kam — tega sam ni vedel. Naprej pač, naprej v svet!

Doma pa se je smejal Tone svoji ženi Mini: „Ne bo osem dni, ko bo zopet nazaj. Kaj pa hoče v svetu tak bedak, ki komaj vé, da živi?“

* * *

A preteklo je leto, in Franceta ni bilo nazaj. „Ciganska kri!“ so govorili ljudje na vasi, migali z ramami in počasi pozabili nanj in na njegove gosli.

Na sveti večer je bilo.

V adventu je mnogo snežilo, a nocoj je bilo jasno in tiho. Tako mirno so gorele tam gori nebeške zvezde, nad gorovjem je svetila luna v modrikastem svitu in v belem snegu se je svetlikalo kakor samo srebro. In nebesne luči so se blestele in zrcalile na mirni poljani vse drugače, vse jasnejše kot v drugih nočeh . . .

Med nedolžnobelimi polji pa se je vila cesta kakor pepelnatosiva črta. Človeške noge so oskrunile tam nežni sneg; zmešal se je z blatom pod kolesi voz in nič več ni bil bel, kakor po poljih naokrog.

Po tej cesti se je vračal tisti sveti večer — France.

Iz daljnega, mrzlega sveta, kjer ni našel nikogar, ki bi imel usmiljenje z njim, ki bi umel njegove misli, se je vračal v rojstno vas — bolan . . . V tujih krajih, pri neprijaznih ljudeh je zopet zaželelo njegovo srce

po beli, gorski vasici, po travniku domačem, po jablani pod oknom, na katero je gledal v nočeh brez spanja...

Mračno je bilo v njegovi duši, temno v njegovem srcu. Le ena jasna misel je bila v njegovi trudni glavi, ena želja, — da bi bil že skoro doma.

Sklonjen je hodil in zakašljaj je suho tuintam. In ta kašelj se je čudno glasil v nočnem miru, tako čudno, da se je France skoraj bal. Huda utrujenost se ga je pollaščala in na mnogih mestih je moral počivati. Mislil je na Toneta in na Mino — bogve če sta huda, če ga bosta sprejela pod streho, ali ne...

Pospešil je korake in hitel naprej...

Še kake pol ure je bil pod vasjo, ko je zaslišal zvonjenje vaških zvonov. „Kaj zvoni?“ se je vprašal in se polagoma domislil, da je to glas svetonočnih zvonov, vabečih k polnočnici.

Malo je obstal, potegnil z roko po mrzlem čelu in s težavo korakal navzgor.

Ko je prišel na Podševlje, je bilo v vasi vse tiho, le iz cerkve se je slišalo kakor iz neznane daljine božično petje in srebrn glas orgelj.

France pa se je truden spustil na klop pred domačo hišo, zavil se v obleko in čakal. Mrzlo je bilo, a v prsih ga je nekaj peklo, pred očmi so mu plesali veliki ognjeni kolobarji in v glavi mu je tolklo kakor kladio na žareče železo. Potem pa je vse počasi izginilo in nič več ni čutil... — — —

Par dni je ležal France pri Tonetu. Vedno huje mu je bilo — konec se je bližal.

Mina se je bala Francetovega suhega, rumenega obraza in njegovih čudnih oči. Le redko ga je prišla pogledat.

Tone pa se je jezil, da je prišel brat domov samo umirat, da ga ni že kje zunaj pograbila bela smrt. A tolažil se je z mislijo, da tako ne bo dolgo.

In res ni dolgo trpel.

Na Svete tri kralje je bilo proti večeru. Tone je prišel pogledat k Francetu in se je začudil, da je tako miren in tih.

„France, kako ti je?“ je vprašal.

„Muzika... muzika... gosli... Ne slišiš, kako lepo godejo? Sami angeli so... Čuj... čuj!“

France se je malce sklonil pokoncu in s čudnim izrazom v očeh pogledal Toneta. S smehljajem krog suhih usten je z napeto pozornostjo poslušal in strmел predse.

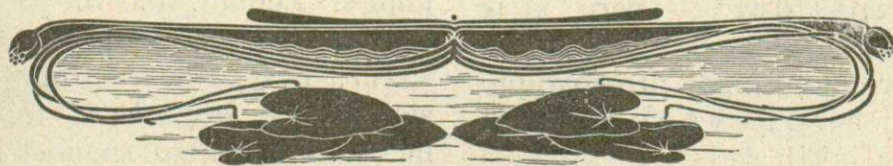
A prijel ga je kašelj, oči je naenkrat zaprl in zopet omahnil na trdo vzglavje.

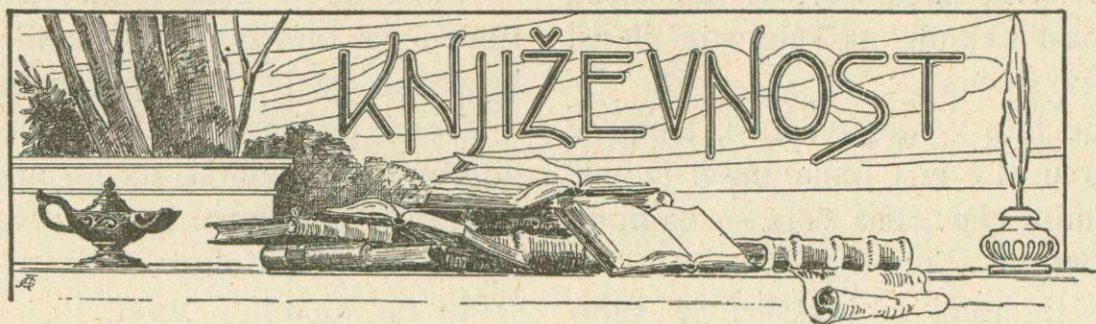
Tonetu se je ta hip zasmilil in prestrašil se je smrti. Hitel je poklicat Mino, naj prinese blagoslovljeno svečo.

Ko sta stopila k Francetu, je ležal ta nepremično na postelji in šepetal sam seboj.

„Dajte sèm moje gosli!“ je zaklical naenkrat, široko odprl oči in se izkušal dvigniti. A počasi se mu je nagnila glava nazaj, oči je polagoma zaprl in tam v kotičku se je prikazala svetla solzica. Vaškega cigana ni bilo več...

Plamenček sveče je nemirno trepetal, dolge sence so se plazile po podu in tiho je bilo vse... čudno tiho... Mino je vse to prevzelo in krčevito je zaihtela, Tone pa je odšel tiho s trudnim, počasnim korakom...

SLOVENSKA.

Za resnico. Spisali slovenski bogoslovci. Uredil Andrej Orehek. V Ljubljani, 1904. Tiskala „Katol. Tiskarna“. Izdali in založili slovenski bogoslovci. Str. 254. — Mladi slovenski bogoslovci so nam podali s to knjigo ne le dokaz svoje lepe pisateljske sposobnosti, ampak tudi knjigo, katera bo gotovo mnogo koristila, ako prodere v kroge, katerim je namenjena. V prijetni vrsti si sledé znanstveni in leposlovnji spisi, ki podajajo lepo apologijo katoliške vere.

Leopolda Turšiča pesmi „O duši, ki se je vrnila“ so tenkočutni izrazi dušnih bojev, ki jih sam seboj bojuje človek, kateri iz nevere išče poti do stalnega, verskega prepričanja. M. Slaviča spis „To be or not to be...“ je dušeslovna črtica iz vseučiliških krogov, v kateri brani modroslovec katoliško znanstveno naziranje pred očitkom neznanstvenosti in kliče vseučiliščnike k pravemu delu za narod z orožjem resnice, ki ustvarja pravo srečo. V. Žolgar razpravlja o vprašanju: „Ali je materija večna?“ in navaja modroslovne dokaze za končnost materije, vsled česar materija ne more biti večno bitje. Jernej Pavlin preiskuje „Evolucijsko razlago religije“. Glavno zmoto evolucionistov vidi v tem, da zamenjavajo razvoj in izpremembo. Razvoj v spoznavanju resnice je mogoč in tudi obstoji, a napačno je, ako trdijo evolucionisti, da so bile vse religije za svoj čas prave, dasi nepopolne oblike verskega razvoja, in da more človek po lastnih močeh priti do popolne religije. Anton Vadnal popisuje „Stvarniku najlepši dar“ — vero, ki je dejanje razuma in proste volje. Vera ni suženjsko, ni slepo dejanje, ampak prostovoljno in razumno. Jernej Podbevšek dokazuje „Avtentijo evangeljskih dejstev“. Omenja teorij Harnacka, Loisyja, Rupprechta in dokazuje, da so evangelijski spisi vsaj do konca 1. stoletja, da so njih pisatelji bili apostoli in njih učenci, ki so nam sporočili zanesljivo zgodovinsko resnico. Fr. Grivec razpravlja o „Kristusu pred sodnjim stolom mo-

derne kritike“. Obrača se proti Renanu, Straussu, Harnacku i. dr., katerih trditve so drzne, a brez dokazov. Iz Kristusa nam hoče brezverska veda narediti človeka, ki je bil ali blazen ali pa sleparski, ko se je imenoval Boga; a oboje je frivolno, ako natančno premislimo pripovedovanje evangeljskih dogodkov. I. Mohorov nam je v „Dveh slikah“, v „Farizeju“ in v „Legionarju“, ki stojita pod križem, naslikal dva značaja: oholost, ki se ne da izpreobrniti, in zmoto, ki hrepeni po resnici. „In na to skalo bom sezidal svojo cerkev“, je spis Jerneja Pavlina, ki nam popisuje zgodovinski nastanek in bistvo katoliške cerkve, katere središče je v primatu svetega Petra in njegovih naslednikov. Fr. Ks. Lukman nam v sestavku „Teizem in moralni red“ dokazuje, da kdor tají osebnega Boga, mora dosledno tajiti tudi vrednost nravnih pojmov; le vera v Boga daje morali razumen temelj. Anton Berk razpravlja o „Kristusu in delu“. Krščansko svetovno naziranje ni brezplodno, ampak nam daje najlepše zglede delavnega življenja ter povzdiguje delavsko ljudstvo. Jos. Srebernič v črtici „Stankoto v greh“ pretresljivo popisuje nevredno sv. obhajilo dijaka-gimnazijca, I. Mohorov pa podaje v črtici „Iz tajen umetniškega srca“ prizor iz slikarskega življenja. Knjigo zaključujejo Andreja Orehka dramatični prizori „Za resnico“, povzeti iz sedanjega dijaškega življenja na Slovenskem. Značaji so izraženi krepko in nam predstavljajo stranke, v katere je razdeljeno tudi naše dijaštvo. Prirejane so pesmi k posameznim prizorom.

Taka je v kratkem posnetku vsebina te knjige. Želimo, da bi jo vzeli v roke zlasti slovenski dijaki. Koristna bo gotovo na vse strani; nas pa še posebno veseli, da je med slovenskimi bogoslovci toliko vnetih mladeničev, ki negujejo znanost in umetnost ter si urijo tudi pisateljske zmožnosti. Oblika knjige je jako prikupna; videli smo v njej tudi nekaj izvornih vinjet Ivana Kogovška. L.

Anton Aškerc. **Četrty zbornik poezij.** Ljubljana, 1904. Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. Str. 247. — Za baladami in roman-

cami, za lirskimi in epskimi poezijami — zbornik. Že ime kaže, da ginejo pesniku lahni stvori fantazije in da mu silijo v verze težke, bolj prozaične misli. Sicer ni bil Aškerc nikdar naiven liričen pesnik, ampak vedno realistično tendenciozen, a ta njegova zbirka kaže, da poletava njegov Pegaz vedno bliže ob težkih, izmučenih zemeljskih tleh; če ne more prodreti z orlovskim vzletom v oblake, se pa rad tudi nekoliko ponižneje vozi z železnico, da le pride naprej. Tudi Pegazi postajajo „moderni“ in se okoriščajo s tehničnimi iznajdbami in prometnimi sredstvi.

Nekaj dobrega ima Aškerc, česar mu noben nasprotnik ne more odreči: Priden delavec je na polju svoje Muze. Krog njegovih idej se

mu ne privoščijo več utehe in tolažbe — a Aškerc vzame v roke knjigo in študira, sede na železnico in gre gledat pestri svet. To mu da zopet nove hrane, in njegova poezija živi dalje: če ne peva, pa vsaj deklamira.

Osnova Aškerčevih pesmi je krepka in se jako razlikuje od mehkočnih, sanjavih modernih pesmi. A pri tem Aškerc malo pazi na podrobnosti. Blagoglasje stihov je nedostatno, dikcija često trda in samoglavna. S trdimi, močnimi potezami nam začrta prizor, se spušča v doktrinarna razmotrivanja, nazadnje pa rad odseka pesem s kratkim sarkastičnim udarcem.

Štiri zbirke so združene v tem zborniku. Najprej je nekaj liričnih, refleksivnih pesmi, potem pridejo pesmi „Iz popotnega dnevnika“,

RUSKA VOJNA PEKARNA.

ni zadnja leta nič razširil; najoriginalneje jih je že davno opel in zdaj paberkuje na že požeti njivi. Da bi iz svoje notranje čuvstvenosti črpal novih poezij, to mu ni dano. Hipnotična sentimentalnost modernih liričnih somnambulov, katera razprede vsak bolesten živčni mik v vse njegove skrivnostne sestavine in tako odpira poeziji nov in sanjav svet, je Aškercu tuja. On ni vajen slikati svojih pesmi z nevidnimi zračnimi čopiči na megle in mrakove, ampak on dela solidno z dletom, kladivom in s handžarjem. Njegove poteze so jasne in močne, skicirane z udarci. Ravno zato mu je pošla tvarina. Drugi pesniki v takem slučaju utihnejo: Eni se pritožujejo, da jih je ubila sovražna kritika, drugi se spró s svetom in

zbirka balad in „Rapsodije bolgarskega goslarja“. Nekatero pesmi so verzificirana proza, n. pr. „Pozdrav slovanskim časnikarjem“, „Ko pade zavesa“ i. dr. Izmed popotnih pesmi je nekaj prav dobrih v tej vrsti, vendar nam bodo ostale tuje, zlasti kavkaške pesmi.

Rana Aškerčeva so njegovi verski nazori. Semtertje je tudi tu zasejal svojo versko filozofijo, ki je pa čimdalje bolj zmedena. Dosleden si je samo v enem: Da po strani udari po katoliški cerkvi, kjerkoli more, in pri tem ni izbirčen. V pesmi „Grofu Karlu Snoilskemu“ imenuje katoliško cerkev, ki se je branila protestantovstva, „Ahrimana, starega zavistnika“, ki „ščuje sovražnike svetlobe“ (str. 15.). V „Svetnici“ (str. 139.) se hoče menda ponorčevati iz

kanonizacije. A neke verske nazore mora vendar imeti tudi Aškerc. Ali je protestant? On proslavlja protestantizem kot „našo duševno pomlad“, kot „žar, ki je zasijal nad našoj temnoj domovinoj“ (str. 14.). Pa to le mimogrede. Mnogo bolj ga vleče buddhizem. Na katoliški cerkvi ne najde nič dobrega, a patetično priznava njegov „Ašoka“ (str. 152.):

„Vzor moj najvišji Buddha je Gotama.
On mojster moj je in učitelj moj!
Vanj vpiram jaz oči duševne svoje
in k njemu pot jaz uravnavam svoj.
Čast mu in slava večna! Buddho
Gotamo obožavam in slavim . . .

„Najglobočjo modrost“ in „vso bitja našega skrivnost“ — vse dobimo v buddhizmu, tako nam zatrjujejo Aškerčeve pesmi. Ali je to le pesniška fikcija, ali Aškerc sam to veruje? To je gotovo, da časti večni „nič“ — nirvano, uničenje. Jetičnega človeka na vlaku tolaži z nirvano (str. 170.), in nam zatrjuje, da je skupni smoter vsega, cilj, po katerem mora hrepeneti modrijan, — nirvana (str. 99.).

Glede verskih resnic pride vedno zopet nazaj na svojo obrabljeno frazo o „misli svobodni“:

Vse vere indske meni so enake . . .
Brez cene vsi obredi so zunanji . . .
Je vredno z bok lupine se črteti? . . .
Svobodo misli dajem in besedi . . .

(Str. 153.)

Aškerc je iznašel še eno formulo za svoje versko pogorišče. Kot Ahasver hodi okoli, iščoč si boga, da mu sezida tempelj. In kak je ta bog?

Nemirnež in nezadovoljnež večni,
upornik smel si ti, moj novi bog!
Kar danes zgradiš, jutri že podiraš,
in zasmehuješ delo svojih rok.
In kar ti danes krasno je in sveto,
z nogami jutri v blato poteptaš;
in kar častil si danes za resnico,
to zmota ti je jutri, smešna laž.

(Str. 190.)

V tem vidi Aškerc „božanstva najpopolnejši obraz“! In kako se imenuje ta novi bog? Aškerc ga je krstil — „duh človeški“! To je prav pogansko obožavanje zmote in greha, po katerem izgine vsak razloček med resnico in neresnico, med nramno dobrim in slabim. To je smrt vsaki logiki, in če nam Aškerc sam o sebi peva, da je „filozof“: „Filozofija — to je moja strast“ (str. 8.), — moremo ga prištevati le med zmešane filozofe, katerih blodnje odklanjamo.

Kakor smo že omenili, pazi Aškerc premalo na blagoglasje. Ne maramo naštevati

verzov, v katerih dela mera silo besedam, le nekaj omenjamo. Prevečkrat se ponavljajo besede edino le zato, da se verz izpolni:

Kdaj ôdpre se nama, kdaj ječe té dver? . . .
O meč, o moj meč, o junaški moj meč! . . .

(Str. 96.)

Naglašene besede v tezi so nekaj pogostnega:

Stok iz cvetličnih čaš, tajen in tih.

(Str. 110.)

V jeziku mrgoli tujih besed, ne le slovanškega ali orientskega izvira, ampak tudi drugih. Kako čudno se sliši vzklik:

Aloa, aloa, zdaj triumfuj!

(Str. 108.)

V Aškerčevih pesmih srečujemo „pasažirje“ (133), gledamo „naftoskok“ (124) in „makari“ nam šviga luč skozi „žaluzije“ (str. 7.). Današnja leposlovna proza je že preveč napolnjena s tujkami. Bilo bi dobro, da bi se oglasil zopet kak purist à la Levstik in bi nam zopet iztepel tuji prah iz naše literature. Če pa se tujke ne podajajo v prozi, se jih moramo tembolj izogibati v poeziji.

Dr. E. L.

Janka Kersnika zbrani spisi. Vredil dr. Ivan Prijatelj. Zvezek III. Sešitek II. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1904. — V povestih, kateri sta združeni v tem sešitku, se je Kersnik povzpел najvišje. Izmed vseh njegovih del je tu oblika tehnično najboljša in dogodki najbolj dramatično razviti, — seveda v okviru, v katerem se kreta sploh Kersnik. —

Prva povest — „Jara gospoda“ — je vzeta prav iz onih krogov, katere je Kersnik poznal najbolje, ker se je v njih največ gibal. „Jara gospoda“ — to je tista mala gospoda na kmetih ali v malih trgih, ki je gosposka po tem, da se lepše nosi, da manj dela in bolj „omikano“ govori, kakor drugo ljudstvo. „Jara gospoda“ — to je tisti del družbe, ki mu je najbolj dolgčas na svetu, ker se čuti preveč vzvišenega nad ljudstvom, da bi mogel ž njim občevati, in ima premalo prave izobrazbe, da bi si mogel priskrbeti plemenitega duševnega vžitka. Kersnik nam je podal tu nekaj potezic iz življenja „Jare gospode“. Kersnik ni realist v običajnem pomenu besede; zato so tudi njegove poteze nekoliko finejše, ne tako debele in odurne, kakor smo jih vajeni pri novejših pisateljih, ki izbirajo podobne tvarine.

Vsebina je kratka: Mi izvemo, kako smolo sta imela sodnik Vrbanoj in adjunkt Pavel: Dvakrat sta bila zaljubljena v eno in isto osebo; enkrat bi bil Vrbanoj kmalu Pavla ubil, drugič

se je pa sodnik oženil in Pavel mu je ženo zapeljal. Dramatičen je konec, ki ima nekaj tolstojskega: Zapeljivec mora kot sodnik soditi vlačugo — ženo svojega bivšega predstojnika, ki je propadla po njegovi krivdi.

Ni tolažilni pogled na to „jaro gospodo“, ki mora ves svoj prosti čas presedati po gostilnah, ker se ne ve kam dejati. Žalosten refleks tega življenja pada tudi na žensko družbo: Mlade iščejo moških, stare pa intrigirajo.

Sodnikovo nerodnost pripisuje pisatelj njegovi vzgoji: „Kmetško vzgojen, gimnazijsko poučen, na vseučilišču pa posvečen vedi za kruhoborstvo — v tem še duhomorno vojaško leto — ni zahajal nikdar v kroge, kjer vlada blažilna moč izobraženih ženâ“ (str. 34.). Te „blažilne moči“ je najti malo med „jaro gospodo“ Kersnikovo, kajti tudi ženstvo je opisano v precej neugodnih barvah. Tu čitamo n. pr.: „Evfemijini teti sta te svoje gospode (podnajemnike treh sobic) povabili na večerjo; sami sta kaj skuhali ali spekli, gospodje pa so naročili pivo in vino. Taki večeri so bili davkarjevim gospodičnam veselje, kakoršno so si sploh mogle misliti. Nebrižni in veseli, frivolni in mnogokrat tudi podli ton, ki je vladal tu, je ugajal družbi, in glede na izobrazbo teh ljudi ni moglo biti drugače“ (str. 80). Da si „jara gospoda“ greni življenje z anonimnimi listi, ni potem nič čudnega.

Kersnik rad udari malo tudi na politično struno. V tej povesti je „jaro gospodo“ prišel k liberalni stranki, župnik in župan sta pa „klerikalca“, kakor se spodobi. Sicer pa ne sega globlje in obravnava politiko le mimogrede z nekaterimi zasoljenimi besednimi praskami.

■ Dasi je tehnična stran povesti precej uglajena, vendar nam ostane o tej „jari gospodi“ v duši jako mučen vtisk, in želeli bi slovenskemu narodu, da bi se ta njegov sloj reformiral in povzdignil.

V kmetovsko življenje je pa segel Kersnik v povesti „Očetov greh“. Teža greha, ki muči srce zločinca, dokler ga ne potare, leži nad celo povestjo. Krivoprisežnik, ki se je pred sodiščem iznebil skrbi za otroka in nesrečno mater, da se je mogel bogato oženiti, in ki je prvi greh še pomnožil s prelomitvijo zakonske zvestobe, pada pred našimi očmi od stopinje do stopinje, dokler kot berač ne umrje na gnoju. Očetov greh pa se maščuje nad zarodom: sin se mu po dokončanih študijah umori, ko mora od očeta samega izvedeti, da je njegova zaročenka — njegova polsestra.

V kolikor izraža ta povest resno misel, da večna pravičnost neizprosno preganja grešni rod, ki kliče s krivo prisego nase božje mašče-

vanje, moramo priznati, da jo navdaja globoka npravna ideja. A pisatelj nam je pač odprl brez-dno propada, v katero padajo nesrečneži, ni pa postavil poleg teme tudi tešilne luči. Značaji so odurni, srca brezčutna, grabežljiva. In tudi sin Janez ne pade kot nedolžna žrtva, ampak je precej lahkomišljen; „tisti široki plaz indiferentizma, ki vleče za seboj do malega vso mladino v zrelostni dobi, tudi njega ni pustil ob strani“ (str. 164.), in slednjič konča kot samomorilec. Negativna slika življenja, ki se nam tu odkriva, kliče po jasnem pozitivu, ki ga pogrešamo.

Tehnično spada Kersnik med pisatelje, ki so dejanje svojih povesti znali lično zaokrožiti. Morda je tuintam preveč umetničenja: Pisatelj postavi najznačilnejši, krepko začrtani prizor na začetek, potem pa gremo z njim nazaj, da izvemo, kako je do njega prišlo. Prevečkrat se taka umetna razporeditev pač ne sme ponavljati. Tudi s časom in prostorom razpolaga pisatelj jako svobodno, da le zaokroži svoje dejanje.

Dr. E. L.

Jurij Vega. Predaval Fridolin Kavčič v izobraževalnem, zabavnem in podpornem društvu „Zvezda“ na Dunaju dne 6. marca 1904. Čisti dobiček je namenjen Vegovemu spomeniku v Ljubljani. Založila posojilnica in hranilnica v Moravčah. Tiskala tiskarna Dragotina Hribarja v Ljubljani. — Opozarjali smo že na zasluge, katere si je pridobil gospod ces. in kr. stotnik Fridolin Kavčič za spomin našega junaka in učenjaka Jurija Vega. V tem predavanju pa ni zbral gospod predavatelj le podatkov o Vegu, ampak nam našteva tudi druge slavne slovenske junake in učenjake, ki so si pridobili svetovno priznanje. Želimo, da bi se ta lična knjižica zelo razširila in pomnožila sklad za Vegov spomenik! Priporočamo jo zlasti šolskim knjižnicam kot vzgojno patriotično berilo!

D. S.

POLJSKA.

Reymont Wl. St. **Chłopi.** Powieść współczesna. I. Jesien, II. Zima. Warszawa, naklad Gebethnera i Wolfa 1904. 2 zvezka, cena 3 rublje.

— Mladi, nenavadno plodoviti poljski pisatelj Reymont, od katerega so dobili Poljaki že več obširnih romanov, kakor: „Fermenty“, „Ziemia obiecana“ i. dr., je začel v tej knjigi opisovati življenje poljskega kmeta. Ves ta opis bo obsegal štiri zvezke, od katerih sta izšla, kakor vidimo, „Jesen“ in „Zima“, dočim moramo na „Pomlad“ in „Poletje“ še čakati. Reymont hoče

predstaviti v enem umotvoru življenje, običaje in značaj poljskega kmeta, njegovo vsakdanje delo od setve do žetve. To je naloga, katero more izvršiti le velik pesnik-plastik.

Zdaj, ko sta izšla že dva dela, moremo reči, da je Reymont dobro rešil to nalogo ter opisal poljskega kmeta tako točno in umetno, kakor od mladega pisatelja niso pričakovali niti njegovi častitelji. Njegovi junaki tudi niso nikaki izmišljeni tipi, kakršne nahajamo tu pa tam v pripovedkah Sienkiewicza, Prusa, Sewera in Dygasińskiego, marveč značaji, kakršnih doslej še ni bilo v poljski književnosti. To velja pred

prostih duš in se tako seznanil z domišljijo poljedelcev, vendar njegov roman nikakor ni tendenciozen. Pisatelj se drži strogo predmeta ter niti ne skriva slabih strani svojih junakov, ampak predstavlja vse z isto ravnodušnostjo.

Posebna vrlina „Chłopov“ je čisto národni jezik, a to ne le v dialogih, marveč tudi v opisih. V njem je obilo moči, čvrstosti in izrazitosti, dasi se pisatelj skrbno ogiba vsakršnih naturalistnih efektov. Ti otroci narave so preprosti in iz njih govori velika moč deviške prvotnosti, ki se ni naučila skrivati svojih občutkov in misli za umetnimi frazami.

OTVORITEV BOHINJSKEGA PREDORA: SLAVNOSTNI GOSTJE SE VOZIJO V PREDOR.

vsem o glavnih osebah, starem Borynu, njegovem sinu Anteku, drugi ženi Neži, hlapcu Kubi, Hanki, Antekovi ženi ter o kovaču Vitku, na katere bi bila lahko ponosna vsaka književnost. One osebe, ki izpopolnjujejo veliko sliko kmečke duše, zaostajajo bolj v senci, toda vsaka se odlikuje z nenavadno plastiko.

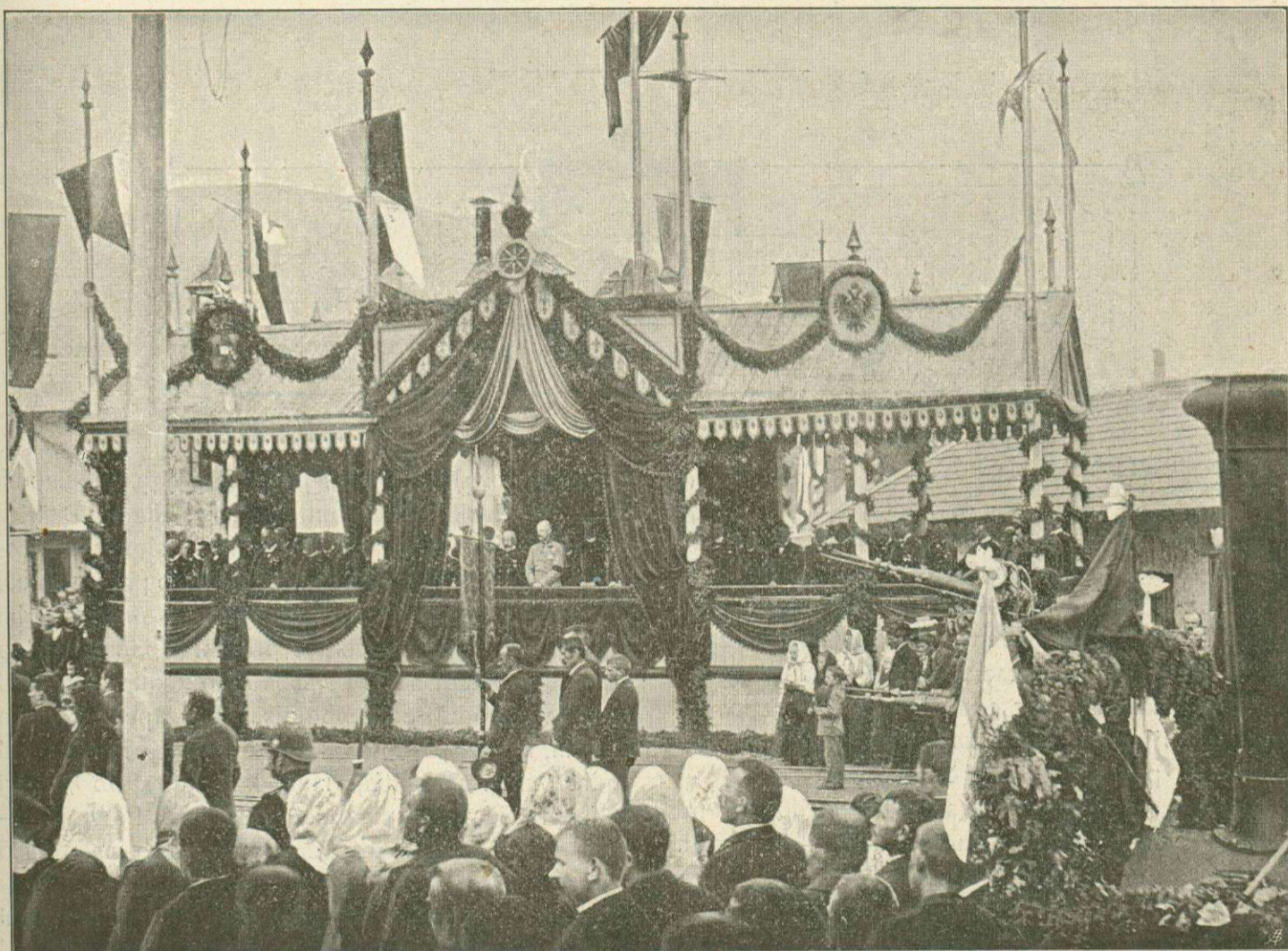
Pri tem pa si vendar ni treba misliti, da so „Chłopi“ nekak tendenciozen roman. Nikakor ne! Dasi se je pisatelj omejil samo na nje ter ni predstavil v njih nobene osebe, pripadajoče drugim družstvenim vrstam, dasi ni nihče tako, kakor on, prodrl v globino pre-

Poljska kritika je sprejela „Chłope“ jako pohvalno. Kritik H. Galle pravi v svoji oceni: „Ako Reymont vztraja v tem svojem umotvoru tako do konca, ako prvotna dramatična moč ter sila izraza ne oslabita, bodo „Chłopi“ najboljša slika ‚dela in dneva‘ národa poljskega v naši beletristični književnosti.“

Žeromski Stefan. **Popioły.** Powieść z końca XVIII. i początku XIX. stulecia, tomów trzy. — Warszawa 1904. Nakład Gebethnera i Wolffa. Cena 5 rubljev. — Drugi pisatelj, ki ga prišteva poljska kritika v vrsto mlajših no-

velistov, je Stefan Žeromski, od katerega imajo Poljaki že roman z naslovom: „Ludzie bezdomni“ ter zbirko novel z naslovom: „Promień.“ Poljaki so torej že poznali kolikor toliko talent mladega pisatelja, vendar pa je Žeromski v tem naznačenem delu prekosil vse pričakovanje občinstva. „Popioły“ se zelo razlikujejo od splošno sprejete šablone zgodovinskih povesti, vpeljane po Kraszewskem in Rzewuskem, in so res nekaj novega v tej stroki, dasi ne tvorijo nikake arhitektonske, simetrične celote. — Ta roman obstoji iz cele vrste prizorov,

je storila Žeromskemu nenavadno uslugo. Tu preskakujemo s pisateljem z mesta na mesto, ogledamo si vsak hip druge ljudi, druge svetove, obširna prostranstva otožnosti in melanholije. Vidimo slike življenja, različne po dejanjih in značajih, vse pa povzete z nenavadno umetnostjo. Osnovna misel romana je usoda Poljske in njena zveza z zvezdo Napoleonovo. Hkrati pa kaže Poljakom, kje je rešitev njihovega vprašanja. Poljska kritika in čitajoče občinstvo sta z zadovoljstvom sprejela ta nenavadni roman. *i+a.*

OTVORITEV BOHINJSKEGA PREDORA: PRIZOR MED SV. MAŠO.

epizod, slik življenja in narave, ki se premičejo pred našimi očmi kot v nekaki čarodejski svetilnici, sedaj strašne, sedaj mične, razkošne, pa zopet obupne, ki pa vse predstavljajo veliko sliko duševnega stanja poljske družbe ob času velikih zgodovinskih dogodkov od 1796. do 1812. leta. Dasi slikam „Popioły“ nedostaja vnanje spojitosti, se vidi v njih vendar notranja zgodovinsko-društvena zveza. Pisatelj hoče v tem romanu pokazati duha poljske družbe v njegovih prerazličnih pojavih v teh letih, polnih strahu in nadej, duševnega zanaosa in strašne pobitosti. Ta epizodna metoda

IZ DRUGIH KNJIŽEVNOSTI.

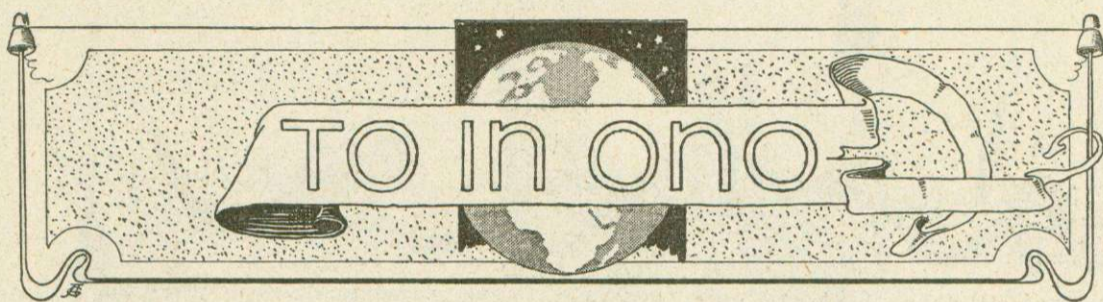
Zur Kenntniss der slavischen Elemente im italienischen Wortschatze. Spisal dr. K. Štrekelj, odtisk iz „Archiv f. slav. Philologie“. XXVI, 407—436.

Prof. Štrekelj marljivo preiskuje, koliko so Slovenci od svojih sosedov v jeziku na posodo jemali, in narobe, kaj imajo oni od Slovencev. Zlasti veliko je razložil, kako imajo Nemci in Slovenci jezične prikazni med seboj. Tako je v letošnji majevi številki „Zeitschrift für deutsche Wortforschung“ (279—286. Strassburg) pod

imenom: „Köse, Käser, Kosch“ zopet pokazal, da so tudi Nemci hodili k nam po besede na posodo. Da tudi Italijani niso brez slovenskega vpliva, o tem je dr. Štrekelj pisal že pred leti v „Archivu“ XII., v zgoraj imenovani študiji pa je zbirko od Slovencev izposojenih besed še razširil. V prvem delu razprave je pisatelj na drobno ocenil, kar so že drugi pred njim podali o tem izposojanju, katerih podatke je moral včasih zavrniti ali vsaj izpopolniti. V drugem delu pa je pridal svojo daljšo zbirko slovenskih, in nekaj malega hrvaških besed, ki jih imajo tržaški in istrski Lahje v svojem

jeziku. Seveda si Lahje manj izposojajo od nas, nego mi od njih, ali vendar se je že dosedaj odkrilo precej našega posojila, mnogo se ga pa še bo, dasi bi ga marsikak laški preiskovavec rad utajil, glede česar je moral pisatelj nekega takega okregati (str. 418). Tudi se primeri, da dopuščajo rajši brezumne razlage, nego da bi priznali kako besedo za slovansko izposojenko (str. 436)! Zato je delo prof. Štreklja še tem zaslužnejše. Svoje razlage je oprl doktor Štrekelj povsod z zadovoljivimi dokazi. Naj bi nam odkril še veliko slovenskih besed v italijanščini!

A. B.

NAŠE SLIKE.

Žmitkova vinjeta (str. 385.) nam kaže drzne lovce pri delu. Dečki so našli čmrljevo gnezdo. Ne da jim miru, da ne bi polovili teh brnečih sladkosnedcev in dvignili njihovega gnezda. Glavo si zavijejo, da jih ne bi pičil razjarjen čmrlj, in gredo na lov. Kmalu zašumi. Kar eden izmed mladih lovcev zaupije: čmrlj mu je zlezal za srajco in ga je krepko pičil. Ta bo pomnil, kdaj je čmrlje lovil . . .

L a n g u s o v a podoba (str. 392.) je posneta po sliki, ki jo hrani ljubljanski „Rudolfinum“. — O drugih slikah govorimo na drugih mestih.

Otvoritev bohinjskega predora.

Bilo je treba dela štirih let, preden je zvezal predor Kranjsko s Goriško. „Dom in Svet“ je priobčil popis tehničnih del pri gradnji predora iz peresa inženirja-strokovnjaka, ki je zasledoval pazno vso gradnjo. Koliko truda je stalo delo, preden so se mogli delavci veseliti slovesnega trenutka, ko je padla zadnja stena!

Bilo je 1. maja t. l. Že dolgo so se vršile priprave za slavnost. Dan pred slavnostjo so prihiteli tujci mnogobrojno v Bohinj; prišli so odlični gostje, med njimi nadvojvoda Leopold Salvator, železniški minister Wittek, sekcijski šef Wurmb, kranjski deželni predsednik baron Hein, tržaški namestnik grof Goess, deželni glavar kranjski pl. Detela in mnogo drugih

vplivnih mož. Nadvojvoda je pozdravil gospod župnik Piber z občinskim odborom. Zvečer je bila vsa Bistrica razsvetljena. Z vseh hiš so vihrale slovenske trobojnice, katerih je bilo videti tudi mnogo pred vhodom v predor na slavnostnem prostoru. Ves prostor je bil bogato okrašen. Zvečer je priredil občinski zastop serenado, katera se je končala s podoknico. Domači pevci v narodni noši bohinjki so zapeli pod vilo Ceconi, kjer je prenočeval nadvojvoda, več pesmi pod vodstvom g. nadučitelja Humeka. Zjutraj ob 1/29. uri se je pričela prava slavnost. G. župnik Piber je daroval v nalašč zato prirejeni kapelici sv. mašo, med katero so domači pevci peli in je med presledki svirala vojaška godba. Po sveti maši so se povabljeni gostje odpeljali z lepo okinčano železnico v predor. Dospevši nekaj nad 2 km, so se ustavili na okrašenem prostoru. Sledilo je nekaj govorov, nato pa je pritisnil nadvojvoda na električni aparat, nastala je skrivnostna tišina, katero je pa hipoma prekinil strel, oznanjujoč da je zadnja stena prebita. Veseli klici gostov in delavcev so odmevali po predoru, razsvetljenem z električnimi žarnicami. Na mesto, kjer je stala zadnja skala, so delavci hipoma postavili vence; izmed njih pa je žarel v električnih lučicah napis „Franc Jožef I.“ Gostje so sedli na voze, tir je bil že postavljen na prednjem kraju, in kmalu se je zasvetila solnčna svetloba z goriške strani. Gostje so si ogledali še okolico, nato se pa vrnil nazaj v Bohinj, kjer so imeli slavnostni obed ob 2. popoldne. Pri obedu so govorili: Deželni glavar pl. Detela v slovenskem in nemškem jeziku, za njim

dež. predsednik baron Hein, nadvojvoda Leopold Salvator, baron Schwegel, minister Wittek, tržaški deželni predsednik Goess itd. Vse je bilo polno veselja nad dovršenim velikim podjetjem. Zdaj le čakamo, da bo prevrtan tudi predor skozi Karavanke, ki zveže Kranjsko s Koroško.

Naši sliko nam kažeta dva prizora te slavnosti. Na str. 440. vidijo čitatelji, kako se vozijo slavnostni gostje — dobro zaviti v nepremočljive halje, ker v predoru je mokro — proti ozaljšanemu vходу. Na str. 441. pa je prizor med sv. mašo. Na slavnostnem odru so odlični zastopniki oblasti: v sredi stoji visoka postava nadvojvoda Leopolda Salvatorja, ob strani je deželni predsednik kranjski baron Hein in drugi zastopniki vlade, avtonomnih oblasti in podjetništva. Med okraski so tudi vrtalni stroji, kateri sedaj ne besne več proti skali. ampak mirno gledajo na svoje delo.

Ruska pehota z bicikli.

Rusko - japonska vojska.

Ruske in japonske vojne sile si stoje zdaj nasproti na suhem. Trije japonski armadni zbori pod poveljstvom generalov Kuroki, Nodzu in Oku, ki štejejo skupaj do 298.000 mož, izkušajo Ruse pregnati iz polotoka Ljaotuna, premagati Kuropatkin in ga potisniti iz Mandžurije. Japonci se hočejo polastiti vse Mandžurije in svojo oblast na azijski celini raztegniti kar moči daleč proti zapadu.

Port Artur oblega general Oku. Japonci imajo še izza zadnje vojske s Kitajci natančne zemljevide, katere so njihovi skrivni ogleduhi še izdatno izpopolnili. Kitajcem so pač lahko vzeli Port Artur, a Rusi so ga toliko utrdili, da pojde zdaj mnogo težje, ako ga sploh dobe. Napadi se vrše z morske in s suhe strani. General Oku koplje globoke prekope v stranski smeri z ostrimi ovinki, in v teh prekopih se dobro zavarovane pred ruskimi streli pomikajo dalje japonske baterije. Za največje obležne topove, ki streljajo čez griče, da jih Rusi ne vidijo, imajo zidane temelje. Pristanišče pa še ni zaprto, in nedavno je

še brza in predrzna križarica „Novik“ z desetimi torpedovkami šla iz pristana in se nepoškodovana vrnila.

Da bi Japonci z naskokom vzeli Port Artur, pač ni mogoče. Kajti portarturske trdnjave so ločene in se raztegajo v široki vrsti ob dobro zavarovanih gričih, tako da bo sovražnik moral vsako utrdbo vzeti posebej, kar ne bo šlo brez velikanskih izgub in krvavih bojov.

Proti severu stoji general Kuroki — sedaj glavni nasprotnik Kuropatkinov. Ruski vrhovni poveljnik je s svojimi štabom v Ljaojanu, in ta ne kaže nikake volje, da bi se dal od japonskega predrznega izzivanja privabiti na negotova tla, kjer bi utegnila njegova armada doživeti težek poraz. Kuropatkin ne gre za trenutnimi uspehi, ampak on ve, da je Kuroki tem slabši, čim dalje gre proti severu. Kuropatkin mu je poslal za hrbet v severno Korejo kozaške oddelke, kateri s predrznimi naskoki napadajo njegove transporte in so vzeli ali uničili že mnogo provianta in municije. General Rennenkampf je poveljnik teh predrznih jahačev.

Doslej je japonska armada prizadela Rusom tri težke udarce na suhem. Od 23. aprila do 1. maja je trajal boj ob reki Jalu pri Tjurenčenu. Ta reka, ki meji Korejo na severu, je delila tudi obe sovražni armadi. Kuropatkin s svojo armado ni šel do nje. Njene bregove je branil general Zasulič. Japonci so si izsilili prehod čez reko. Bil je dolg boj, kateri se je končal s tem, da so Rusi morali opustiti svoje postojanke. Japonska armada je pa šla čez reko. Japonci so po cel kilometer daleč

bredli do pasu in do prsi v vodi in napadali Ruse z divjim fanatizmom. Tako je Kuroki prišel v Mandžurijo in se polastil Fenvančena.

Tu si stojita zdaj nasproti velika sovražnika in drug se boji drugega napasti že skoro dva meseca. Kajti kadar se udarita, bo tekla kri v potokih, in ta bitka bo odločila vojsko za dolgo časa. Kuropatkin se ne premakne iz Ljaojana, Kuroki pa pošilja manjše oddelke semtertje, prednje straže se udarijo tuintam, velike bitke se pa vsak izogiblje.

Med tem so pa Japonci delali na jugu. Vzeli so Njučvan ob izlivu reke Ljao-he, in bombardirali Dalnij, krasno in dragoceno rusko trgovsko pristanišče poleg Port Arturja.

Ko so pred leti Rusi dobili v posest Port Artur, so napravili iz njega popolno vojno pristanišče, Dalnij pa so odločili za trgovski pristan. Izvršitev tega dela so izročili ruskemu inženirju Saharovu. Ko so bili načrti dovršeni, so pričel. v poletju 1899 z delom, in 10.000 delavcev je dovršilo tekom 12 mesecev 4,5 km dolgo in 2,5 km široko krasno pristanišče, kjer stane do 50.000 oseb. Dalnij je končna postaja sibirsk

železnice ter postaja prvega reda. Stranska proga drži odtod proti Port Arturju. 123 metrov dolg, iz velikanskih marmornatih čveterokotnikov sezidan „molo“ obdaja 8·5 metra globoki, krasni pristan. Največje ladje so mogle radi najmodernejših naprav nakladati blago neposredno iz vozov ob obrežju idoče sibirske železnice.

Dalnij se seveda ni mogel braniti, ker ni utrjen. Preden so ga Rusi zapustili, so pristaniške naprave večinoma porušili. Tatinske tolpe so pa ropale po krasnem, zapuščenem mestu. Milijoni rubljev so bili izgubljeni z Dalnjim . . .

Japonci so sedaj prodirali k železnici, ki veže Port Artur z Mandžurijo. Portarturski poveljnik general Stössel se je ravnal po geslu: Boj do zadnjega za vsako ped zemlje! Dne 23. maja sta se bila nasprotnika pri postaji Sansilipo. Japonci so se kakor kobilice razgrinjali čez polotok, in vsak dan so dovažale ladje novih čet, ki so jih izkrcavale pri Pecivu.

Druga velika, silno krvava bitka pa je pet dni

Ruski general baron Stakelberg.

besnela pri Kinčovu. Tam, kjer je polotok ljaotunski najožji, je manjši ruski oddelek branil dohod na jug. Rusi so se utrdili za silo s prekopi in z nategnjenimi žicami. Japonski general Oku je pa napadel Ruse z veliko premočjo. Japonci so se zaganjali kakor besni pred ruske topove in puške, ki so vrsto za vrsto sovražnikov metale ob tla. A čez kupe mrličev so drli Japonci vedno naprej. Le v nočni temi je prenehalo streljanje, da se je ob jutranjem svitu ponovilo. V prekopih sta se sovražnika borila mož proti možu. Rusov ni padlo razmerno veliko, a Japonci so žrtvovali v tem boju gotovo 12.000 mož. Slednjič so se polastili utrdb, in Rusi, kar jih je ostalo živih, so se umaknili. Boj je bil tako silen, da sta sovražnika med bitko morala skleniti premirje, da sta spravila s poti kupe mrličev. Drugi dan so Japonci

po trdem boju vzeli Naošao. Dotlej so Rusi vsega skupaj izgubili na suhem 104 topove in 5000 mož.

Listi so poročali, da je vojni svet v Petrogradu pritiskal na Kuropatkina, da mora s svojimi četami hiteti na pomoč Port Arturju, on pa se je obotavljal,

Ruski general grof Keller.

ker je izprevidel, da bi bil to blazen poizkus v sedanjih razmerah. Kaj je na tem resnice, je težko dognati, a Kuropatkin je res poslal generala Stakelberga na jug, da se s štirimi sibirskimi polki, stotnijo kozakov in baterijo gorskih topov prebije do Port Arturja. Uspeh je pokazal, da je imel Kuropatkin bolj prav, kakor pa gospodje v Petrogradu, ki pri varnih mizah premišlujejo vojsko in dele povelja.

Stakelberg je s 30.000 možmi pogumno prodiral in prišel ob železnici daleč proti jugu. Pri Vafandjanu se je vnel dne 3. junija boj, ki je pa ostal brez od-

General Rennenkampf,
poveljnik zabajkalskih kozakov.

ločitve. Dne 14. junija pa so Japonci napadli Stakelberga pri Vafankovu. Japonci so zajeli Ruse pri Telisu, odkoder so se po hudem boju umaknili. Pri Vafankovu je stalo 32 ruskih bataljonov proti 44 japonskim. Boj se je začel 14. junija ob 3. popoldne

z napadom japonskega topništva. Drugi dan je general Oku obšel ruske utrdbe in jih napadel na levem krilu. To je odločilo bitko, ki se je končala s porazom generala Stakelberga. Ruske izgube cenijo na 10.000 mož. A Stakelberg je bil s tem odrezan tudi

General Oku,
poveljnik II. armadnega zbora japonskega pred Port Arturjem.

od ostale ruske armade. Edino, kar je dosegel, je bilo, da so morali Japonci proti njemu poslati čete, ki so imele bombardirati Port Artur, in se je s tem zavlekel napad na trdnjavo.

Tudi vladivostoško brodovje, o katerem se dolgo časa ni mnogo slišalo, je začelo delovati. Admiral

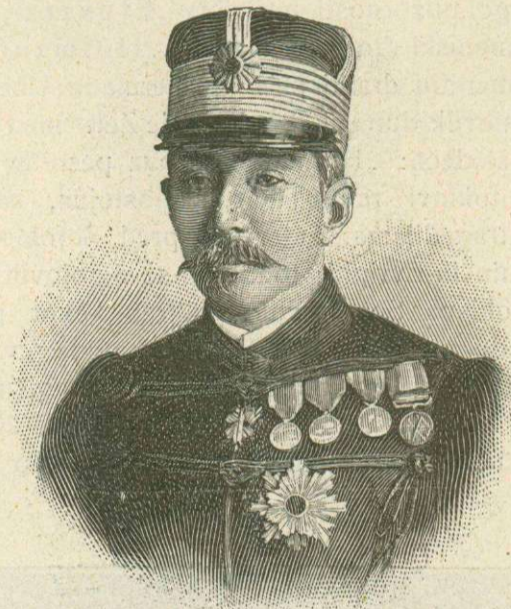

Jamagata,
načelnik japonskega generalnega štaba.

Skrydlov je s tem samim brodovjem preslab, da bi se spuščal v odločilno morsko bitko. Zato poizkušo ovirati prevažanje vojaštva na transportnih parnikih. Napadel je 15. junija v Cungarski ožini parnike „Sadomaru“, „Hitahimaru“ in „Izumimaru“, na katerih

se je potopilo okoli 5000 mož — cel pešpolk s poveljstvom in zastavo! Tako je Skrydlov še isti dan vrnil Japoncem poraz Stakelbergov. Bil je to hud dan, kajti tudi parnika „Kacunomaru“ in „Šikokumaru“, ki sta prišla na pomoč, sta se potopila. Skrydlov je pozval vsako ladjo prej, naj se moštvo uda. Ko so Japonci zavrnilo zahtevo, so Rusi spustili v parnike torpede, ki so jih v nekaj hipih spravili pod vodo z vsem, kar je bilo na njih. Japonsko brodovje pod poveljstvom admirala Kanimura je imelo nalogo, Skrydlova zajeti, a to se mu ni posrečilo.

Na morju so imeli Japonci zadnji čas še nekaj hudih izgub. Pokazalo se je, da mine niso nevarne le Rusom, ampak ravno tako tudi Japoncem. Več japonskih ladij je zavozilo na te strašne morske pasti in se potopilo. Najhujši udarec za japonsko brodovje je bil, da sta se potopili veliki vojni ladji „Hacuse“ in „Šikišima“. To je bilo maščevanje ruskih min za pogubo „Petropavlovska“.

General Nodzu,
poveljnik tretje japonske armade.

Na Ruse pa preži še ena nevarnost: Kitajska je vedno bolj nezanesljiva. V Mandžuriji so mnogoštevilne hunhuške tolpe, katere vodijo kitajski častniki. Kitajski general Ma, kateri ima velik vpliv v „nebeškem cesarstvu“, je vrhovni poveljnik teh čet, ki izkušajo Rusom za hrbtom škodovati na vse možne načine. Trgajo brzojavne zveze, podirajo mostove, napadajo vlake. Kozaki se boré s temi drznimi jahači. Prav verjetno je, da se je ruski car obrnil že do francoske in do nemške vlade, da naj nastopita s silo proti Kitajski, ako se dvigne tam splošni upor v korist Japonski.

Naše slike nam kažejo prizore z bojišča. Str. 424. je vhod v cesarsko palačo v Söulu. Kmalu potem, ko so zasedli Söul Japonci, je nastal v cesarski palači velik požar, ki je uničil velik del poslopja. Prevozní parnik na Bajkalskem jezeru (str. 433.) je tako dolg, da gre lahko vanj ves železniški vlak. S svojo

ogromno težo služi ta parnik tudi kot ledolomec. Na naši sliki vidijo čitatelji, kako se lomi led pod njim. Ko je prenehala zima, so Rusi vzeli železniški tir, ki je bil položen čez led, in začeli vlake prevažati čez jezero s takimi parniki.

Svetovna razstava v St. Louisu. Ko divja vojska v Aziji, pa se vrši v Ameriki ravnokar delo mirnega napredka. Dne 1. maja je bila otvorjena svetovna razstava v St. Louisu. Louisiana, ki je več kot štirikrat večja od naše države, se je krepko razvijala, in njeno glavno mesto St. Louis, pred kratkim še ubožna naselbina, je postalo vladar Misisipijev. Sedanja razstava je stala 25 milijonov dolarjev, 2100 oral meri razstavišče, do dveh tretjin pokrito s splotji. Američani hočejo v St. Louisu prekositi vse dosedanje svetovne razstave.

„Elektra.“ V Nemcih vzbuja v zadnjem času kaj mnogo pozornosti tragedija „Elektra“, katero je spisal nemški dramatik Hugo v. Hofmannsthal. O tej imenitni drami piše dr. Hermann Ubel v eni zadnjih številk dunajske revije „Die Zeit“ med drugim nekako sledeče: „Hofmannsthalova pesnitev je napram Sofoklovi ravno tako samostojna, kakor ta napram tragedijama, kateri sta pred Sofoklom spisala Ajshin in Evripid; toda ona se v gotovih točkah tesneje oklepa Sofoklove „Elektre“ kakor pa poslednjih dveh. Kdor Hofmannsthalu očita revno fantazijo, ker je to že tolikokrat obdelano tragično snov na novo obdelal, ta le s tem dokazuje, da živimo v času, ki nima dovolj smisla za pravo bistvo vzviše-

nega pesništva. Hofmannsthalova pesnitev ne kaže nikakih znakov starožitnosti; ni je besede o Mikenah in ne o Argu; dekline prisegajo pri Bogu in ne ‚pri Zenu‘; dejanje se ne vrši v nikakem določenem času, ne zahteva nikakih kostumov, marveč je vedno primerno — in mi ga gledamo s trepetom . . .“

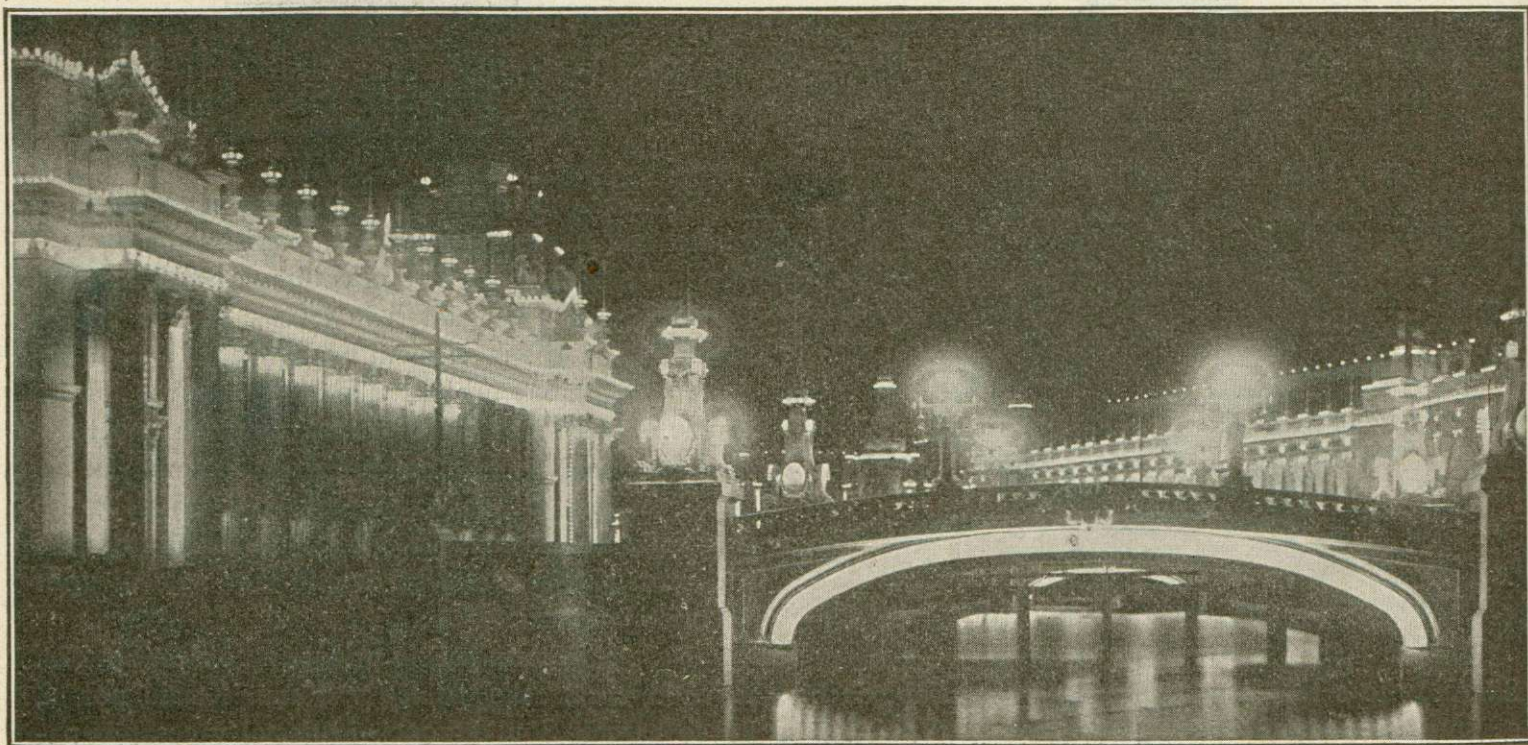
I. D.

Trinajstleten umetnik. V Parizu vzbuja veliko pozornost trinajstleten poljski deček Tade Styka. Njegov oče je znan slikar, in tudi sin je razstavil že večkrat svoje slike, ki kažejo izredno nadarjenost.

Jean Léon Gérôme, sloviti francoski slikar in kipar, je umrl v Parizu v 80. letu svoje starosti. Zvečer je bil še pri banketu v „Institutu“, zjutraj je bil mrtev. Njegove najbolj znane slike so: „Gladiatorji stopajo v cirkus“, „Cezarjeva smrt“, „Fryne pred sodiščem“, „Alkibiad pri Aspaziji“. Med kipi je znana skupina „Anakreont, Bacchus, Amor“.

Monakovska secesija je dovršila svojo pomladno razstavo. Poleg 109 slikarjev je razstavilo svoja dela 35 slikaric. Prevladovala so pokrajine, kmečke slike in portreti.

Prebivavci New-Yorka po narodnosti. New-York je kosmopolitično mesto; največ prebiva v njem tujcev. Samih Ircev je ondi 800.000; v nobenem mestu na Irskem jih ni toliko. Italijanov stanuje v New-Yorku več nego v Neapolju, ki je najbolj obljudeno mesto na Apeninskem poluotoku; Mažarov je ondi več, nego v Budim-Pešti. New-York bi bil lahko prestolnica zamorcev, ker prebiva v njem 80.000 črnokožcev, mogel bi biti tudi drugi Jeruzalem, ker živi v njem okolo 300.000 Izraelovih otrok.

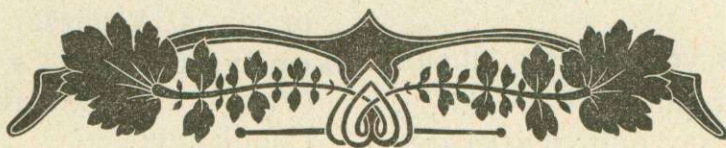
S SVETOVNE RAZSTAVE V ST. LOUISU: RAZSVETLJAVA PONOČI.

A. BREZNIK.

SLOVARSKI NAVRŽKI.

- pré'kmaš, a, m.**, jed iz fižola in jabolko. (Tunjice.) Končnica -maš je iz nem. Muss.
- prekré'cniti se, em se, v. pf.**, sich den Fuss verrenken (Javornik). Če nerodno stopiš, se prekrecneš. Pl. ima krečniti. Glagol krečniti pa je (Črni vrh nad Idrijo) dovršnik k Pl. krečiti, o je krečiti, ridati, lenken.
- prežmigniti se, -mi'gnem se** (prežmègnst se), verb. pf., zadremati, „nekoliko spanca ukrasti“, schlummern (Metlika.) Podstava: ž m i g e, trepalnice; Barle (L. M. Sl. 1893. 43.)
- pricamba'ti, a'm, v. pf.**, štorkljaje prikolorvatiti (Smlednik). Od psovke c a m b a, neroden človek.
- prigu'lj'èn, a, ò, adj.**, pristujèn, fad, verdriesslich (Javornik).
- prisê'kati, am, v. pf.**, koga z besedo zboosti, sticheln (Ihan).
- pu'cina, e, s. f.**, slaba, pičla zemlja, pustina; gostač ima malo pucine (Škocjan p. Dobr.) V Ihanu: p u c i' n a, e, zemlja, ki se nerada obdelava.
- pu'čica, e, s. f.**, 1. psovka žlabudravemu človeku; 2. = puča, dummes Zeug, Pleteršnik. (Javornik.)
- püščobova'ti, újem, v. impf.**, pust biti (Javornik). Lužar (Zbornik II.), pustovati.
- ra'vèlj', èlj'na, s. m.**, neke vrste jabolko (Ihan).
- rdečehla'čman, a, s. m.**, detel, der Buntspecht (Virmaše). Pl. ima rdečehlačar: neki spodaj rdeč tiček.
- rdeči'n, i'na, s. m.**, neke vrste debelo, rdeče jabolko (Dob).
- rdé'čman, a, s. m.**, neke vrste rdeče jabolko (Ihan); der Röstling.
- rè'brnik, a, s. m.**, brenta, koš, ki je spleten iz redkih viter in služi za prenašanje stelje (Selci).
- rè'dati, am, v. impf.**, hoditi (v poniževalnem pomenu). Danes je Velika sreda — vsaka baba v Ljubljano reda (Lipoglav). Primerjaj Barle (L. M. Sl. 1893) r e n d a t i, nerodno iti, posebno pri živini.
- repa'čka, e, s. f.**, neke vrste hruška (Ihan).
- rè'piti, pim, v. impf.**, zrepiti (gór zrepiti), s težavo (z)rediti (Ihan). Navadno: telička zrepiti; majhnega telička, pravijo, ni drugega kot r e p; odtod glag.
- ri'bničan, a, s. m.**, neke vrste jabolko (Ihan).
- ri'do'félj, èlj'na, s. m.**, ridof, ridovnik Pl., der Rungschemel (Ihan).
- ri'tnj'a, e, s. f.**, das dicke Ende des Ostereies, ritka (Bled); nasprotni konec je š p í č n j a, Pl. špíčka. Naklo: š p í c a, p é t a.
- ró'bčina, e, s. f.** (r^óó'pčna), strma pečina (Zminec). Podstava: rob.
- ró'ževèc, evca, s. m.**, neke vrste močnik, med katerega se denejo zdravilna zelišča (Zminec).
- rožmari'nar, rožmarinec, Rosmarinapfel. Pl.** (Ihan).
- rumen, ena, o, adj.**, neumen, dumm (Javornik). Prim. na Dol. navadno psovko: ruména neumni, zabiti ženski.
- ru'mšina, e, s. f.**, rúša, rušina, der Rasen Pl. (Ihan).
- ržé'nka, e, s. f.**, neke vrste hruška, zrela takrat, ko žanjejo rž; odtod ime (Ihan). Enako: r z i' š č n i c a.
- samora'sčnik (samaraš'čnk) a, s. m.**, neke vrste jabolko (Ihan). Podstava: samoraščen, wildwaxsend.
- sènj'mu'lj'a, e (sejmula), s. f.**, prvi dan (ponedeljek) po senjmu, žegnanski nedelji (Ihan). Tisti dan še vedno diši po senjmu, t. j., da je boljša jed in da nič ne delajo. Rabi se v sledečih stavah: obhajati s., iti na s., poganjati senjmuljo.
- sènj'è'm, nj'ma', s. m.** (strsl. s^èn^jm^èm^è) 1. conventus, concilium Pl. 2. To kár se iz senjma (= Markt) prinese. Na senjem idočemu rekó: Ali mi boš kaj kupil za senjem? 3. Sploh kakšen dar, prezent. Iz neke ihanske narodne molitve mi je znano: Mati bodo dali velik senjem = prezent. Škrbinec piše v svojih nedeljskih „Pridigah“ (1814): „Prodal nedovshoft sa en semén“ = prezent (112). Vodnik, Pismenoft. VII ima: „Zhe v' Terft pridem, ti bom se j m a kupil.“
- si'tèn, na, o, adj.**, nasitljiv, sättigend (Javornik). Kruh je siten, od glagola sititi.
- si'ratka, e, s. f.**, travniška kreša, cardamine pratensis (Virmaše).
- skopova'č, a'ča, s. m.**, kramp, der Karst (Vače). Glede tvorbe je enak: podaja—č, Handlanger.
- sladka'n, a'na (swahkan, ana), der Süssapfel (Vesalo).** Pleteršnik ima besedo sladkan

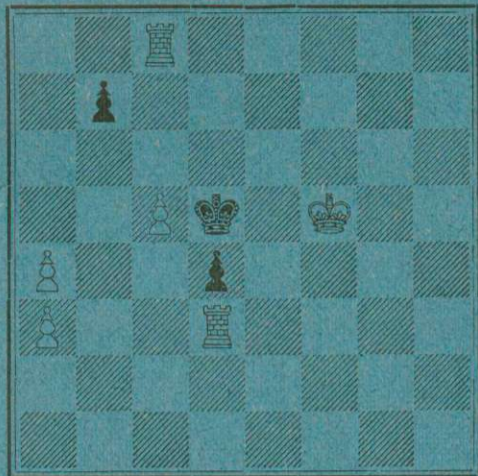
- (Schmeichler) z napačnim poudarkom: sladka'n, kar bi bilo gen.-a'na.
- slamoreški**, adj., Strohschneide-, slamoreška kosa, das Strohschneidemesser (Lipoglav).
- smetè'n, na', ò**, adj., hudoben, zločest, übelgesinnt (Bled).
- smrčè'lj', elja**, s. f., kapnica, smreka, ki ne more rasti, ker jo kap pobija (Črni vrh nad Idrijo). Podstava: smrk.
- smuka'vèc, a',vca**, s. m., iz svežega kolerabnega perja pripravljena jed (Idrija).
- sō'kar, arja**, s. m., urh ali pubič, Bombinator igneus (Zminec). Ime od onomatopoeičnega glasu sok, sok, ki ga daje od sebe.
- spó'ra, e**, s. f., spor, der Streit. Sporo imeti med kom, streiten (Ihan).
- sra'jčnik, ika**, s. m., 1. otrok, ki hodi v sami srajci okoli (ko še navadno nima hlač); 2. psotka za otroke sploh (Ihan). Kaj boš ti, ubogi srajčnik!
- stó'ka,vnik, a**, s. m., kdor stoka. Glej pod čakavnik (Ihan).
- strežá'č, a'ča**, s. m., strežaj, der Diener (v poniževalnem pomenu), Ihan. Priponka -ač služi za nomina agentis v poniževalnem pomenu. Drugič pa pomeni -ač: „wer mit dem, was der Stamm anzeigt, in abnormer Grösse behaftet ist“, Vondrák (Archiv für slavische Ph. XII. 69).
- suho**. Na suho gre, kdor ne gre v nedeljo k sv. maši (Virmaše).
- ša'je,vka, e**, s. f., najlepše vrste črno krilo, ki ga nosijo ženske samo o velikih praznikih (Javornik). Pl. ima šaja (iz ital. saja): žensko krilo od mezlana. Pomen je v našem primeru precej poskočil.
- ša'jtati, am**, v. impf., v sest. zašajtati, zavoziti; s tira v stran zaviti, da pride voz pod kolesnice (Ihan). Na Breznici govoré: (za)šajkati. Rabi se lahko tudi v moralnem oziru: malo mi je zašajtalo.
- ša'mra, e**, s. f.; brez šiva, iz celega narejena obleka, ki jo nosijo mali otroci (Vače).
- ši'kati, am**, v. impf., drevesa beliti, lupiti (Dolenjsko). Pl. ima šikara, das Dickicht, šikec, der Ruthenstreich, šikniti, s šibo udariti.
- ši'sènkár, arja**, s. m., neke vrste kislo jabolko (Ihan).
- škrjó'tovèc, vca**, s. m., neke vrste rdeča (rdečega lubja) vrba (Zminec). Ime ima od tod, ker se je na nji obesil Judež Škrjot, ko je bil izdal svojega Gospoda. Zato ne režejo škr. šib za Cvetnonedeljske butare, ker se jih žegen ne prime.
- škrpèt, e'ta**, koren, der Krautstengel (Zminec).
- šku'rtati, am**, v. impf., v sest. oškurtati, poškurtati, v. pf., grdo, nerodno ostriči, pošmucati; rabi se tudi: ovce škurtati (Javornik). Izimenski glagol je iz podstave: aškrt, kjer je zač. a odpal, in je njegovo mesto prevzela slov. pripona, kjer je bilo treba dovršnega glagola. U pred r-om kaže, da beseda ni slovenska. Aškrt je razložil Štrekelj (L. M. Sl. 1896. 139).
- šma'rèncèk, čka**, s. m., šmarno jabolko Pl., Marienapfel (Dob). V Ihanu je isto jabolko: šmarnica; zrelo med Šmarnimi mašami.
- šmarni križ**, s. m., poljska knaucija, cnautia arvensis (Virmaše). Pl. ima šmarni križ: die Kreuzwurz (senecio).
- sneka'ti, a'm**, v. impf., nerodno, v škodo rezati, tako da ni nikomer podobno (Ihan). Prim. nem. schnickern, slabo rezljati, škrutati.
- špê'lnica, e**, s. f., neke vrste drobna hruška, reznegà okusa (Vače). Ime od svetnice Špele.
- šta'jerka, e**, s. f., neke vrste debela, kislá hruška (Tunjice).
- šta'rcati, am**, v. impf., žabe štarcati: Žabí tisto, kar ni užitno, porezati (Breznica). Pletersnik ima: štarec; „na štarec vreči (žabo), mittelst eines Hebels in die Höhe schnellen; prim. bav. starz.“ Kako je prišel narod od Pl. „štarec vreči“ do „štarcati“ v našem pomenu?
- štrka'ti, a'm**, v. impf., oštrkati, krave štr., krave za povodce k žlebu privezati (Ihan; tudi drugod). Primerjaj Pl. štrkati, bezljati; kor. strk-, stechen. Prehod iz tranzit. v intransit. glagol.
- štu'ček, čka**, s. m., neke vrste jabolko (Ihan).
- štù'k, u'ka** (štúk, štuka), s. m., možnar, der Pöller (Ihan). Iz nemšk. der Stock = das Geschoss.

ŠAH.

Naloga št. 140.

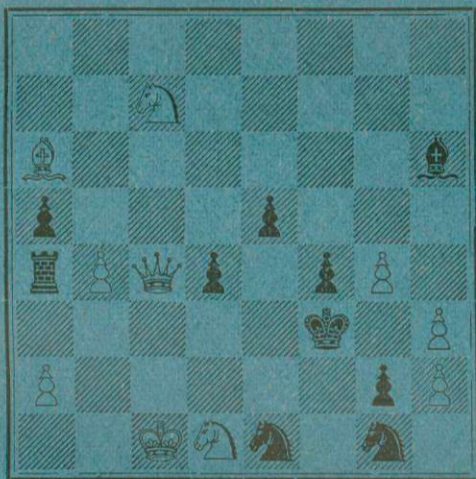
A. Uršič.
Original.

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 141.

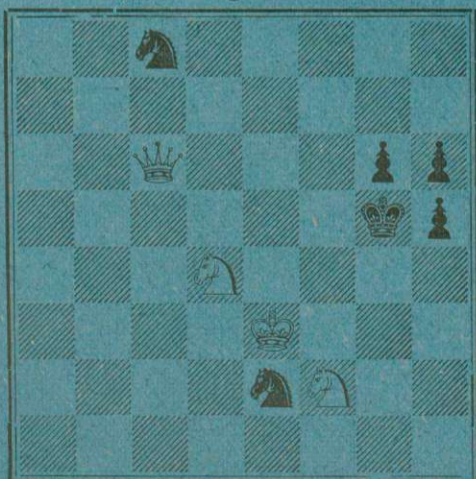
R. Braune
(Prva objava).

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 142.

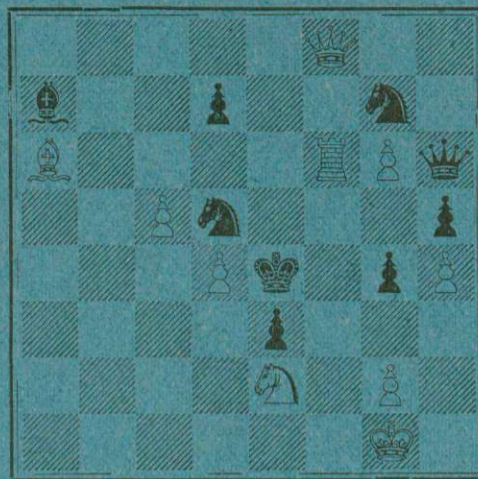
Dr. E. Palkoska.
Original.

Mat v drugi potezi.

Naloga št. 143.

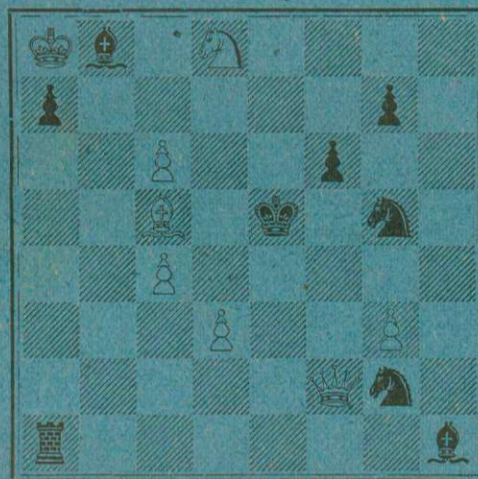
Moto: Kelani. 1. in 2. cena exaequo v
Tidskr. v. Wied. Schaachbd.

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 144.

L. Bull.
(Leeds Merkurier 1896.)

Mat v drugi potezi.

Šahovske novosti.

Nemška šahovska zaveza priredi letos v Koburgu mojstrski turnir in dva glavna turnirja. Premoženja ima sedaj 2285.60 mk. Šahovski klub v Hastingsu napravi letos izlet po Avstriji; koncem avgusta pa turnir oziroma kongres, za katerega je namenjen znesek do 9.000 K. Rusko-japonska vojska je navdušila nekega komponističa, da je hotel pokloniti Japoncem 3 zložko v „Polski ilustraciji“. Šahovsko uredništvo je pa to „priznanje“ odklonilo z razlogom, da bi se morala naloga direktno poslati v japonsko rezidenco kot najpristnejše mesto, ne pa njemu.

Listnica uredništva.

G. R. Braune: Hvala za prepuščene naloge. Tudi nam se zdi opravičeno, da preide pravica prve publikacije po odločenem turnirju za nepremiirane naloge zopet na komponista, ako ni to drugače pogojeno. — Za najboljšo rešitev zgornjih nalog damo reševalcem 1., 2. in 3. del „Schachaufgaben“ (vezano).

V našem založništvu je začela ravnokar izhajati

Vojska na Daljnem Vzhodu.

Prireja dr. Evgen Lampe.

To delo bo prinašalo natančni popis vojske in vzhodnih dežel, v katerih se je vnela sedanja velepomembna vojska. Vsak snopič bo bogato ilustriran. Prinašal bo bojne slike, portrete vladarjev in vojskovodij, pokrajinske slike, zemljevide in tehnične podobe.

Na mesec izideta po dva snopiča, katerih vsak bo obsegal 16 strani po dve koloni.

Cena snopiču 20 h.

Naročnina za letnik 24 snopičev znaša 4.80 K, za 12 snopičev 2.40 K.

Naročnino sprejema

Upravništvo „Dom in Sveta“ v Ljubljani.

SKRIVALNICA.

Kozak v Mandžuriji: Kje je kitajski ogleduh?